

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

*Στοιχασμένο από τον
Κ. Δ. Στεργίου
π. δ. Σιωμόπουλο
Μ. Σαλαμαγκάκη*

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΜΑΡΤΗΣ-ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α':
ΤΕΥΧΟΣ 3-4

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημοτικὸ Τραγούδι

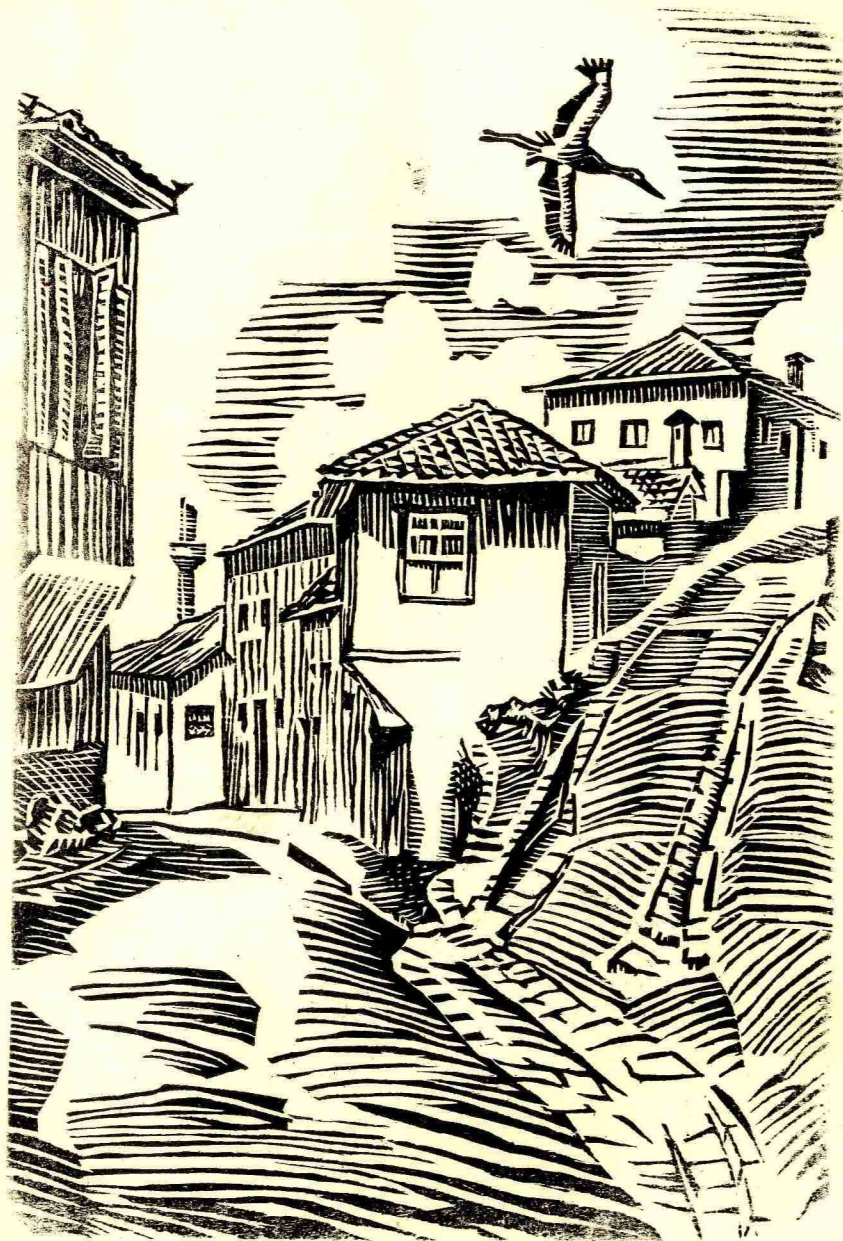
Κώστας Κρυστάλλης (ἀποστ. Γ. Γάγαρης)	Τὰ Γιάννινα (ἀνέκδοτο ποίημα)
Δημ. Σιωμόπουλος	«Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» (μελέτη)
Λεάντρος Παπαβρανούσης	Τραγουδάκι (ποίημα)
Φρ. Σίλλερ (μεταφρ. Ἄρ Γεροντικός)	Τὸ δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη (ποίημα)
Fr. Villardes (μεταφρ. Ν Σημηριώτης)	Πρελούντιο Ρωμανικὸ (ποίημα)
Χρῖστος Ι. Σούλης	Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη (μελέτη)
Κίμων Τζάλλας	Ξέρω ἓνα σπῆτι (ποίημα)
Νίκος Σημηριώτης	Ἡ Σιγούρα (ποίημα)
Γιώργος Λύκας	Ὁ ὕπνος σου (ποίημα)
Γεώργιος Κ. Γάγαρης	Κώστας Κρυστάλλης (μελέτη)
Ἦσσιαν (μεταφρ. Μάρκος Κρόκος)	Τραγούδι στὴ Σελήνη (ποίημα)
Μιχ. Καππᾶς	Γιαννιώτικη Φαντασία (ποίημα)
Νιόβη Γεωργοπούλου	Ἀπόψε ... (ποίημα)
Γιάννης Σαραλῆς	Λιμνη Γιαννίνων (ποίημα)
Γιάννης Μπενέκος	Τὸ Στο χεῖρό (διήγημα)
Αἰσώπου μῦθοι (ἀπόδ. Α. Παπαβρανούση)	Οἱ Ξυλοκόποι κι ἡ Βα- λανιδιά (ποίημα)
Β. Μπέχλης	Στὸ σταθμὸ (ποίημα)
Δημ. Σαλαμάγκας	Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)
Κίμων Βασιματζίδης	Σάν ὄνειρο (ποίημα)
Θάλεια Ἰωάννου	Ἰκεσία (ποίημα)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Τὰ Πενηντάχρονα τοῦ Κρυστάλλη.—Στὸ Νεκραταφεῖο ... Π. Φ.—Βιβλιο-
κρισιές: Χ. Ι. Σ. «Ὁ Τσέλιγκας».—Γιάννης Μπενέκος.—Τὰ ποιήματα τοῦ
Χρηστοβασίλη—Φιλολογικὴ γιορτὴ γιὰ τὸν Κρυστάλλη.—Μερόπη Σαλα-
μάγκα.—Ἐπιβεβλημένη δῆλωση.—Νέα Βιβλία.—

Οἱ Ξυλογραφίες τῆς «Κρυόβρυσης» καὶ τῆς «Φιγούρας» ἔγιναν ἀπὸ τὸν
κ. Ν. Σημηριώτη.

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζάλλα
Δαγκλῆ 10—Γιάννινα

Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΓΩΝΙΕΣ
Η ΚΡΥΟΒΡΥΣΗ

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ,

ΜΑΡΤΗΣ 1944

ΤΕΥΧΟΣ 3

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

— 1 —

Αὐτοῦ ποῦ πᾶς παιδάκι μου κι' ἐμένα μὴν ξεχάσεις
μὴ σὲ γελάσ' ὁ Χάροντας καὶ σὲ κρυφομαγέψει.
Κι' ἂν θὰ σοῦ δώσει λούλουδα ἐσὺ μὴν τὰ μυρίσεις
κι' ἂν θὰ διψάσεις γιόκα μου σὲ βρύση μὴ ζυγώσεις.
"Ἄσε τὸ Χάρο μόνο του μπροστά γιὰ νὰ τραβάει
καὶ σὺ κοντὰ του πήγαινε σημάδια γιὰ νὰ βάνεις.
Καὶ καμιὰ νύχτα ὁμορφὴ ἀπὸ τὸν ὕπνο σήκω
κι' ἔλα σιμὰ μας γιόκα μου νὰ σὲ χαροῦμε πάλι.—

— 2 —

Παιδάκι μου στὸ μνήμα σου δὲν ἔσπειρα λουλούδια,
δὲν ἔσπειρα ἀμάραντο, βασιλικά καὶ κρίνους,
ἄφησα τ' ἀγριολούλουδα τὸν γάφο νὰ στολίζουν.
Οἱ κρίνοι καὶ τ' ἀμάραντα στὴ ρίζα τὸ νεράκι
ὀλημερίς τὸ θέλουνε, γλυκάδα νὰ τοὺς χύνει,
κ' ἐγὼ ἢ μαύρη γέρασα καὶ ὄρεξη δὲν ἔχω,
τὰ γόνατά μου κόπηκαν, τὰ πόδια μου πονοῦνε.
Δὲ θᾶχαν ποιὸς λίγο νερὸ στὴ ρίζα τοὺς νὰ ρίξει
καὶ θάριχναν τίς μυρωδιὲς στοῦ ἥλιου τὸ λιοπύρι
κ' ἄφησα τ' ἀγριοχόρταρα νᾶναι τὸ στόλισμά σου
ποῦ δὲ χαλέβουνε νερό, βοτάνισμα καὶ κόπους.

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «Ἡπειρω-
τικὰ μοιρολόγια» τοῦ κ. Χρ. Ι. Σούλη).

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Τὰ Γιάννινα μ' ἀρέσουν
Μ' ἀρέσουν πολὺ
Γιατὶ ἔχουν παιδάκια
Μὲ ὀμορφιά πολλή.

Γιατὶ ἔχουνε κορίτσια
Μὲ μάτια φλογερά
Ποῦ σφάζουν σὰ μαχαίρια
Δίκοπα κοφτερά.

Γιατὶ ἔχουνε γυναῖκες
Ὠραίαις λιγυραῖς
Πολὺ ξευγενισμένες
καλαῖς νυκοκυραῖς.

Εἶν' ἐξυπνοὶ οἱ ἄνδρες
Κ' ἐλεύθερα φρονοῦν
Τὰ γλέντια τοὺς ἀρέσουν
Πολὺν παρὰ χαλοῦν.

Εἶναι καὶ παλληκάρια
Καὶ ἄξιοι στὴ δουλιὰ
Πονοῦν γιὰ τὴν πατρίδα
Καὶ γιὰ τὴ φανιλιὰ

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἐψάλη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ πρῶτον Ὁδεῖον τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Ἀννέτας . . . Ἰταλίδος, τῆ αἰτήσεως τῆς ὁποίας καὶ συνετέθη, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1887.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ ποιητὴς λόγος Ἡπειρώτης καὶ σεβαστὸς φίλος κ. Γεωρ. Γάγαρης ὁ φίλος καὶ προστάτης τοῦ Κρυστάλλη εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ σταῖ τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» τὸ λαοκῆρυξ ἀνεκδοτοῦ ποίημα ἀφιερῶμενο εἰς τὰ Γιάννινα. Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτόδικα τοῦ ποιητῆ γιατί ὁταν τὸ ἔγραψε ἦταν 18 χρονῶν—καὶ δὲν ἔχει ποιητικὴ ἀξία. Εἶναι ὅμως, σὺν οὐδαὶο νουμὲντο γιὰ τὴν γνωριμία μετὰ καλλιτέραν τῶν

Τὰ Γιάννινα μ' ἀρέσουν
Τὴν ἀνοιξὶ πολὺ
Γιατὶ ἔχουν περιπάτους
Γιατὶ ἔχουν ἐξοχή.

Ἔχουν τὸ καλοκαίρι
στὴ λίμνη, σ' τὸ νησί
ζωὴ χαριτωμένη
τραγοῦδία καὶ κρασί.

Ὅταν χεινοπωριάση
Καὶ πέφτουν αἱ βροχαῖς
ἔχουνε καφενεῖα
Ἀντὶ γιὰ ἐξοχαῖς

Ἔχουνε τὸν χειμῶνα
Κονσερτες, ...
Ποῦ τραγουδοῦν κορίτσια
Μὲ λιγυραῖς φωναῖς.

Τὰ Γιάννινα ἂν εἶχαν
Καὶ ἄλλο ἓνα καλὸ
Ἐὰ κίθουραν νὰ ζήσω
ἐδῶ, νὰ παντρευτῶ.

ἔγραψον ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 25
Δεβρίου 1886
Κ. Δ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΗΣ

Ἐτηρήθη ὁ τονισμὸς καὶ ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου.
Ἀθήναι 18 Φεβρουαρίου 1944

Γ. ΓΑΓΑΡΗΣ.

ποιητῆ εἶναι γραμμένο τὴν ἴδιαν ἐποχὴν καὶ γοητῆσαν καὶ δημοσιεύτησαν οἱ «Σκῆ.» τοῦ Ἰδίου.
Ὁ κ. Γάγαρης εἶναι ὁ πρῶτος ἐκδότης τῶν ἔργων τοῦ Κρυστάλλη καὶ ὁ μοναχικὸς Ἡπειρώτης ποῦ ἔζησε ὅλο τὸ ὄψιμ τῆς ζωῆς τοῦ δημοτικισμοῦ ποιητῆ καὶ βασικὸς τοῦ βιογράφου. Στὴν ἱστορικὴ τοῦ «σοφίστου» ποῦ ἐπὶ χρόνια κατοικῆσεν εἰς τὴν ὁδὸν Ἐδουάρδου Δὲ πολλές φορές φιλοξένησε τὸν ἄν

χο ποιητῆ ποῦ πῆγαινε νὰ διαβάσει τὴ «Φωνὴ τῆς Ἡπειρώτης», ποῦ ἐξέδιδε ὁ κ. Γάγαρης καὶ νὰ μάθει νέα ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ὁ κ. Γάγαρης εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δείξει τὰ ἀνεκδοτοῦ ποίηματα καὶ πεζογραφία μὲτα καὶ ἐπιστολὰς τοῦ Κρυστάλλη ποῦ ἔχει στὸ ἀρχεῖο του. Ἐλπίζω ὅτι θὰ θελήσει νὰ τὰ παραχωρήσει στὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» νὰ τὰ ἐκδώσουν. Ἐλπίζω ἐπίσης ὅτι ὁ κ. Γάγαρης θὰ μᾶς βοηθήσει μετὰ τὴν συνεργασίαν του εἰς τὴν ἐκδόσιν τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους ποῦ σκέπτονται νὰ ἐκδώσουν τὰ Ἡπειρωτικὰ Γράμματα—γιὰ τὰ πενηντάρχρονα ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ μεγάλου Ἡπειρώτη ποιητῆ, ὅπως παρακάτω ἀναγγέλλομε.

ΧΡ. Γ. ΣΟΥΛΗΣ

ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Φλογερά τοῦ Βασιλιᾶ,

τοῦ Κρυστάλλη Πάλαμα

Ἡ Φλογερά τοῦ Βασιλιᾶ εἶναι κυρίως ἐπικοὶ πίνακες, κολλημένοι ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλον, ὅπως στὰ ψηφιδωτὰ εἶναι κολλημένες οἱ ψηφίδες ἢ μὴ δίπλα στὴν ἄλλη. Ἀλλὰ τί δυνατοὶ πίνακες! Τί ζωηρὰ χρώματα! Τί αὐστηρὲς καὶ ἀτεγκτες μορφῆς σὰν τὶς ἀπότομες βουνοκορφῆς τοῦ Πίνδου ἢ τῆς Ροδόπης! Τὰ πρόσωπα τοῦ ἔπους μοιάζουν σὰν ὑπεράνθρωποι. Ἡ Θεοφανὴ κατὰ τὴν Μήδεια, ἀλλὰ καὶ πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη, σὲ μὴ ἐποχὴ ποῦ εἶχε γεμίσει ὁ κόσμος ἀπὸ προσευχόμενες γυναῖκες, ὀπλίζει τὸ ἓνα τῆς χέρι μετὰ τὸ σπαθὶ καὶ μετὰ τὸ ἄλλο περιπτύσσεται τὸν ἐκλεκτὸ τῆς καρδιάς της. Ὁ Βουλγαροκτόνος ρίχνει παντοῦ τὸν ἥσκιο του, βρίσκεται παντοῦ, οἱ δρόμοι τὸν γνωρίζουν ὅλοι.

Τρίστρατα καὶ τετράστρατα καὶ μονοπάτια. Ἐκεῖνος.

Ἀλύγιστος, ἀσκητικὸς, μετὰ τρίχινο σάκκο, ὁ μέγας αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ζῆ μὴ ζωὴ σκληρὰ ἀνδροπρεπῆ:

Κι ὅπως ἀπὸ τὰ τρυφερὰ καὶ ἀπὸ τὰ [χαῦνα, ἀπ' ὅλα, ψυχὴ μου, σὲ ξεστόμισα καὶ σάφησα [μὲ μόνο

τὸ γυάλισμα τῆς γύμνιας σου, σκληρῆς, τραχειᾶς, ἀντρίκειας ἔτσι ἔρριξ' ἀπὸ πάνω μου κ' ἔβγαλ' [ἀπ' τὸ κορμὶ μου τὰ πλήθια τὰ διαμαντικὰ καὶ τὰ λαμ- [προβαμμένα φορέματα καὶ τὰ κριβὰ σσιγὰ καὶ [σκαραμάγκια, γιατί ὅλα τοὺς ἀταίριαστα κι ἀνάξια [τῆς ζωῆς μου, ἀστόλιστης κι ἀσκητικῆς κι ἐλεύθε- [ρης.....

***

Ὁ ζωγράφος καλόγερος συμπληρώνει τὸ τρίπτυχο τῶν θνητῶν, ποῦ κατέχουν ξεχωριστὴ θέσιν μέσα στὸ ἔπος.

Ἀντιπροσωπεύει τὴν θρησκευτικὴν ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, τὴν θρημμένη μετὰ τὴν προσευχὴ καὶ μετὰ τὸ θαῦμα καὶ ἀπλωμένη στὶς καρδιὰς μακρὰ ἀπὸ τὶς στοχαστικὰς ἀπορίες καὶ τοὺς διαλεκτικούς ἀκροβατισμούς τοῦ μυαλοῦ. Μιὰ πίστη ποῦ ἐκδηλώνεται μετὰ τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ μετὰ τὸ «χαῖρε κεχαριτωμένη». Ὁ νοῦς τοῦ καλόγερου αὐτοῦ εἶναι,

σὰν τὸν ἀχνὸ τοῦ λιβανιοῦ στῆς Παναγίας τῆς [ναγιᾶς τὴν ὄψη Ἡ ἀποθέωσις τῆς Παναγίας συντε-

λείται μὴ τὴν πίστη αὐτῆ. Καὶ τὴν ἐνσαρκώνει τὸ πλουσιόπαιδο, ποὺ παρὰ τὴν «φλωρίαν καὶ φέουδα» καὶ κλειστήκε σὲ μοναστήρι καὶ ζωγραφίζει ἐκεῖ προσευχόμενος. Γράφει μικρογραφίες καὶ κρίνα ἐπάνω στὰ ἱερά Βιβλία καὶ ἀφοῦ πέθανε, φυτρώνει ἐπάνω στὸν τάφο του ἕνα ἄνθος, ἕνα κρίνο, κ' ἐπάνω στὰ φύλλα του εἶναι γραμμένα τὰ λόγια «χαῖρε κεχαριτωμένη». Ἄν ἡ Θεοφανῶ καὶ οἱ ἡσκιῶ τῶν αὐτοκρατόρων ἀντιπροσωπεύουν τὴν αὐτὴ τοῦ Βυζαντίου, ἂν ὁ Βουλγαροκτόνος ἐνσαρκώνει τὸ ἠρωϊκὸ πνεῦμα του, ὁ καλόγερος ὁ ζωγράφος ἐκφράζει τὴν ψυχὴ του, μιὰ ψυχὴ Θρησκευτικὴ καὶ μυστικὴ παθη, ψυχὴ ποὺ παραμέλησε τὴ γνώση καὶ τὴν ἐπιστήμη καὶ ἀφωσιώθηκε μαθητικὰ στὴν ἰδέα τοῦ Ὑπερπέραν.

* *

Οἱ πίνακες τῶν τόπων δὲν εἶναι λιγώτερο ἐκφραστικοί. Ἐνα βακχικὸ μεθύσι ἐμπνέει τοὺς στίχους τοῦ Παλαμά, ποὺ ἀναφέρονται στὰ Πριγκιπὸν ἡσά. Μιὰ δὲ παραδείσια καὶ κολασμένη σὺνάμα κυριαρχεῖ στὰ μέρη αὐτά, ποὺ ἀντικρίζουν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν πόλη μὲ τὰ παλάτια της καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς αὐλῆς της, μὲ τὴν ὄνειροφάνταστη κοσμικὴ τῆς ζωῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὰ βουνὰ τῆς Βιθυνίας μὲ τὰ μοναστήρια τους καὶ τὴν ζωὴ τὴν ἀσκητικὴν, τὴν σκληρὴν, τὴν ἀπάνθρωπη, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀρνιέται τὴν ἀνθρωπιὰ του, γιὰ νὰ πλησιάσει περισσότερο στὸ Θεό. Κ' εἶναι τὰ Πριγκιπὸν ἡσά στὴ μέση τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, κατοικίες τῶν πριγκίπων, μοναστήρια τῶν ἐξόριστων Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, μοναχικοὶ τόποι κατάλληλοι γιὰ περισυλλογὴ καὶ κατάνυξη, ἀλλὰ καὶ γεμάτοι μὲ δλα τῆς πλάσης τὰ γητέματα :

Τὰ ὠραία νησιά, τὰ τραγικὰ νησιά,
[τὰ ἐννιά ἐρημονήσια.
Μὲ τὴν χλωρὴν τὴν Πρίγκιπο, μὲ τὴν
[ξηρὴν τὴν Πρώτη
στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μαρμαρᾶ κουλου-
[ριαστὰ πλαγιάζουν

τοῦ πράσινου τὰ θάματα καὶ τοῦ
[χαμοῦ τὰ μάγια
καὶ γκόρφια τοῦ κατὰ στενὸν καὶ τοῦ
[χαμοῦ ἀργαστήρια
στάζουν τὸ μέλι, τὸ δροσὸ, τὸ φῶς,
τὸ μύρο, τὸ αἷμα.
Παράξενα καὶ μυστικά, βουβὰ καὶ ἀ-
γέλαστα εἶναι

Οἱ Ἑλληνικοὶ τόποι, ποὺ ἔδωκαν τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς καβαλλάρους τοῦ στρατοῦ, περισσότερο ἀπὸ πίνακες ἱστορικοί. Ἄνάμεσα σ' αὐτοὺς ὅμως βρίσκεται τὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ, στοιχειωμένο, μυστηριακὸ ἀπὸ τοὺς χρησμούς τῆς Πυθίας κ' ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ Ἀπελλῶνιο πνεῦμα, ποὺ κατοικοῦσε στὰ παλὰ χρόνια κ' ἐξακολουθεῖ κρυφὰ, μυστηριακὰ νὰ κατοικεῖ ἀκόμα. Στὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ, ὅπως εἶναι κάπως μυστηριακὸ, καὶ ὅπως παρουσιάζει πολλοὺς ἀναχρονισμοὺς στὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, ὅπου ἀναφέρεται, καὶ γιὰ τίς καλλιτεχνικὰς ἀντιλήψεις ποὺ ἐκφράζει, μποροῦμε νὰ διακρίνωμε τρία πράγματα: Πρῶτο, τὸν φυσικὸ κόσμον ποὺ ἔγινε κατοικία καὶ θρόνος τοῦ Θεοῦ τοῦ φωτός, ἢ σωστότερα ποὺ μεταμορφώθηκε ὁ ἴδιος σὲ θεία οὐσία.

Τὰ δυὸ τὰ πάναγνα, τὸ φῶς καὶ (τὸ νερό, ἔδω πέρα πῆρανε σάρκα, γίνανε πλάσματα, γίναν πλάστες καὶ τὸνα ὑψώθηκε Θεός, Ἀπόλλωνα τὸν εἶπαν καὶ τ' ἄλλο βλάστησε Θεά, καὶ εἶν ἢ Θεά, εἶν' ἢ Μοῦσα ἢ ἐννιάδιπλη κ' ἐννιάψυχη κ' ἐννιά φορὲς μητέρα.

Δεύτερο, εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ ποιητῆ, ποὺ ἐξετάζει ρωμαντικά, φιλοσοφικὰ καὶ μὲ ἀρκετὴ μυστικοπάθεια τὰ γύρω του φαινόμενα.

Τίποτε δὲν καταφρόνεσα εἶναι κ' ἢ στρουγγα ἐμένα δόξα μου κα-
θὼς θὰ μοῦ ἦταν ἕνας
νάος, καὶ ἀκούω τὸ λάλημα τοῦ κούκ-
κου μὲ τὸ ἴδιο
θρησκευτικὸ λαχτάρισμα ποὺ ἀκούω

κ' ἐπάνωθ' ἐμοὺ
νὰ πολεμῶν τὰ νέφελα καὶ ν' ἀ-
στραποβροντᾶνε.

Καὶ τρίτο, εἶναι τὸ ἄσμα τῆς ἴδιας τῆς Ἀπολλωνίας φωνῆς ποὺ ἐπεξηγεῖ, σὺν χρησιμοδοτοῦσα ἀκόμα, τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἔργα.

Ὅλα εἶναι ἀφροὶ καὶ ὄνειρατα. Γιὰ τὴν ὁ Θεὸς ποὺ ὑπάρχει ἀπάνου ἀπὸ θεοὺς Θεὸς κ' ἕνα ὄνομα δὲν ἔχει νὰ τὰ χαλάσει βιάζεται, τρανὰ, μικρὰ ὅσα πλάθει καὶ ὅσα εἶναι ὠραία καὶ γονατὰ ἢ ψυχὴ νὰ τὰ λατρεύει. Ὅλο τραβᾶ καὶ μάχεται νὰ καταφέρει κατὰ Θεὸς ἀπάνω στοὺς θεοὺς, ποὺ ἀσύγκριτα ν' ἀξίζει.

Εἶναι ποίημα ποὺ στάζει δροσιά καὶ λεβεντιὰ καὶ διαπνέεται ἀπὸ προφητικὸ μεγαλεῖο καὶ θεία ἀπλότητα. Εἶναι μιὰ ραψωδιὰ ἀντάξια τῶν ραψωδιῶν τοῦ Ὀμήρου. Τὴν λέει ἐπάνω κάτω τὸ ἄσμα:

Στὸν Παρνασό, ποὺ τώρα ἄλλαξε καὶ κράζεται Λιάκουρα, τὸ φῶς, σύμβολο τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀλήθειας, καὶ τὸ νερό, σύμβολο τοῦ καθαρμοῦ, ἔγιναν θεότητες. Τὸ πρῶτο, ὁ Ἀπόλλων, καὶ τὸ δεύτερο, οἱ ἐννιά Μοῦσες. Ὁ ἴδιος ὁ Παρνασὸς εἶναι κορμὶ, γραμμὴ καὶ ἦχος. Νῶρα ἔφυγαν οἱ λειτουργοὶ καὶ οἱ προφήτισσες, ἔφυγαν ἢ βρουκολάκιασαν. Θάρθει ὅμως πάλι καιρὸς τὰ ξαναἰδοῦν τὸν ἥλιον μὲς στ' ἀργαστήρι τοῦ σοφοῦ καὶ μὲς στὰ ἔργα τῆς τέχνης. Χάθηκαν ὅμως ἀπὸ τὴν ζωντανὴν ζωὴν, γιὰ τὴν πάντα εἶναι «ἀφροὶ καὶ ὄνειρατα» δημιουργήματα καὶ συντρίμματα τοῦ μοναδικοῦ ἀγνωστοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ κάθε φανταστικὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαρκῶς ἐργάζεται νὰ πλάσει ἕνα κόσμον ἰδανικώτερον.

Κι ὅσα παλὰ καὶ τρικλιστὰ πα-
ραμερίζει τὰ δλα

γιὰ νὰ τὸν τρέχει ἀνέμποδα τὸν μυ-
στικὸν τοῦ δρόμου
μπορεῖ πρὸς κόσμον πῶς μεστὸ ἀπὸ
τοῦτο καὶ πῶς ἀκέρηο.

Αὐτὸς ὁ ὕμνος πρὸς τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀξία τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀποτελεῖ τὸ πῶς μυστικὸπαθο ὕμνολόγημα τῆς φύσης καὶ ἂν νοίγει τὴν πύλην τοῦ ναοῦ τοῦ πανθεϊσμοῦ, ὁ Παλαμάς μὲ τοὺς στίχους αὐτοὺς μᾶς δίνει τὴν ὠραιότερη διδαχὴ ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Δὲν εἶναι ἡ φύση κατὰ τὸ ἄψυχο, ἱκανὸν γιὰ ὑλικὴ ἐκμετάλλευση, ἢ τὸ πολὺ γιὰ νὰ περάσωμε λίγες ὥρες ἀργόσχολες κοντὰ τῆς. Ἄλλ' εἶναι φορέας ἀξιών, ποὺ θὰ μπορέσουμε νὰ τίς ἀνακαλύψουμε ἂν ζήσωμε ἀγνά κοντὰ τῆς θάμπορέσουμε νὰ νοιώσουμε κατὰ βάθος τὴν ἀρμονία, τὴν θεία ἀπλότητα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς. Ὁ Παρνασὸς, τὸ ἐνδοξότερον Ἑλληνικὸ βουνὸ ἔπειτα ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον, δὲν ψάλλει μόνον τὴν δικὴν του τὴν δόξα, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξα ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς υπαίθρου τῆς πλημμυρισμένης καὶ τότε καὶ τώρα ἀπὸ θεοὺς καὶ δαίμονες, νεράιδες καὶ ζωθιές, ἀπὸ ἡσκιῶν καὶ φαντάσματα, ἀλλὰ προπάντων τῆς γεμῆτης ἀπὸ χίλιες χάρες, ποὺ γεννοῦν τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου στὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' εἶναι ἀκόμα οἱ στίχοι αὐτοὶ καὶ τὸ αἰσθητικὸ, τὸ ποιητικὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἴδιου τοῦ Παλαμά, ποὺ δὲν ἀρνήθηκε τίποτε στὴν ποιησὴν του, ἀφοῦ παντοῦ ὑπάρχει τὸ ὠραῖο καὶ θεϊκὸ, φτάνει νὰ τὸ κοιτάξει κανεὶς μὲ τὴν ματιὰ ποὺ πρέπει.

Τίποτε δὲν περιφρονῶ, γιὰ τὸ
συμπάθειον εἶν' ὅλα
γιατὶ μὲ νόημα ὅλα βαλτά, σταλμέ-
να ἀπὸ τὴν μοῖρα 1

τραγουδεῖ ἄλλοῦ ὁ ποιητῆς καὶ
οἱ στίχοι αὐτοὶ ἐκφράζουν τὸ ἴδιο
νόημα μὲ τοὺς στίχους ποὺ τρα-
γουδεῖ ὁ Παρνασὸς. Καὶ ὅπως ὁ

Κωστὴ Πισλομά, Βωμοί, Γυναῖκες

Παρνασσός κρατάειστούς κόρφους του τὰ λείψανα τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν καὶ τὰ κηπάδια τῶν ἡρεμῶν προβάτων μὲ τοὺς βοσκούς των, ποὺ παίζουν τὴ φλογέρα τους, ἔτσι κ' ἡ Παλαμική μοῦσα ἀγκαλιάζει τὰ μεγάλα δράματα τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν Θρησκευτῶν, τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπογονίας καὶ τῆς μοίρας, ἀλλὰ καὶ τὰ μυστικά τῶν ἀπλῶν καρδιῶν, τῶν τρυφερῶν λουλουδιῶν τοὺς ψιθύρους, καί τῶν ξωμάχων τίς ἀνησυχίες. Καὶ ὁ διπλὸς αὐτὸς λόγος δηλ. ὁ λόγος τοῦ Παρνασοῦ κ' ἡ ποιητικὴ τοῦ Παλαμᾶ συνεχίζεται.

Γιατ' ἀγαπῶ τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς ἀπλοὺς κ' ἐκείνους τοὺς ἀνδρειωμένους κι ἀγαπῶ καὶ τοὺς ἀποδιωγμένους τοῦ κόσμου πῶρονται σὲ μέ καὶ ἐν τ' ἀνέβα μου, οὔτε τὸ τραχὺ τῆς ὄψης μου τρομάζουν

Καὶ τελειώνει τὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ μὲ τὸ χαιρέτισμα τῶν ἀρματῶν, ποὺ δὲν εἶχαν ἐμφανισθεῖ σὺν 1018, ἀλλ' ὅπως εἶπαμε, τοὺς ἀναφέρει μὲ τρόπο ἀναχρονιστικὸ, γιατί εἶναι κυρίως τοῦ Παλαμᾶ κι ὄχι τοῦ Παρνασοῦ τραγούδι. Ἀκολουθοῦν τέλος μερικοὶ στίχοι, ποὺ γράφτηκαν ἀργότερα γιὰ νὰ συνδεθεῖ τὸ ἔσμα τοῦ Παρνασοῦ μὲ τὴν ἐπική ὑπόθεση τῆς φλογέρας, ποὺ θὰ μπορούσαν καὶ νὰ λείπουν, χωρὶς νὰ ζημιώσουν κανέναν.

***

Ἄλλος πίνακας τοπογραφικὸς εἶναι ὁ πίνακας τῆς Ἀττικῆς γενικώτερα καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἀκρόπολης. Ἡ Ἀττικὴ! Τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς φύσης, ὅπου φανερώθηκε τὸ θαῦμα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ ἐκδηλωμένο σὴν ἐπιστήμη, σὴν τέχνη καὶ σὴν φιλοσοφία. Ἐνα θαῦμα χωρὶς τὸ ὄμοιό του μέ. σα σὲ ὄλους τοὺς καιροὺς καὶ σὲ ὄλες τίς χώρες. Ἡ Ἀττικὴ. Καὶ ἀλ-

λοῦ τὴν ἐτραγούδησε ὁ ποιητὴς λυρικά καὶ παθητικά καὶ πολὺ συχνὰ ἐπανέρχεται σὲ κάθε σχεδὸν ποιητικὴ συλλογὴ νὰ μᾶς τραγουδήσῃ. Πότε αὐτὴν καὶ πότε ἐκείνη τὴ χάρη της, πότε στὸν κόσμον τῶν αἰσθησεῶν καὶ πότε στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Ἄλλ' ἐδῶ ψάλλει συνθετικὰ τὸν ὕμνον τοῦ ἀρχαίου πνεύματος καὶ τὸν ὕμνον τῆς Ἑλλάδας ἀνάμεσα ἀπ' ὄλους τοὺς καιροὺς καὶ ἀπ' ὄλους τοὺς κατακλυσμοὺς ποὺ γνώρισεν ὁ τόπος.

Τὴν πνευματικότητα τοῦ τόπου αὐτοῦ τὴν ἐτραγούδησε πρῶτος ὁ Πίνδαρος καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Μὲ Πινδαρικό τρόπο κι ὁ Παλαμᾶς ὕμνει τὸ μεγαλεῖο τοῦ τόπου:

Καὶ τῆς Πεντέλης ἡ κορφή καὶ τὰ χαμνὸ υπερδοῦκλι
κι ὁ λαμπρομέτωπος ναὸς καὶ μιὰ χλωμὴ ἀνεμώνη
τὰ πάντα ὅμοια βαραίνουνε σὴν ζυγαριὰ τῆς πλάσης.

Γιατὶ ὄλα ἐδῶ μιλοῦν πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ στρέφουν τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν ἰδέα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθινοῦ.

Συμπληρώνει τοὺς παραπάνω στίχους μὲ τὰ ἐξῆς λόγια ποὺ διατυπώνει ἄλλοι ὁ ποιητὴς μιλώντας πάλι γιὰ τὴν Ἀττικὴ.

Τὸ πνεῦμα καὶ σὲ τὸ χῶμα λάμπει. Ὅλα ἐδῶ λοιπὸν εἶναι ὠραῖα ἀρμονικά, σὰν ἀέρινα ὄλα, πνευματικά, «ἀποπνέοντα ψυχὴν» κι «ὁ ἐλεφαντένιος Ὑμηττός κ' ἡ ἀγέρινη Πεντέλη». Ἄλλ' ὁ τόπος αὐτὸς δὲν εἶναι μόνον ἕνας ὠραῖος, ἕνας πνευματικὸς τόπος. Εἶναι καὶ ἡ ἱστορία ποὺ ζεῖ ἐδῶ. Εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος ποὺ κατάντησε θρῦλος καὶ μῦθος ἢ πῆρε τὸ μῦθο συντροφιά. Εἶναι τὰ ἀθάνατα μνημεῖα τῆς τέχνης. Εἶναι ὁ δωρικὸς ναὸς ὁ «ἀπλὸς καὶ τρισμεγάλος» ποὺ μιλεῖ μὲ τοὺς θεοὺς του, μὲ τ' ἀνάγλυφά του καὶ μὲ τὴν

1) Κωστὴ Παλαμᾶ: Ἀσάλευτη ζωὴ, Πατριάρχης

σοφὴ ἀρμονία τῶν γραμμῶν του καὶ τῶν ἀναλογιῶν του.

Πλάσμα ποὺ ἐνῶ τὰ μάτια σου γιομίζοντασὲ εὐφραίνει στέκει σὰν κάτι τι νοητὸ καὶ κάθε μιὰ του ἀράδα κι' ὄλοι του οἱ κύκλοι ἀσύγκριτοι στοχάζονται, μιλάνε.

Σὲ μιὰ πανθειστικὴ ἔκσταση ὁ ποιητὴς καὶ σὰν οἰσθηλατημένος ἐπὶ τὸ ὄραμα παραδέχεται, ὅτι ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς Ἀττικῆς, ὁ ἴδιος ὁ ἄψυχος βράχος, ἤρε ψυχὴ, ἤρε αἴσθησι καὶ ξυπνᾷ τὴν ἡμέρα ποὺ πρόκειται νὰ φτάσει ὁ Βουλγαροκτόνος Ὁ Νεοελληνικὸς λαὸς ὅμοια φαντάζεται ἔμψυχη κ' αἰσθαντικὴ τὴ φύση.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ λαὸς ἐμψυχώνει τὴ φύση ἀπὸ ποιητικὴ εὐαισθησία μονάχα, ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἐπιμένει, ὅτι δὲν πάσχει ἀπὸ καμμιά παραίσθησι γράφοντας αὐτὰ, ἀλλ' ἐπεξηγεῖ ὅτι γιὰ νὰ νοιώσει κανεὶς τὴν αἴσθησι τῶν ἀψύχων χροιάζεται νὰ ἔχει μιὰ εὐαισθησία πολὺ λεπτή, νὰ ἔχει τὴν καθαρὴν αἴσθησι τῶν ψυχῶν ποὺ ζοῦν ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν καθαρὴν αἴσθησι τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν δαιμόνων, τὴν καθαρὴν αἴσθησι τῶν ἀρχαίων θεῶν, ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν κάτω ἀπ' ἄλλα ὄνοματα καὶ γυροῦν ἀπὸ τοὺς θνητοὺς τὴν ἴδια τὴ λατρεία. Μονάχα αὐτὲς οἱ ψυχὲς, εἴτε ζοῦν ἐδῶ σκρωμένες εἴτε στὸν ἄλλο κόσμον βρίσκονται αὐλες, μποροῦν νὰ νοιώσουν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ στοιχειωμένου κόσμου. Ὁ ποιητὴς ἐπιμένει νὰ μᾶς βεβαιώσει, ὅτι ὑπάρχει καὶ σὶ ἄψυχα κάποια κρυφὴ, κάποια τυφλὴ αἴσθησι. Ὑπάρχουν τὰ δάκρυα τῶν πραγμάτων ὅπως εἶπε κι ὁ Βιργίλιος. Αὐτὰ τὰ δάκρυα τῶν πραγμάτων τὰ αἰσθησιποιεῖ σὲ τὸ περίφημο *Inter pietate regum ὁ Πορφύρας*. Ὑπάρχει ἡ ψυχὴ τῶν πραγμάτων ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ πανθειστές. Ἄν μποροῦσε κανεὶς ν' ἀποδείξει τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ψυχικότητας μέσα στὴ φύση, τότε μό-

νον θὰ μπορούσε νὰ βεβαιώσει τὰ παραπάνω. Ἄλλ' ἕνας ποιητὴς πρέπει νὰ πιστεῖται πρῶτ' ἀπ' ὄλα σὴν ποιητικὴν ἀλήθεια: σ' ἐκεῖνο ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ νόμος τῆς τέχνης. Κι' ὁ νόμος ὁ αἰσθητικὸς ἀπαιτεῖ τὴν ὥρα αὐτὴ τὸ ξύπνημα τῆς φύσης, τὸ δῶξιμο τοῦ ὕπνου καὶ τὴν ἀναμονὴ τοῦ μεγάλου στρατηλάτη. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι ξύπνημα στοιχειωμένου κόσμου: γιατί εἶναι κόσμος ποὺ δὲν πεθαίνει καὶ μόνο μὲ τὰ μάγια ποὺ τοῦκαναν οἱ νέοι καιροὶ καὶ οἱ νέες θρησκείες εἶχεν ἀποκοιμηθεῖ, ἢ εἶχε πέσει σὲ νάρκη. Σύντομα καὶ παρενθετικὰ διατυπώνεται ἡ γνώμη γιὰ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ νέες μορφές, ὅτι ἡ λατρεία δὲν ἄλλαξε παρά μονάχα κατὰ τύπους. Ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ ὁ Παλαμᾶς τὸν ὕμνον τοῦ πρὸς τὴν αἰώνια καὶ ἀμετάβλητη Ἑλλάδα, τὴ λατρίσσα τοῦ φυσικοῦ, τοῦ στοχαστικοῦ καὶ τοῦ ὠραίου, ποὺ ἔψαλε σὺν «Ἰαμβοὺς καὶ Ἀνάπαιστους»:

Ἡ γῆ μας γῆ τῶν ἀφθαρτῶν
ἀερικῶν κ' εἰδῶλον
πασίχαρος κ' ὑπέρτατος
Θεὸς μας εἶν' ὁ Ἀπόλλων.

Στὰ ἐντάφια λευκὰ σάβανα
γυρτὸς ὁ ἐσταυρωμένος
εἶν' ὀλόμορφος Ἀδωνίς
ροδοπεριχυμένος.

Ἡ ἀρχαία ψυχὴ ζεῖ μέσα μας
ὀλόβαθα θαμμένη
Ὁ μέγας Πᾶν δὲν πέθανε
ὄχι ὁ Πᾶν δὲν πεθαίνει.

Ξυπνᾷ τὴν ἡμέρα αὐτὴ τοῦ ἔρχομοῦ τοῦ Βουλγαροκτόνου ὁ στοιχειωμένος βράχος, ποὺ φορεῖ κορῶνα τοῦ τὸν Παρᾶενῶνα, ἀντιλαμβάνεται τὸ φωτερό σύννεφο ποὺ ἔρχεται κι' ἀναρωτιέται: Μὴν ἔρχεται «στρατάρχης νικητῆς» ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης; μὴν εἶν' ὁ Δέξιππος, ὁ τελευταῖος ἱστορικὸς καὶ πολεμι-

κός πρόμαχος της 'Αττικής έναντιόν των Γότθων; Όχι δέν είναι ο 'Ιουλιανός, δέν είναι ο Δέξιππος. Οι δύο λύχνοι πού είχαν ανάφτει έδω, ο ένας πού τόν είχε ανάψει ή σοφία —ένέργεια, πού κρίζονταν 'Αθηνά, κι' ο άλλος πού τόν είχε ανάψει ο σοφός, έχουν σβυστεί. Οι τελευταίοι φιλόσοφοι έφυγαν, αλλά τó είδωλο πού πήρανε μαζί τους και πού νόμιζαν πώς ήταν ή σοφία ή 'Ιδια, ήταν ένα άθλιο σωμένο ξόανο. «Μην επιστρέφουν από τήν Περσία οι διωγμένοι φιλόσοφοι ή μή γυρίζει στο να ο της ή 'Αθηνά;» αναρωτιέται πάλι ο στοιχειωμένος βράχος. "Η μήπως έρχονται σά θηρία και σάν ακρίδες οι Σλαθοι, οι Οἰνοι, οι Γαυροσκύθεσ

καμμιάσ πατρίδας και φυλῆσ να μην αφήκει σπόρο σέ δύση και σ' ανατολή τó ξαναγύρισμά τους;

Μην είναι οι ρυσοφόροι λύκοι, πού τούς σπρώχνει ή άσκητική μανία έναντιόν των Ιερών λειψάνων της αρχαιότητας; "Όχι! Είναι στρατός και λάβαρα, είναι σταυροί και άετοι και λόγχεσ και σκουτάρια.

Και ο άρχηγός πού φαίνεται «σά συγγενάδι μακρυνό δικό μας» είναι κάποιος άλλος, έμπνευσμένος όχι από τούς τάφους, σάν τούς φιλοσόφους πού φύγανε, άλλ' από τή ζωή. Είναι ολόκληρος ένας γρανίτης κ' ή

φυλή του εύγενικά. Είναι ο "Αρης. "Ο "Αρης είσαι κ' έρχεσαι και κλείς μες τήν ψυχή σου με μιά καινούργια δύναμη τήν 'Ιδια τήν 'Ελλάδα κι ακόμα πιό βαθύτερα κρατάς μες στήν καρδιά σου τή σαΐτιά του έρωτα, πού καιει και πού σέ σπρώχνει στήν 'Αφροδίτη. Πόθησες τήν 'Αφροδίτη. Σοῦ είπαν: —"Η 'Αφροδίτη κάθεται στά βράχο τουτο—Και ήρθες.

Οι τελευταίοι αυτοί στίχοι δικαιολογούν όχι με τόν τρόπο πού απαιτεί τó έπος ή τó δράμα, άλλ' έσωτερικά και ψυχολογικά τó ταξίδι του Βουλγαροκτόνου στήν 'Αθήνα. 'Αφού παραβάλλεται ο Βουλγαροκτόνος με τόν "Αρη, πού ή μυθολογία τών θέλει έραστή της 'Αφροδίτης (φιλότης και νεϊκος είπε επιστημονικάτερα ο 'Εμπεδοκλής) λαμβάνεται ο βράχος σά σύμβολο της όμορφιάς και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, πρós τήν όποιαν έλκεται και γέρνει ταπεινός σάν άλλος 'Ηρακλής στά πόλεως της Ομφάλης ο μεγάλος αγωνιστής. Μετά τήν υλική κατάκτηση ή κατάκτηση του πνεύματος, πού απαιτεί ταπεινώση κ' έξομολόγηση, πού απαιτεί πρώτ' απ' όλα τήν έλεξη του καλού.

('Ακολουθεί τó τέλος)

ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ

Στή λιγερή ν' ανέβαινα κληματαριά σου
ρόγα τή ρόγα να τρυγοῦσα τó σταφύλι
κι απ' τó παράθυρο σά μπῶ, στήν άγκαλιά σου
γυριός, τó μέλι να πινα απ' τά δυό σου χείλη. . .

ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΦΡ. ΣΙΛΛΕΡ

(1759—1805)

Ο παλαιός 'Ηρόδοτος, με δλη τήν άφέλεια μιās μεγάλης θρησκευτικής ψυχῆς, μας έδωσε τήν τραγική Ιστορία του Πολυκράτη, όπως μας έδωσε τήν τραγική Ιστορία του Κροίσου. Γι αυτόν ή Ιστορία του τυράννου της Λάμου ήταν ένα φοβερό σύμβολο του πεπρωμένου, πού άνίκητο κυβερνάει τήν ανθρώπινη τύχη. Ο άνθρωπος, όσο κι αν ανοίξει διπλάτα φτερά, όσο κι αν τόν εύνοήσει καλόβουλη ή Μοίρα, πάντα χτυπιέται σάν τó πουλί, τó πιασμένο στά ξόβεργα. Γύρω του κάποια θέληση πανίσχυρη έχει ύφάνει ακατάλυτα δεσμά, και όταν αυτός νομίζει πώς κέρδισε τήν εύτυχία, ένα χέρι πανίσχυρο του θυμίζει, πώς δέν μπορεί να περάσει τó κατώφλι των ανθρωπίνων επιδιώξεων και να ύψωθεί άπάνω από τήν 'Ιδια του τή φύση.

Ο Σίλλερ, ψυχή άγνή και γεμάτη θαυμασμό για τó μυστήριο πού μας περιβάλλει, βρήκε, μέσα στο κείμενο του αρχαίου Ιστορικού, τόν υπέρχο μύθο, για να συμβολίσει έναν από από τούς αιώνιους κοινούς τύπους, πού, αν και ο γραπτός λόγος τούς χειρίζεται επί χιλιάδες τώρα χρόνια, δέν παύουν να συντροφεύουν τόν άνθρωπο, από τήν κοῦνια ως στόν τάφο.

Ο λυρισμός του Σίλλερ δέν έχει τίποτε τó κοινό με τόν έγωιστή εκείνο λυρισμό, πού άσχολεϊται μονάχα με τις άτομικές άποχρώσεις του πάθους. Ο Σίλλερ δέν άκούει τις ώρες γι' αυτόν μονάχα να κυλούν. Δέ στήνει τó αυτί, για ν' άκούσει, μέσα στα κατάβαθα της καρδιάς, τó δάκρυ να κυλάει για τόν δικό του μονάχα πό-

νο. Η μεγάλη του ποιητική ψυχή, γεμάτη άγωνία για τήν ανθρώπινη τύχη, δέν απομονώνεται σε φιλντισένιους πύργους, αλλά δονείται από τά αιώνια έρωτήματα πού, με άσύγκριτη ένταση, στέκουν μπροστά στόν κάθε άνθρωπο, σε μερικές στιγμές της ζωῆς του. Γι' αυτό, τήν ποιήσή του τήν διατρέχει πάντα ένα μεταφυσικό ρίγος. "Όπως ο μεγάλος δραματικός προσπαθει ν' άποσπάσει τó μυστικό της αιώνιας ούσίας, πού, σά μόνιμο ύπόστρωμα, στηρίζει τις παροδικές εκφάνσεις της ζωῆς, έτσι κι ο μεγάλος ποιητής, πλαταίνοντας τήν ποιήσή, τήν βγάξει από τόν φάλο κύκλο του εφήμερου και του παροδικού και τήν αναγκάζει, σε μιά δυνατή προσπάθεια, ν' άγκαλιάσει δτι αιώνια βασανίζει τήν ανθρώπινη ψυχή.

Γι' αυτό έλεγε ο 'Εγελος, αναφερόμενος στόν ύψηλό λυρισμό, πώς τά πάθη της ψυχῆς και οι πόνοι της καρδιάς τότε μόνον άνήκουν, ως ύλη, στήν ποιητική σκέψη, όταν έχουν κάτι τó γενικό, τó στερεό, τó αιώνιο.

Ο Σίλλερ, αυτό τó γενικό, τó στερεό, τó αιώνιο τó εκφράζει με πλατειά σύμβολα. "Όπως στις «Καμπάνες», τόν όρειχάλκινο σύντροφο, πού με τή φωνή του μας συντροφεύει από τή γέννηση ως στόν θάνατο, όπως στά «Βουτηχτή», με μιά άριστουργηματική διαφάνεια, μας Ιστορεί τήν ματαιότητα του ανθρώπινου μόχθου, τó μυστήριο της ανανεώσεως της ζωῆς και τήν όρμη για τήν κατάκτηση του Ιδανικού, έτσι και στά «Δαχτυλίδι του Πολυκράτη», πίσω από τó λαμ-

πρὸ πέπλο τοῦ μύθου, πίσω ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἱστορία τοῦ σκληροῦ τυράν-
νου, βλέπει τὸν αἰώνιον ἄνθρωπο
πιασμένο στὰ δίχτυα τῆς Νεμέσεως.

ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗ

*Ὁρθὸς στοῦ παλατιοῦ του τὸ ψηλὸ μπαλκόνι,
Μὲ τὴν καρδιά χαρὰ-γεμάτη καμαρώνει
Τῆ Σάμο, τὸ νησί, πού ἀπλώνεται μακρὰ.
«Αὐτός ὁ τόπος ἔλος μοῦ εἶναι ὑποταγμένος·
Συμφώνησε καὶ σὺ πὼς εἶμαι εὐτυχισμένος»·
Στῆς Αἰγύπτου ἄρχισε νὰ λέει τὸν βασιλιά.

«Τῶν θεῶν πλούσιά γνώρισες τὰ δῶρα·
*Ὅσοι ὅμοιοι σου λογιόταν, σκύβουν τώρα,
Στὸ κραταῖό σου σκῆπτρο ὑποταγμένοι.
Μὰ κάποιος βρίσκεται πού θά τοὺς ἐκδικήσῃ·
Τὸ στόμα δὲ μπορεῖ νὰ σὲ καλοτυχίσει,
*Ὅσο ἄγρυπνος ὁ ἐχθρὸς σου περιμένει».

Μὰ πρὶν ὁ λόγος νὰ εἰπωθεῖ ὁ βασιλικὸς,
*Ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Μιλήτου βιαστικὸς
*Ἀγγελιαφόρος μπρὸς στὸν τύριννο προβάλλει·
«Τῶν θυσιῶν ἡ κνίσσα ἄς ἀνεβῆ ψηλά,
Καὶ μὲ τῆς δάφνης τὰ χαρούμενα κλαριά
Γιερταστικά στόλισε, Κύριε, τὸ κεφάλι»

Κονταροχτυπημένος χάθηκέ σου ὁ ἐχθρὸς,
Κι' ἐμὲ ὁ πιστὸς σου μ' ἔχει στείλει στρατηγός·
Πολύδωρος, μὲ τὸ καλὸ τὸ νέο» Καὶ βγάνει
Καὶ στοὺς Ρηγάδες πού τὸν κύτταζαν χλωμοί
Γνωριμότητα κάποια δειχνεὶ κεφαλὴ,
Ματωμένη, ἀπὸ κατάμαυρη λεκάνη.

*Ἀποτραβιέται ὁ Ρήγας μὲ τρομάρα εὐτὺς·
«Στὴν εὐτυχία ποτὲ τυφλὰ μὴ μπιστευτεῖς,
Τοῦ λέει, κουνώντας μ' ἔγνοια τὸ κεφάλι,
Συλλογίσου πὼς, πάνω στ' ἄπιστα νερά,
Τῶν καρabiῶν σου ἡ ὕψη ἄστατη γυρνᾷ,
Πολὺ εὐκόλα τὰ καταλυεῖ ἡ ἀνεμοζάλη».

Μὰ πρὶν τὸ λόγο ν' ἀποσώσει τὸ στερνὸ,
Φωνές χαρᾶς ἀντιλαλοῦν στὸν οὐρανὸ,
Πού φτάνουν χαμηλὰ ἀπ' τ' ἀραξοβόλι.
Μὲ θησαυροὺς βαρεῖα γεμάτοι ξενικοὺς,
Ξαναγυρίζουν στοὺς γιαλοὺς τοὺς πατρικοὺς,
Ξὰν δάσος καταρτιῶν, τοῦ βασιλέα οἱ στόλοι.

*Ἀπὸρσε μ' αὐτὸ ὁ βασιλικὸς ὁ ξένος·
«Ἦς τύχης εἶσαι τώρα ὁ χαϊδεμένος,
Μ' ἀπὸ τὴν ἄστατὴ τῆς πρόσσεχε καρδιά,
Σὲ φοβερίζει, μὲ ὀπλισμένο χέρι,
Τῶν Κρητικῶν τὸ γυμνασμένο ἄσπερι.
Νάτοι, σ' αὐτὴ ζυγώνουν τὴν ἀκρογιαλιά».

Μιλοῦσε μ' ἄξαφνα τῶν καρabiῶν οἱ ἴστοι
Σημαῖες γιομάτοι φαίνονται, ὅπως σὲ γιορτῆ.
Καὶ στόματα χιλιάδες ἀλαλάζουν· «Νίκη!
Λευτερωθήκαμε ἀπ' τὸ ζόρι τῶν ἐχθρῶν.
Τὸν στόλο σκόρπισε ὁ καιρὸς τῶν Κρητικῶν·
*Ἀπόδωξε μαζί καὶ τῶν μαχῶν τὴ φρίκη».

Στ' ἄκουσμα αὐτὸ ἀνατριχιάζει ὁ ξένος·
«Τὸ βλέπω, λέει, πὼς εἶσαι εὐτυχισμένος·
Μὰ μὲ τρομάζει ἡ στερνὴ σου μοῖρα.
Τὸ θεῖο μᾶς βλέπει πάντα φτονερά,
Καὶ στὴ ζωὴ, ἡ ἀκόμαντη χαρὰ
*Ἀνθρώπου κανενὸς ποτὲ δὲν εἶναι κλῆρα.

Καὶ γιὰ μένα ὄλα πρόκοβαν μὲ τάξη·
Σὲ κάθε μιὰ τῆς ἐξουσίας μου πράξη
Γνώριζα πάντα βολικὸ τὸν οὐρανὸ.
Θὰ εἶχα κι' ἐγὼ παιδί ἕνα ἀγαπημένο·
*Ὁ Θεὸς μοῦ τὸ πήρε, τῶεῖδα πεθαμένο!
Στὴ μοῖρα πλήρωσα τὸν φόρο τὸν κοινό.

Κι' ἂν θέλεις νὰ μὴ σ' εὔρη ἡ δυστυχία,
Ζήτησε ἀπ' τὴν ἀόρατὴ ἐξουσία
Τὸν πόνο, νὰ σοῦ γίνῃ ἐξιλασμός,
Γιατὶ ποτὲ δὲ γνώρισε ὡς τὰ τώρα
Τέλος καλὸ, ἐκεῖνος, πού τὰ δῶρα,
Σκόρπισε ἀπλόχερα ἀπάνω του ὁ Θεός.

Κι' ἂν ὁ οὐρανὸς αὐτὴ τὴ χάρη σοῦ ἀρνηθῆ,
*Ἄτός σου φώναζε τὴ δυστυχία νάρθη·
Τὴ φιλικὴ μου γνώμη κάμε τὴν δική σου.
Σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα, πού ἀπλώνεται μπροστά,
Ρίξε ὅ,τι ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς σου πιὸ πιστὰ
Μὲ ἀληθινὴ χαρὰ γεμίζει τὴν ψυχὴ σου»·

Καὶ λέει ὁ ἄλλος μὲ τρομάρα περισσὴ·
«Ἀπ' ὅ,τι κρύβει τοῦτο τ' ὀμορφὸ νησί,
Τὸ πιὸ ἀκριβὸ μου εἶν' αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι.
Στὶς Ἐριννύες τ' ἀφιερώνω, καὶ μπορεῖ
Ματιὰ σὲ μένα νὰ μὴ ρίξουν φτονερὴ»·
Εἶπε, καὶ πέταξε στὸ κύμα τὸ στολίδι.

Μὰ σὰν τῆς νέας ἡμέρας ἔφεξε τὸ φῶς,
Κάποιος ψαρῆς προβαίνει χρωπός,
Καὶ στέκεται στῆς κάμαρης τῆ μέση:
«Ἐβγαλα, Κύριε, αὐτὸ τὸ ψάρι ἔχτες.
Τέτοιο δὲν πιάστηκε στὰ δίχτυα μου ποτές.
Στὴν ἀφεντιά σου φέρνω τὸ πεσκέσι».

Καὶ σὰν ἔσκιε ὁ μάγειρας τὸ ψάρι,
Τρέχει σχεδὸν χωρὶς πνοὴ νὰ πάρει,
Κι ἀλαφιασμένος στὸν Ἀφέντη του μιλεῖ:
«Τὸ δαχτυλίδι, ποῦ φοροῦσες εἰς τὸ χέρι,
Στὸ ψαρυστόμαχο, ἀνοιγμένο μὲ μαχαίρι,
Τὸ βρήκα, Κύριε· ἡ τύχη σου τρανὴ»!

Ἀποστρέφει μὲ φρίκη ὁ ξένος τὸ κεφάλι:
«Ἐγὼ στὸ σπίτι σου δὲν ξαναπαίνω πάλι,
Κι οὔτε γιὰ φίλο μου σὲ λογοριάζω πιά.
Οἱ Θεοὶ θέλουν τὴν καταστροφή σου,
Καὶ φεύγω, γιὰ νὰ μὴ χαθῶ μαζί σου».
Εἶπε, καὶ φεύγει μὲ ὄλοφούσκωτα πονιά.

(Ἀπ' τὸ Γερμανικὸ) Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

FR. VILLAESPESA

ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ ΡΩΜΑΝΤΙΚΟ

Ρωμαντικὴ μου ἀγάπη, ἐρωτεμένη,
μὲ τὰ μεγάλα μάτια, τὴ χλωμάδα,
ποῦ τῆς ματιᾶς σου ἡ ἀστρινὴ λαμπάδα
τὶς μποέμικες τὶς νύχτες μου ὠμορφαίνει!..

Πές, ζωντανὴ ὄπτασία, νεκρὴ ἐρωμένη,
τάχα συχνὰ ὄνειρεύτης τὴν ἀσπράδα
τοῦ φεγγαρόφωτου πάνω ἀπὸ τὴ Γρενάδα,
στὰ ψηλά τὰ καφάσια ἀκουμπισμένη;..

Ἡ πόρτα εἶν' ἀνοιχτή: μπές, μὴ φοβᾶσαι,
τί μὲ ἀγάπη παληὰ γιὰ νὰ θυμᾶσαι
καὶ τραγούδια νὰ λές λησμονημένα

—μελαγχολίας ποιὸς στεναγμὸς σβυσμένος;—
ταιριάζει αὐτὸς ὁ κῆπος, ὁ θλιμένος
ὡς ἡ ψυχὴ σου κι ἡ ψυχὴ μου ἐμένα!

(Ἀπ' τὸ Ἰσπανικὸ) Μεταφρ. Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΟΥΛΗ

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

Ἦταν Αὐγούστου τοῦ 1881. Τὸ
Συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχε ἐπι-
δικάσει στὴν Ἑλλάδα τὴ Θεσσαλί-
α καὶ τὴν Ἄρτα καὶ ὁ ἑλληνικὸς
στρατὸς προχωροῦσε γεμάτος ἐνθου-
σιασμό καὶ καταλάμβανε τὶς νέες
χώρες. Παντοῦ τὸν ὑποδέχονταν οἱ
σκλαβωμένοι Ἕλληνες μὲ ἀσυγκρά-
τητῆ χαρὰ καὶ ἑξαλλο ἐνθουσια-
σμό.

Στις 22 Αὐγούστου 1881 ὁ ἑλλη-
νικὸς στρατὸς ἔμπαινε στὰ Τρίκκα-
λα τῆς Θεσσαλίας. Ἐνας νέος τότε
ζωηρός, κοντόσωμος, ὀρμητικὸς, εἰ-
κοσι χρονῶν παλληκάρι, ξεπετάχτη-
κε γεμάτος ἐνθουσιασμό πατριωτικὸ
ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πλήθη τοῦ θεσσα-
λικοῦ κάμπου καὶ μ' ἕνα του ποίη-
μα μακρὸ, γεμάτο πόνο καὶ πατριδο-
λατρικὸ παλμὸ προσφώνησε τὸν ἑλ-
ληνικὸ στρατὸ ἀρχίζοντας ἔτσι:

Ἀδέρφια καλῶς ἤρθαται, ἀδέρ-
φια ἀγαπημένα,
μὲ τὸ σταυρὸ στὸ φλάμπουρο μὲ
τὰ σπαθιά ζωμένα.
Σᾶς ἐπονέσαμε πολὺ καρτέρει καὶ
καρτέρει
ξαρματωμένοι καὶ γυμνοὶ στὸ τούρ-
κικὸ μαχαίρι.
Σᾶς ἐπονέσαμε πολὺ ἑστερφεψ' ἢ
καρδιά μας
ἀπ' τῆς σκλαβιάς τὸ βογγητό, ἀπ'
τ' ἀναστεναγμά μας.
Ἐστράβωσαν τὰ μάτια μας τηρῶν
τας καὶ τηρῶντας
τὸ δρόμο νὰ μᾶς ἔρθητε σὰν ἀε-
τοὶ πετώντας.
Νὰ φέρετε τὴ λευτεριά τὴ νεκρα-
τραστασή μας

καὶ νὰ ἡσυχάση ἀδούλωτο τὸ
μαῦρο τὸ κορμὶ μας.
Ἀνοιξέτε τὴν ἀγκαλιά ἀδέρφια
πονεμένα
εἴμαστ' ἀδέρφια κι' ἀπὸ μιὰ μαν-
νούλα γεννημένα.

Ὁ νέος αὐτὸς ἦταν ὁ Χρηστο-
βασίλης, ποῦ τὸν εἶχε φέρει ἐκεῖ ἀ-
ποδιωγμένον ἀπὸ τὴν πατρίδα του
καὶ τοὺς γονεῖς του ἢ Τουρκικὴ Κυ-
βέρνηση. Πενήντα καὶ πλέον χρόνια
πέρασαν ἀπὸ τότες. Στὸ διάστημα
αὐτὸ ὁ Χρηστοβασίλης, ὁ Σουλιώτης,
ὅπως ὑπογράφεται στὸ ποίημα ἐκεῖ-
νο ἀπέκτησε στὰ νεοελληνικὰ γράμ-
ματα μιὰ ξεχωριστὴ καὶ τιμητικὴ
θέση καὶ δημιούργησε ἔργο λογοτεχ-
νικὸ ἀξιόλογο, τοῦ ὁποῦ τὴν ἀξία
δὲν μπορεῖ νὰ παραγνωρίσει κανέ-
νας.

Ἀλλὰ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη
δὲν εἶναι ἀπλό. Ὁ Χρηστοβασίλης
δὲν εἶναι μονάχα διαλεκτὸς καὶ ἀξι-
οπρόσεχτος λογοτέχνης, εἶναι καὶ
θερμὸς καὶ ὀρμητικὸς πατριώτης, τολ-
μηρὸς δημοσιογράφος καὶ ἀκέραιος
πολιτεύομενος. Ἀλλὰ καὶ τὸ λογο-
τεχνικὸ ἔργο δὲν εἶναι ἀπλό. Ἀρχι-
σε ἀπὸ τὴν ποίηση, ὅπως ἄρχισαν ὅ-
λοι οἱ λογοτέχνες καὶ ὅπως ἄρχισε
καὶ ἡ λογοτεχνία, πέρασε ἀπὸ τὸ
δρᾶμα καὶ στάθηκε δουλευτῆς ἀμί-
μητος στὸ διήγημα, στὸ ὁποῖο ἔδω-
κε μιὰ ἰδιότυπη μορφή καὶ προσωπι-
κὴ σφραγίδα. Γι' αὐτὸ στοὺς πολ-
λοὺς ὁ Χρηστοβασίλης εἶναι γνω-
στός μονάχα ὡς διηγηματογράφος.
Θὰ προσπαθῶ γι' αὐτὸ νὰ
ἀνασκοπήσω ὀλάκερο τὸ λογο-

τεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ ποιήματά του.

Τὰ ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λυρικά ἢ ἐπικολυρικά. Δάσκαλό του ἔχει τὸ μεγάλο δάσκαλο, τὴ δημοτικὴ ποίηση, ἢ ὅποια στάθηκε ὁ ἔμπνευστὴς καὶ καθοδηγητὴς ὄλων τῶν μεγάλων μας ποιητῶν ἀπὸ τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Βαλαωρίτη ὡς τὸν Κρυστάλλη καὶ τὸν Παλαμᾶ. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο δὲν εἶναι πλούσιο εἶναι ὅμως λαγαρό καὶ πηγαῖο καὶ πρὸ παντὸς αὐθόρμητο καὶ εἰλικρινές. Τραγουδάει τὴν πατρίδα, τὴ φύση καὶ τὴν ἀγάπη, τὴν ἀγάπη τὴν ἀγνή καὶ ἀδολή τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γύρω ἀπὸ τὴν μεγάλη αὐτὴ τριλογία στρέφεται ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη. Τὸ σημαντικώτερό του ποίημα εἶναι ἡ Ἀγάπη, εἶναι ἓνα μεγάλο ἐπικολυρικὸ ποίημα μὲ βουκουλικὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χαρακτήρα, εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτά του ποιήματα τὸ πειθὸ δουλεμένο καὶ τὸ πειθὸ ὀλοκληρωμένο. Ἐδημοσιεύθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὰ 1897 σὲ δυὸ μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος τὸ ἐπέγραψε ἡ Μάγισσα καὶ τὸ δεύτερο τὸ Βοτάν τῆς ἀγάπης. Ἀργότερα ὁ Χρηστοβασίλης ἐπεξεργάστηκε καλῶς τὸ ποίημα αὐτό, τὸ μεγάλωσε καὶ τὸ ἐδημοσίευσε στὰ 1906. Ἡ Ἀγάπη εἶναι τριλογία καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη τὸν Ἀντρεωμένο τὴν Ἀνέραστη καὶ τὴ Μεγάλῃ ἰδέα. Στὴν Ἀγάπη φαίνεται ὅλος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ Χρηστοβασίλη. Τὸ πατριδολατρικὸ καὶ τὸ φυσιολατρικὸ στοιχεῖο εἶναι πλούσιο ἐκεῖ μέσα. Ἡ Ἀγάπη ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κρυσταλλικῆς ποιήσεως καὶ μερικὲς ὁμοιότητες μάλιστα. Εἶναι ἔμπνευσμένη ἀπὸ τὲς ἀστείρευτες παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ γραμμένη ἐπάνω στὰ ἀχνάρια τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

ἸΟ Χρηστοβασίλης, ὁ τόσο λιτός καὶ ἀπλοῦς στὸ διήγημα, στὴν ποίησή του εἶναι σπάταλος.

Ψηλά σὲ ῥάχην ὠμορφὴ καὶ δεν

τροστολισμένη
ὁποῦχε κάμπους γύρα τῆς καὶ λόγους
καὶ βρῦσες δέκατέσσερες, ἑφτά-
κρουνες, δροσάτες
μὲ κἀναλες ὀλάργυρες καὶ γοῦρ-
νες μαρμαρένιες
ἦταν ἕνας Πύργος πύργαλιος χι-
λιων χρονῶνε πύργος
ποῦχε τοὺς τοίχους του πλατυοῦς,
γερούς βραχοχτισμένους
πράσινους καταπράσινους καὶ μὲ
κισσοὺς ντυμένους
ὕπερψηλα παράθυρα μὲ σιδερίδες
φραγμένα
καὶ θύρα δίφυλλη χοντρή, σιδερο-
σκεπασμένη
πάντα κλεισμένη καὶ βουβὴ μαντα-
λωμένη πάντα
καὶ μέσα κόρη κάθονταν μὲ τετρα-
κόσιες δοῦλες
ὠριοπανῶρια κορασιά, στὸν κόσμον
ξακουσμένη
ῤηγάγγονο, ῤηγόπαιδα μοναχοθυ-
γατέρα
ποῦχε τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ
φεγγάρι στῆθος
καὶ τὸν λαμπρὸν αὐγερινὸ στὴ φλο-
γερὴ ματιὰ τῆς.
Ἔτσι ἀρχίζει ἡ τριλογία τῆς Ἀγά-
πης μ' ἓναν καταρράκτη ἀπὸ ἐπίθε-
τα κα ἓνα σύγνεφο ἀπὸ εἰκόνες.

Ἀλλὰ τὴν κόρη τὴν εἶχανε μαρὰ
νεὶ οἱ σκληρόκαρδες οἱ μοῖρες.

«Κι' ἂν ὅποιον ἔπαιρνε ἄντρα τῆς
κι' ἂν ὅποιον ἀγαποῦσε
δὲν ἦταν ἄξιος καὶ ὁμορφος γερός
καὶ παλικαρι
θὰ ρεῦανε τὰ μάτια τῆς ἀπ' τὸ πο-
λύ τὸ κλάμα
καὶ πάντα μὲς στὴ σκοτεινιά θεό-
τυφλὴ θὰ ζοῦσε»

Προξενητάδες πηγαινοέρχονταν κά-
θε μέρα στὸν πύργο τῆς κόρης, ὅ-
που αὐτὴ κάθεται γνέθοντας κι' ὕ-
φαινοντας μεταξωτὰ διασίδια.

σὲ φιλιτισένον ἀργαλιὸ καὶ χρυσα-
φένιο χτένι
κι' ἔβγαζε βλάρια τὸ πανὶ μ' ὀλάρ-
γυρη σαῖτα.

Ἔραϊο εἶναι τὸ τραγούδι ποῦ βάνει ὁ ποιητὴς στὸ στόμα τῆς κόρης τοῦ ὁποίου κάθε στροφή ἀρχίζει μὲ τὸν ἴδιο στίχο. Σὰς διαβάζω μιὰ στροφή.

Ἦλιε μου καὶ τρισήλιε μου καὶ κο-
μογουριστὴ μου
ποῖδες εἶναι ἄξιος καὶ ὠμορφος γε-
ρός καὶ παλληκάρι
νᾶχει φωνὴ τὸν κεραυνὸ κι' ἀ-
νάσα τὴ φουρτοῦνα
νὰ τραγουδάη καὶ ν' ἀρχωνται τ'
ἀρκοῦδια νὰ χορεύουν
κι' ἀπὸ τὴ ζήλεια τὴν πολλὴ τῆ-
δόνιανὰ σωπαίνουν.

Ἔτσι τραγουδώντας ἡ Κόρη, στὸν πύργο περιμένει τὸν καλὸ τῆς ποῦ τὸν θέλει ὁ Χρηστοβασίλης νᾶχει τέσσερα προσόντα τὴν ἀξιάδα, τὴν ὁμορφάδα, τὴν ὑγεία καὶ τὴν παλλη-
καριά, ἀκριβῶς ὅπως τὸν θέλησε πάντοτε τὸν ἄντρα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ὡς τὰ σήμερα.

Κι' εἶναι αὐτὸς ὁ Γιὸς τῆς χήρας, ὁ μακρυνὸς ἀντίλαλος τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους, ποῦ τὸν διέσωσε ἡ Ἡπειρωτικὴ παράδοση, τὴν ὁποία ὁ Χρηστοβασίλης ἔχει ὡς σύμβολο στὸ πρῶτο ποίημα τῆς τριλογίας του καὶ γι' αὐτὸ τῆς δίνει τὸ ὄνομα ὁ Ἀντρεωμένος.

Τὸ δεύτερο μέρος τὸ ἐπιγράφει ἡ Ἀνέραστη. Ὁ Γιάννος ποῦ συμβολίζει τὸν Ἀντρεωμένο θέλει τὴν κόρη ἀλλὰ ἡ Κόρη δὲν παντρεύεται γιατί φοβᾶται τὲς μοῖρες ποῦ τὴν εἶχαν μοιράνει νὰ χάσει τὰ μάτια τῆς ἂν παντρευεῖ. Ὁ Γιάννος τότε καταφεύγει στὲς μάγισσες γιὰ ν' αὔρη τὸ βότανι τῆς ἀγάπης τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως.

Τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ γιὰ τὸ μεγάλο πλοῦτο ποῦ κρύβει μέσα του ἀπὸ τὲς παραδόσεις τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ μάγια καὶ τὲς μάγισσες. Καμμιὰ παράδοση δὲν μὲνει ἀνεκμετάλλευτη καὶ φαίνεται ἐδῶ πόσο βαθειὰ ἔχει γνωρίσει καὶ ἔχει μελετήσει ὁ Χρηστοβασίλης τὴν Ἑλληνικὴ Λαο-

γραφίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴ παράδοση. Καὶ ὁ Σαΐκσπηρ θὰ ζήλευε τὴν περιγραφή ποῦ κάνει γιὰ τὰ μάγια ὁ Χρηστοβασίλης.

Τὸ τρίτο μέρος τῆς τριλογίας τὸ ἐπιγράφει ὁ ποιητὴς ἡ Μεγάλῃ ἰδέα. Ἡ κόρη ποῦ κάθεται στὸν πύργο καὶ κεντάει τὸ μαντήλι τοῦ γάμου περιμένοντας ἀνυπόμονα τὸν ἀνδρειωμένο τῆς, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μεγάλης χαρᾶς τῆς ἀποκατάστασής τῆς εἶναι ἀλληγορικὰ κατὰ τὸν ποιητὴ ἡ σκλαβωμένη Ἑλλάδα ποῦ ἀνυπόμονα περιμένει τὸν μαρμαρωμένο τῆς γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς ἀπολύτρωσής τῆς. Στὸ κομμάτι αὐτὸ φαίνεται πόσο ζεῖ ὁ Χρηστοβασίλης τὲς μεγάλες ἐθνικὲς παραδόσεις τῆς φυλῆς μας, πόσο αἰσθάνεται βαθειὰ τὸν πόνο τοῦ σκλαβωμένου καὶ δικαιολογεῖται ἔτσι τὸ πάθος ποῦ χύνεται στὰ διηγήματα τῆς σκλαβιάς ποῦ ἔγραψε. Τὸ μαντήλι ποῦ κεντάει ἡ κόρη γιὰ τὸν γαμπρὸ ποῦ τὸν πόνημα αὐτὸ εἶναι ὑπέροχο. Σὲ πλοῦτον εἰκότων ξεπερνᾶει τὸ μαντήλι τοῦ Κρυστάλλη κ' ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἄχλλεα τοῦ Ὀμήρου καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέα τοῦ Ἡσιόδου.

«Κένταε κι' ὠριοκένταε ἡ λυγερὴ
Χρυσάϊδο
τ' ὠριο μαντήλι τοῦ γαμπροῦ τοῦ
γάμου τους τὸ δῶρο,
μ' ὀλόχρυσες μ' ὀλάργυρες κλω-
στὲς καὶ μεταξένιες».

Ἀφοῦ κέντησε τὸ Σταυρὸ καὶ τὸ Βαγγέλιο, τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Παναγιά στὲς ἄκρες, κεντάει ἔπειτα μέσα, τὸ σπῆτι τῆς, τὸ ψῆκι τοῦ γάμου τῆς, τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα, τὲς τέσσερες ἐποχές, τὰ Γιάννενα μὲ τὴν λιμνη, τὴ θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ τὸ χωριὸ τῆς μὲ τὰ χωράφια του καὶ τὰ κοπάδια του καὶ τὰ ποτάμια του, τὸν Ὀλυμπο μὲ τὲς σαράντα δυὸ κορφὲς καὶ τὲς ἐξήντα δυὸ βρυσσοῦλες καὶ τέλος σύμφωνα μὲ τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ ποιητοῦ,

«Κένταε ἡ κόρη ψηλὸ βουνό ...

κι' ἔβγαине ἀντάρα στὴν κορφή καὶ
καταχνιά στὴ ρίγα
Στὰ πλάγια γιδοπρόβατα μὲ κύ-
πρους μὲ κουδούνια
κι' ἀνάμεσα στὰ πρόβατα κι' ἀνά-
μψα στὰ γίδια
κένταε ἄξιους πιστικούς καὶ σκύ-
λους καὶ κουτάβια
κι' ἕνα καθάριο πιστικὸ σ' ἕνα ψη-
λὸ κοτρώνι
νὰ κάθεται καὶ νὰ λαλῆ γλυκόφω-
νὴ φλογέρα.
Καὶ τέλειωνε τὸ κέντημα τὸ χιλιο-
ξομπλιασμένο
κεντώντας πόλι κάτασπρη κοντά
σὲ περιγιάλι
μὲ μάρμαρα πελεκητὰ καὶ χρυσο-
σκαλισμένα
καὶ στὴν κορφή πανέμορφο βασιλι-
κὸ παλάτι. . .
Κι' ἀντίκρυ ἀπὸ τοῦ βασιλιά τὸ
κάτασπρο παλάτι
Κένταε βράχο ἔδοξο περήφανο
μεγάλο
ἀπὸ τὸν ἥλιο κόκκινο κι' ἀπὸ τὰ
χρόνια μαῦρον
καὶ στὴν κορφή τὸν Ἰακουστὸ καὶ
θεῖο Παρθενῶνα
τῆς Τέχνης ἅγιο λείψανο, τοῦ ὠ-
ραίου ἅγιο βῆμα
Γιρουκνητάρι σεβαστὸ τοῦ κόσμου
πέρα ὡς πέρα
κι' ἐμπρός του τὸν πολιτισμὸ δει-
λὰ γονατισμένο
νὰ σκύβῃ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ τὸν
προσκυνᾷ»
Ἐδῶ φαίνεται ὁ Χρηστοβασίλης
ὀλάκερος. Ὁ Χρηστοβασίλης ὁ ἔθνικι
στής, ὁ Χρηστοβασίλης ὁ πατριώτης
ὁ Χρηστοβασίλης ὁ τηρητῆς τῶν πα-
ραδόσεων ὁ Χρηστοβασίλης ὁ ποιη-
τῆς. Ἄν τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ
τοῦ Κρυστάλλη ἔχει κλασσικὴν ἀκρί-
βεια τὸ μαντήλι τοῦ Χρηστοβασίλη
ἔχει ἕνα διακοσμητικὸ πλοῦτο ἀνυ-
πέρβλητο, καθαρὰ Ἑλληνικὸ καὶ κα-
θαρὰ ποιητικὸ.
Ὁ Κωνσταντῆς σὺν εἶδε τὸ μαντή-
λι βαρειαναστέναξε καὶ εἶπε τῆς Χρυ-

σάιδως.
«Πᾶρε κλωστὲς ὀλόγυρες, χρυ-
σὲς καὶ μεταξένιες
ποὺ ν' ἄχουν τόσα χρώματα, ὅσα
ἔχουν τὰ λουλούδια
τῶν λειβαδιῶν τὴν ἀνοιξη, τὸ Μάη
τό καλοκαίρι
ἀσπροκαθάρειες, κίτρινες, σταχτιές
κόκκινες, μαῦρες,
ἀσπρόμαυρες, κεραμυδιές, μουντές,
κροκίες, γεράνιες,
ἄλλιες, βαθυκόκκινες, τριανταφυλλιές,
κρυσσάτες,
πράσινες, μαυροπράσινες, καφιές
καὶ καστανάτες
κι' ὀλόγυρα στὸν Ἰακουστὸ τὸν
θεῖο Παρθενῶνα
κέντα μιὰ Ἑλλάδα ἀπέραντη πα-
νένδοξη μεγάλη
Ἑλλάδα τοῦ Θεμιστοκλῆ Ἑλλάδα
τ' Ἀλεξάνδρου
ποὺ νὰ ξαπλώνεται βαρειά σ' Ἀνα-
τολὴ σὲ Δύση
Κι' ἀνάμεσα ἀπ' Ἀνατολὴ κι' ἀ-
νάμεσα στὴ Δύση
κέντα μιὰ πόλιν ὠμορρῆ, ἑφτάλο-
φῆ, μεγάλη
μὲ κυπαρίσια ἀρίφνητα, μ' ὀλόχρυ-
σα παλάτια
μὲ ἰόργους, κάστρα καὶ τζαμιά κ'
εὐρύχωρα λιμάνια».
Ἡ τριλογία τῆς Ἀγάπης γιὰ ὀ-
σους ἔχουν μελετήσῃ τὴ δημοτικὴ μας
ποίησι, τίς παραδόσεις μας καὶ τὴ
λαογραφία μας εἶναι κοί θὰ μείνει
ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα στολίδια τῆς
νεοελληνικῆς μας λογοτεχνίας. Ὁ
Χρηστοβασίλης δείχνεται στὴν Ἀ-
γάπη ὑπέροχος τοῦ στίχου σμιλευτῆς
πλούσιος σὲ ἔμπνευση, βαθὺς γνῶ-
στης τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως καὶ
ἱεροφάντης τῶν ἰδανικῶν, τοῦ Ἐθ-
νους, ζεῖ καὶ κινεῖται ὁ Χρηστο-
βασίλης τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στά-
νης, ὁ Χρηστοβασίλης τῶν ἔθνι-
κῶν πόθων καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἰδε-
ωδῶν.

Ἄλλὰ δὲν τελειώνει ἐδῶ τὸ ποιη-
τικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη. Οἱ Ὠ-
ρες εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πεῖδι συνθετικὰ

του ποιήματα. Εἶναι ἕνα ἔπος μὲ θέ-
μα τοὺς δώδεκα μῆνες τοῦ χρόνου
καὶ τῶν ἐποχῶν του.

Νὰ τὴν προβάλλει ἡ Ἄνοιξη χιλιο-
χαριτωμένη
μὲ χίλια μύρια χρώματα, μὲ μύριες
ὁμορφάδες
μὲ κατακάθαρο οὐρανὸ καὶ χρυσα-
φένιες νύχτες.
Ὁ ἥλιος καίει χαϊδευτὰ, ξαστρά-
φειτὸ φεγγάρι
λυώνουν τὰ χιόνια στὰ βουνά οἱ
κάμποι λουλουδιζοῦν
φουντώνουν τὰ σύδεντρα, μαυρο-
λογοῦν τὰ λόγγα,
ἀνθίζοῦνε χαρούμενα μύριων λο-
γιῶν λουλούδια,
ἄλλα στοὺς κλώνους τῶν δεντριῶν
κι' ἄλλα στὶς χλόες μέσα
καὶ χύνουνε μοσκοβολιές, ποὺ εὐ-
φραίνουνε τὸν κόσμον.
Καὶ μεσ' ἀπὸ τὲς εὐωδιές καὶ μεσ'
ἀπ' τὰ λουλούδια
σηκώνεται ἕνα ἀθάνατο τραγοῦδι
στὸν αἰθέρα
σὰν νὰ ἦταν σύγνεφο χρυσοῦ, εὐχα-
ριστήριος ὕμνος.
Κι' ἐνῶ οἱ χρυσοὶ ἡλιολαμπές τοὺς
κάμπους ἀγκαλιάζουν
ἀπάνω στὰ ψηλὰ βουνά, στ' ἄ-
γρια τὰ κορφοβούνια
τὸ νεῖδ τὸ χιόνι ἀσπρογαλαίει κι
ἀστράφτει σὰν διαμάντι,
μῆνυια, μαυρομήνουχ, τοῦ φοβε-
ροῦ Χειμῶνα.
Καλὸ στὸν μῆνα τὸν καλὸ, τὸν
μῆνα τὸν σποριάρη,
ποὺ φέρνει τὲς καλὲς βροχὲς καὶ
τὲς χρυσοὺς λιακάδες.

Ἀπάνω ἀπ' τὰ ψηλὰ βουνά χα-
ρούμενα ἀρχινᾶνε
νὰ βοβολοῦν γοργὰ—γοργὰ τὰ
βλάχικα κονάκια,
σπίτια, ποὺ ταξιδεύουνε στ' ἄλο-
γα φορτωμένα
τραβοῦν μπροστὰ οἱ φαμιλιές
καὶ πίσω τὰ κοπάδια,
κοπάδια καλοζώητα καὶ καλοβο-
σκημένα,

χιλίες χιλιάδες πρόβατα καὶ πεν-
τακόσιες γίδια
καὶ πάνε τὸν κατήφορο στὰ χλοε-
ρὰ λειβάδια
Νὰ πιάσουνε τὰ χειμαδιά, γιὰ νὰ
ξεχειμωνιάσουν.
Κι' ἀχολογοῦν οἱ λαγκαδιές, κι'
ἀχολογοῦν οἱ κάμποι
ἀπὸ τὰ κυπροκούδουνα καὶ τοὺς
στριγγιλοὺς σαλάγους
—Καλὸ στὸ μῆνα τὸν καλὸ, τὸν
χειμαδιάρη μῆνα,
ποὺ ἀνοίγει τὰ χειμάδια τοῦ στὰ
βλάχικα κοπάδια.

Ἄθελα νομίζει κανεὶς πῶς διαβά-
ζει τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου ἢ τὰ
Βουκολικὰ τοῦ Θεοκρίτου καὶ τὰ Ἐρ-
γα καὶ Ἡμέρες τοῦ Ἡσίοδου. Ἀ-
παράμιλλη εἶναι στὰ ποιήματα αὐ-
τὰ ἡ ζωγραφικὴ δύναμη καὶ ἡ βουκο-
λικὴ ὀρυθὴ τοῦ ποιητῆ. Τὰ ποιήμα-
τα αὐτὰ ἐνθουσιάζουν μὲ τὸν ἀγνὸ
ἐνθουσιασμὸ τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς, γε-
μίζουν τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ αἰσιοδοξία
καὶ φυσιολατρεία καὶ πρὸ παντὸς ἀ-
ναπαύουν τὴν ψυχὴ μας στὰ χλοῖ-
σμένα λειβάδια τοῦ δημοτικοῦ τραγου-
διοῦ καὶ τὴν δροσιζοῦν στὰ κρυστάλ-
λινα καὶ διάφανα νερά τῆς Ἡπειρῶ
τικῆς παραδόσεως.

Ἄλλη μιὰ σειρά εἶναι τὰ «Μνη-
μόσυνα», ποιήματα τοῦ Χρηστοβασί-
λη ἀφιερωμένα στὸν Κωνσταντῖνο
Παλαιολόγο, στὸν ἔθνομάρτυρα Πα-
σχίδη, τὸν Ζάν Μωρεάς, στὸν Κρυ-
στάλλη, στὸν Γιάννη Καμπύση, στὸν
Ἀβέρωφ, στὸ Λορέντζο Μαβίλη καὶ
ἄλλους.

Ὁ μεγάλος μας δημοσιογράφος
ὁ Γαβριηλίδης ταξίδευε στὸ Ζέμε-
ριγγ τῆς Αὐστρίας καὶ ὅταν διάβασε
τὴν ὀδὴ τὴν ἀφιερωμένη στὸν μεγά-
λο ἔθνικὸ εὐεργέτη τὸν Ἀβέρωφ τοῦ
ἔγραψε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολὴ :

Ζέμεριγγ 21 Μαΐου 1906

Ἀγαπητὲ Σουλιώταρε

Αὐτὴ τὴν στιγμὴ διάβασα τὴν
εἰς τὸν Ἀβέρωφ ὀδὴν σου καὶ δὲν
βαστώ, πρέπει νὰ σὲ συγχαρῶ. Τὰ

λιανὰ δὲν εἶναι πολλὰ διὰ νὰ σοῦ
ψηλαγραφήσω.

ὦ! τὶ ἐμέτους κοινοτοπιῶν θὰ
λέγε κανένας καθαριστὴς εἰς τοι-
αύτην περίστασιν. Ἐσὺ μὴ ἀρνού-
μενος τὸ αἶμα καὶ τὴν ζωὴν σου ἀ-
πὸ μέσα ἀπ' αὐτὰ ἤντλησες τὴν μου-
σικὴν τῆς φῶδῆς σου. Γιὰ τοῦτο βγή-
κε μουσικὴ ζωντανή, ποὺ συναρπά-
ζει καὶ ἐνθουσιάζει.

Ἦτο ὁλόκληρο κοινωνικὸ, φαν-
ταστικὸ, πατριωτικὸ ποίημα. Εὐγε,
χιλὶα εὐγε! Καὶ ἓνα γερὸ σφίξιμο
τῆς σουλιώτικης δεξιᾶς σου.

Ὁ φίλος σου

Β. Γαβριηλίδης

Ἄλλὰ καὶ τὰ καθαρὰ λυρικά ποι-
ήματα τοῦ Χρηστοβασίλη δὲν εἶναι
τυχαῖα.

«Τὸ γλυκὸ φωνο πούλι» ποῦχε γρά-
ψει στὴν Ἀθήνα στὰ 1898 εἶναι ἕ-
νας ἀχὸς φλογέρας ποὺ πότε χαρῶ-
μενος καὶ πότε λυπητὸς βγαίνει ἀ-
πὸ τὴν καρδιὰ ἐνὸς πονεμένου πιστι-
κοῦ. «Ὁ πόλεμος» εἶναι ἓνας αἰσχύ-
λειος παιάν, «τοῦ Χάρου τὸ Τραπέζι»
εἶναι μιὰ μακάβρια σκηνὴ ζωντανή.
«Οἱ θερίστρες» εἶναι ἓνας ὑπερφυσι-
κὸς ζωγραφικὸς πίνακας ζωγράφου
τῆς Ἀναγεννήσεως, «ὁ Μάρκος Μπό-
τσαρης» εἶναι μιὰ ὥρα ἀπροσπάθει-
α δημοτικοῦ ἔπους, ὁ «Ὕμνος στὴν
ἐλευθερία» εἶναι ἀληθινὴ δοξολογία
τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴ θεὰ αὐτὴ τὴν
ἧποια πάντα λατρεύει καὶ θὰ λα-
τρεύει ὁ ἐλεύθερος πολιορκημένος
Χρηστοβασίλης καὶ τέλος τὸ τρα-
γοῦδι τοῦ στὰ «Ἐλευθερωμένα
Γιάννενα» θὰ μᾶς δείχνει γιὰ πάντα
τὴ χαρὰ ποὺ δοκίμασε ὁ Χρηστοβα-
σίλης ὅταν εἶδε τὰ Γιάννενα τὰ
σπλαβωμένα, τὰ Γιάννενα τὰ θρυλι-
κά, τὰ Γιάννενα ποὺ τόσο τραγοῦδη-
σε στὰ δραματὰ του καὶ στὰ διηγῆ-
ματὰ του, ἐλεύθερα.

Ἄλλὰ καὶ ὁ καθαρὸς λυρισμὸς δὲ
λείπει ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Χρηστο-
βασίλη. Εἶναι κι' αὐτὸς εἰλικρινὴς
ἀλλὰ λίγο πεσσιμιστικὸς. «Ὁ Πελε-

κάνος» γιὰ ὄσους γνωρίζουν καλὰ
τὴν πολυκύμαντὴ ζωὴ τοῦ ποιη-
τῆ εἶναι μιὰ συγκινητικὴ ἐξομολό-
γησις.

Μ' αἶμα σὰς θρέφω ἀνήστικα παι-
διὰ μου
μ' αἶμα βγαλυμένο μὲς ἀπ' τὴν
καρδιὰ μου.

Φᾶτε, χορτάστε καὶ μιὰ ἄς μὴ μεί-
νῃ στάλα
φᾶτε, παιδιὰ μου καὶ γίνετε με-
γάλα.

Ἐχω τὰ στήθια μου ἄχ γιὰ σ' ἔς
σκισμένα.

φᾶτε παιδιὰ μου γιὰ νὰ εἴστε χορ-
τασμένα
Τρέχει τὸ αἶμα βρῦση, ἄς πεθάνω
γιὰ σὰς παιδιὰ μου σὰν τὸν πε-
λεκάνο.

Ἄλλες φορές ὁ Χρηστοβασίλης ὁ
πατριδολάτρης ποὺ ζεῖ τὸν κρότο
τῶν καρυοφιλιῶν τοῦ Σουλίου καὶ
χαίρεται τὴ χωριάτικη καὶ τὴ τοσπά-
νικη ζωὴ γίνεται αἰσθαντικὸς καὶ λε-
πτὸς. Ὁ ἀγῶνας τῆς ζωῆς, ἡ κατα-
φρόνια τοῦ ὄχλου, τὰ πλήγματα τοῦ
χάρου τοῦ κόβουν τὴν ὀρμὴ καὶ τὸν
κάνουν νὰ σέρνεται σὰν τὸν πληγω-
μένο ἀετό.

Τελειώνοντας τὴ λυρικὴ ποίηση
τοῦ Χρηστοβασίλη σὰς ἀναφέρω καὶ
ἓνα ποίημά του, τὸ «Εἶμαι» στὸ ὁποῖο
αὐτοζωγραφίζεται καὶ ἐξομολογεῖται.

Εἶμαι τὸ μαῦρο τ' ἀγριοβόρι
ποὺ κυτβαίνει ἀπ' τὸ βουνό
μεγὰλα δέντρα ξερριζώνει
κι' ἀπάνω στὴ γῆ τὸ κρῦο ἀπλώνει

Εἶμαι ἡ μαύρη ἡ τρικυμία
στ' ὠκεανοῦ τὴν ἐρημία
ποὺ κύματα βουνὰ σηκώνει
καὶ τὰ καρόβια ξαρματώνει.

Εἶμαι τὸ κρῦο τ' ἀντρεπωμένο
τ' ἄγριο καὶ φαρμακωμένο
ποὺ τὰ νερά μεταμορφώνει
σὲ κρούσταλλα, χαλάζι, χιόνι.

Εἶμαι ἡ φωτιά ἡ μανιωμένη

τῆς κόλασης ἡ ἀγαπημένη
ποὺ ὄλον τὸν κόσμο συγυρίζει
καὶ κάνει στάχτη ὅ,τι ἀγγίζει.

Εἶμαι τὸ μῖσος τ' ὠργισμένο
τὸ τρισαναθεματισμένο
ποὺ πίνει αἶμα καὶ θεριεύει
κι' ὄλον τὸν κόσμο τὸν ὀχτρεύει.

Εἶμαι ἡ ἀγάπη ἡ τιμημένη
κι' ἀπ' τὸν Θεὸν εὐλογημένη
ποὺ χύνει εἰρήνη κι' εὐσπλαχνία
καὶ πολεμάει τὴν κακία.

Μέσα στὸ ποίημα αὐτὸ θὰ βρῆ ὁ
καθένας τὸ Χρηστοβασίλη ποὺ θέλει,
τὸ Χρηστοβασίλη ποὺ αἰσθάνεται.

Ἄλλὰ ὁ Χρηστοβασίλης δὲν εἶναι
μονάχα ἀξιοπρόσεχτος λυρικός ποιη-
τῆς, εἶναι καὶ δραματικός. Ἀπὸ τὰ
δράματά του ἔχουν ἐκδοθῆ δύο. Τὸ
ἓνα ἐπιγράφεται «Ἀγῶνες τοῦ Σου-
λιου γιὰ τὴν Πατρίδα» καὶ τὸ ἄλλο
«Γιὰ τὴν Τιμὴ». Τοῦ πρώτου ἡ ὑπό-
θεση εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ἱστορία
τοῦ Σουλίου καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἔχ-
θρα ποὺ εἶχαν ἀναμεταξύ τους οἱ
δύο μεγάλες φάρες τοῦ Σουλίου οἱ
Μποτσαραῖοι καὶ οἱ Τζαβελαῖοι. Τὸ
δρᾶμα ἀρχίζει ἀπὸ ἓναν γάμο σου-
λιώτικο. Παντρεύεται κάποιος ἀπὸ
τὴ φάρα τῶν Μποτσαραίων. Στὸ ξε-
κίνημα τοῦ ψικιοῦ κάποιος ἀπὸ τὴ
φάρα τοῦ Τζαβελαίων σκοτώνει τὴ
νύφη κι' ἔτσι ἀρχίζει ἐσωτερικὸ ἀλ-
ληλοφάγωμα τῶν Σουλιωτῶν, τὸ ὁ-
ποῖο ὁ Ἀλῆ Πασᾶς προσπαθεῖ νὰ
ἐκμεταλλευθεῖ. Τὸ Σοῦλι τότε κινδυ-
νεύει ἀλλὰ ἐπεμβαίνει ὁ Σαρουῆλ τοῦ
Κουγκίου, τοὺς συμφιλιώνει καὶ ἐνω-
μένοι πολεμοῦν οἱ Σουλιῶτες τὸν Ἀ-
λῆ. Στὸ δρᾶμα αὐτὸ ζωντανεῖται ὅλη
ἡ Σουλιώτικη ἐποποιία καὶ ὅλη ἡ Ἡ-
πειρωτικὴ ἠθογραφία. Τὸ δρᾶμα αὐ-
τὸ βραβεύθηκε σὲ διαγωνισμό τοῦ ὁ-
ποῖου ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις εἶναι πο-
λὺ κολακευτικὴ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Χρη-
στοβασίλη. Τὸ δεύτερό του δρᾶμα
«Γιὰ τὴν Τιμὴ» εἶναι παρμένο κι'
αὐτὸ ἀπὸ τὸ Σοῦλι. Ἐνα Σουλιωτῶ-

πουλο σκοτώνει τὴν ἀδελφὴ του, για-
τί νομίζει πὼς ἀτίμασε τὴν οἰκογέ-
νειά του. Ὅλο τὸ Σοῦλι καταριέται
τὴν κόρη καὶ τὴν ἀναθεματίζει. Ἀπο-
δείχεται ὅμως τιμὰ καὶ τὸ Σοῦλι
τὴν κάνει ἀγία. Στὸ δρᾶμα αὐτὸ ποὺ
εἶναι πλούσιο σὲ εἰκόνες καὶ τραγι-
κότητες καθρεφτίζεται ζωντανὴ ἡ Ἡ-
πειρωτικὴ παράδοση μὲ τὰ αὐστηρὰ
τῆς ἡθῆς.

Ὁ χώρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ
παραθέσω μερικὲς σκηνές ἀπὸ τὰ δρᾶ-
ματα τοῦ Χρηστοβασίλη, γιὰ νὰ φανῆ
ἡ δραματουργικὴ δύναμή του. Ἐκτός
ἀπ' αὐτὰ ἔχει καὶ ἀνέκδοτα δρᾶμα-
τα τῆ «Σφαγὴ τοῦ Γαρδικιοῦ», τὴν
«Κυρὰ Φροσύνη» καὶ «τὸ Παιδομά-
ζωμα» ὅλα σχετικὰ μὲ τὴν Ἡπειρω-
τικὴ ἱστορία.

Ἐρχομαι τώρα στὸ καθαυτὸ λο-
γοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη
τὸ διήγημα. Ἄν μακρηγόρησα γιὰ
τὸ ποιητικὸ καὶ δραματικὸ ἔργο
του τὸ ἔκαμα γιὰ νὰ τὸν
κάμω γνωστὸ καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν
πλευρὰ, γιὰτὶ ὁ Χρηστοβασίλης εἶ-
ναι γνωστὸς μόνον ὡς διηγηματο-
γράφος, καὶ ὡς διηγηματογράφος πῆ-
ρε θέση στὴ λογοτεχνία μας ὅπως
ἀντίθετα ὁ Κρουστάλλης ὡς ποιητῆς
ἐνῶ ἔχει γράψει καὶ διαλεχτὰ διηγῆ-
ματα. Στὴ διηγηματογραφία κατέχει
ξεχωριστὴ θέση καὶ τοῦ τὴν ἀναγνω-
ρίζουν ὅλοι οἱ κριτικοὶ καὶ ὅλοι ὅσοι
κρίνουν τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη
χωρὶς προκατάληψη καὶ χωρὶς προσω-
πικὸ πάθος. Ἀπὸ τὸν Ψυχάρη ὡς τὸν
Καμπούρογλου καὶ τὸν Παπαντωνίου
δὲν εἶναι κανένας ποὺ ν' ἀμφισβη-
τεῖ τιμητικὴ θέση στὸ Χρηστοβασίλη
στὸ Νεοελληνικὸ Παρνασσό. Ὅτι εἶ-
ναι ὁ Παπαδιαμάντης γιὰ τὴ Σκίαθο
εἶναι ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὴν Ἡ-
πειρο καὶ ἰδίως γιὰ τὸ Σοῦλι καὶ τὰ
Κούρεντα. Ὅπως ἐκεῖνος ἔτσι καὶ
αὐτὸς ἔχει ξεχωριστὸ στῦλ καὶ ξεχω-
ριστὴ γλῶσσα στὰ διηγήματά του.
Παίρνει τὴν Ἡπειρωτικὴ γλῶσσα καὶ
τῆς δίνει λογοτεχνικὴ πνοή. Καὶ οἱ
πειὸ ἰδιωματικὲς Ἡπειρωτικὲς λέ-

Ξεις καὶ φράσεις παίρνουν χρώμα καὶ θέση στὸ διήγημα τοῦ Χρηστοβασιλῆ καὶ γι' αὐτὸ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους του, γιατί εἶναι ἀπὸ τοὺς λιγοστούς καὶ διαλεχτούς μαζί με τὸν Βλαχογιάννη τὸν Κρυστάλλη, τὸν Καρκαβίτσα καὶ τὸν Παλαμᾶ ποὺ πρωτογράψαν περὶ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα με ἐπιτυχία. Μελέτησε βαθειὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἠπείρου, τίς παραδόσεις τῆς καὶ τοὺς θρύλους τῆς καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοὺς τοὺς μεταγγίσει ἀτόφιους μέσα στὸ διήγημά του με τεχνοτροπία ἐντελῶς προσωπική. Σὰν τὸ διήγημα τοῦ Χρηστοβασιλῆ δὲν μοιάζει ἄλλο στὴ λογοτεχνία μας. Τὸ διήγημά του θέλγει καὶ ἀναπαύει. Ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ μυστικὰ τῆς μεγάλης τέχνης, τὴν ἀπλότητα, τὸ ἀβίαστο, τὴν ἀταραξία, τὴν ἱκανοποίηση, τὴν χαρὰ. Ἴσως νὰ μὴν ἱκανοποιεῖ μερικὰ ξενότροπα καὶ ἀριστοκρατικὰ γούστα, ἀλλὰ γι' αὐτὸ δὲν φταίει ὁ Χρηστοβασιλῆς, φταίει τὰ θέματά του. Ὁ Χρηστοβασιλῆς δὲν εἶναι νεωτεριστὴς διηγηματογράφος τῶν πόλεων, τῶν σαλονίων καὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων. Εἶναι φωτογραφικὸς φακὸς ποὺ παίρνει με τὴν καλλιτεχνικὴ διάθεση ἑνὸς Boissonnade εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἠπειρωτικὴ ζωὴ ἢ ποὺ πλάθει εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἠπειρωτικὴ ἱστορία τῶν σκλαβωμένων χρόνων. Οἱ περιγραφές του ἂν καὶ πολλές φορές εἶναι παραμορφωμένες εἶναι ἀριστοτεχνικοὶ πίνακες ἑνὸς Millet ἢ ἑνὸς Roussin. Ἐκμεταλλεῖται με σπατάλη τὸ Σοῦλι καὶ τὴν Ἠπειρωτικὴ λαογραφία. Ζωγραφίζει με χοντρές καὶ πολύχρωμες πινελιές τὸ χωριὸ με τὰ παλιὰ του ἦθη, τὴν στάνη με τὰ ζῶα τῆς καὶ τὰ συνεργὰ τῆς καὶ δίνει ζωὴ στὴν Ἠπειρωτικὴ ψυχὴ. Νοσταλγεῖ τοὺς παλιούς καλοὺς καιροὺς καὶ ἐκεῖ ζεῖ με τὸ διήγημά του. Ὁ Χρηστοβασιλῆς ζεῖ σ' ἄλλον κόσμον, τὸν κόσμον τῶν διηγημάτων του, γι' αὐτὸ πολλές φρ-

ρές σημερινὸς κόσμος τὸν πειράζει καὶ τὸν κάνει νὰ τὸν βρίζει. Τὸ παλιὸ ἠπειρωτικὸ σπιτί, ἢ παλιὰ χωριάτικη ζωὴ με ὅλες τίς χαρὲς τῆς καὶ ὅλες τίς λύπες τῆς, οἱ στάνες καὶ οἱ πιστικοὶ καὶ πρὸ παντὸς τὸ Σοῦλι καὶ ἡ ἐποποιία του ζοῦν καὶ περνοῦν κάθε ὥρα σὰν φαντάσματα μέσα του.

Θυμᾶμαι σὰν τώρα, ὅταν στὰ 1930 πῆγαμε μαζί στὸ Σοῦλι. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ γυρίζαμε στὰ ρεποθέμελα τοῦ Κουγγιοῦ καὶ τῆς Κιάφας καὶ τὰ τραγικὰ ἀπομεινάρια τῶν σπιτιῶν τῶν Μποτσαράων, τῶν Τζαβελαίων, τῶν Δρακαίων, τῶν Μαλαμαίων, τῶν Ζερβαίων καὶ τῶν ἄλλων φαρῶν τοῦ Σουλίου ὁ Χρηστοβασιλῆς ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος. Κάποτε ἡ ψυχὴ του φτεροῦνιζε στοὺς παλιούς ἐκείνους χρόνους καὶ ἄθελα ἄρχιζε νὰ λέει τραγούδια τοῦ Σουλίου καὶ κάποτε χάνοταν σὰν σὲ ἔκσταση καὶ ἄρχιζε νὰ τραγουδάει με πάθος. Κι' ὅταν ἐπάνω στα ἑρείπια τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς τοῦ Κουγγίου ἢ κόρη του Ἀνθοῦλα ἀπήγγειλετὸν Σαμουὴλ τοῦ Βαλαωρίτη δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του. «Πόσο ἤθελα, μοῦ εἶπε, νὰ πεθάνω σήμερα καὶ νὰ με θάψετε ἐδῶ στὸ Σοῦλι». Ὅταν φεύγοντας ὕστερα ἀνεβήκαμε ψηλὰ στὴν Κιάφα καὶ ἀπὸ τὴν ντάπια τοῦ Νότη Μποτσαρῆ ἀγγαντέψαμε ὅλον τὸν ἱερὸ ἑρείπιωνα τῆς Σουλιώτικης πολιτείας τοῦ Τετραχωρίου, ὁ Χρηστοβασιλῆς ἄρχισε νὰ λέγει μονολογῶντας τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ δημοτικοῦ μοιρολογιοῦ γιὰ τὸ πάρισμο τοῦ Σουλίου

«Πῆραν τὸ Σοῦλι πῆραν το, πῆραν τὸν Ἀβαρικό
τὴν Κιάφα τὴν περήφανη, τὸ ξακου
σμένο Κούγγι
καὶ κάψαν τὸν καλόγερο με τέσ
σερους νομάτους».

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐπιγραφή ποὺ ἐθεώρησα καλὸ νὰ γράψω κι' ἐγὼ ἀργότερα, ὅταν ἔστησα ἐπάνω στὸ Κούγγι στὴ γιορτὴ τῆς ἑκατονταετη-

ρίδας, μιὰ ἀναθηματικὴ στήλη γιὰ νὰ μὲνει ἐκεῖ αἰώνιος ὁ θρήνος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ γιὰ τὸ ἀθάνατο Σοῦλι καὶ νὰ ἀντηχεῖ στοὺς βράχους του καὶ στὰ φαράγγια του.

Ἀπὸ τὰ διηγήματα τοῦ Χρηστοβασιλῆ ἔχουν δημοσιευθῆ σὲ βιβλία χωριστὰ ὡς τώρα «τὰ Θεσσαλικά», «τῆς ξενιτιάς», «τῆς στάνης», «τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου», «ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς» καὶ «τοῦ μικροῦ σκολειοῦ». Μένουν ἀκόμη ἀδημοσιευτὰ σὲ βιβλία, «τὰ διηγήματα τοῦ χωριοῦ μου», «τοῦ σπιτιοῦ μου», «τὰ ζωϊκά», καὶ ἄλλα ἔχουν δημοσιευθῆ κατὰ καιροὺς σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια.

Αὐτὸ εἶναι σὲ ἀδρές γραμμὲς τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασιλῆ. Θὰ ἦταν σπουδαία παράλειψη ἂν δὲν ἀνέφερα ἐδῶ καὶ μιὰ ἄλλη ἐργασία τοῦ Χρηστοβασιλῆ, τὴ λαογραφικὴ. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ χωριὸ τὸν ὥθησε νὰ μιμηθεῖ τὸν Ἀραβαντινὸ καὶ τὸ

Χασιώτη καὶ νὰ συλλέξει με προσοχὴ ἦθη, ἔθιμα, παραμῦθια, παραδόσεις, θρύλους, λέξεις καὶ παροιμίες ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ λαοῦ. Πολὺς ἀπὸ τίς συλλογὲς αὐτὲς εἶναι βραβευμένες, κι ὅσοι ἀνοίξουν τὸν πρῶτο τόμον τοῦ Νεοελληνικοῦ Λεξικοῦ ποὺ ἐξέδωσε ἡ Ἀκαδημία θὰ ἴδουν ἐκεῖ τὴν πολύτιμη εἰσφορά ἀπ' τὴν ἐργασία τοῦ Χρηστοβασιλῆ.

Τελειώνοντας μιὰ εὐχὴ ἐκφράζω, νὰ βρεθεῖ τρόπος νὰ ἐκδοθεῖ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασιλῆ, ποὺ ἴσσο ἐτίμησε τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Ἠπειρωτικὴ λογοτεχνία μαζί με τοὺς λιγοστούς Ἠπειρώτες λογοτέχνες τὸν Βηλαρά, τὸν Ζαλοκώστα, τὸν Κρυστάλλη, τὸ Χατζῆ καὶ τὸν Γιωσέφ Ἐλιγιᾶ. Θὰ εἶναι αὐτὸ ἡ μεγάλυτερη ἠθικὴ ἀμοιβὴ γιὰ τὸν σεβαστὸ διηγηματογράφον Χρηστοβασιλῆ, γιὰ τοὺς κόπους του καὶ τίς θυσίες ποὺ ὑπέφερε γιὰ τὰ Γράμματα, καὶ ἴσως ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίησή του.

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Σημ. τ. Ἡ Γρ. Ἡ παραπάνω μελέτη διαβίβησε στὸ 30 Γενάρη 1935 στὴ λέσχη τῶν Ἰωαννίνων, τῆς ὁποίας τότε ὁ κ. Σουλῆς ἦταν καὶ πρόεδρος. Ἡ λέσχη γιόρτασε τότε τὰ Φιλολογικὰ πενήντα χρόνια τοῦ Χρηστοβασιλῆ. Δημοσιεύεται σημεῖα στὰ Ἠπειρωτικὰ Γράμματα.

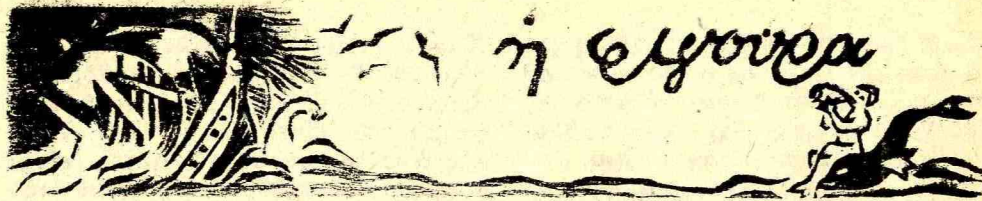
γιατὶ ἐξετάζει τὸν ἀληθινὸν ἐκείνον Ἠπειρωτὴ διηγηματογράφον ὡς ποιητὴ, μιὰ πλευρὰ ἀγνωστὴ σὲ πολλοὺς τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Χρηστοβασιλῆ. Τὸ διηγηματογραφικὸ ἔργο του ἀνάλυσε τότε ὁ Β. Γκορετῆς καὶ τὸ δημοσιογραφικὸ του ὁ Κ. Φρόντζος.

ΞΕΡΩ ἕνα σπῆτι ...

Ξερω ἕνα σπῆτι, σὲ μιὰ τρισβαθὴ κοιλάδα
πάνω ἀπὸ τὸ γκρίζο ὠκεανό.
Μιὰ κόρη ἐκεῖ, μ' εὐγενικὴ χλωμάδα
τὸ ροδάνι γυρίζει τὸ παλῆ

καὶ τραγουδεῖ σιγὰ, λυπητερά ...
Ξάφνου στέκει, τὸν οὐρανὸ κοιτάζει,
τὰ σύγνεφα στὴ δύση πορφυρά.
Καὶ γιὰ κάποιον, μακρὰ, ἀπαλοστενάζει ...

KIMON TZALLAS

Νάμουν φιοῦρα κάπου καὶ ν' ἀρμένιζα
 Σὲ καραβιοῦ τρικάρτου τὴν πλώρη.
 Μὲ τὰ γαλήνια μάτια μου ν' ἀτένιζα
 Τοῦ μπλάβου ἀπείρου τοὺς βυθοὺς,
 Καὶ σ' ἥλιους ἀγνωστούς, ξανθοὺς,
 Νὰ μ' ἀργοκύλαε τραγουδώντας τ' ἀγριοβόρι!

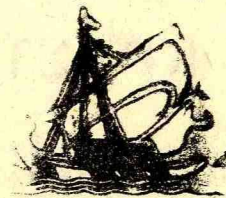
Νὰ διάβαινα, βοερός ταξιδευτής,
 Σκίζοντας τὸ φουρτουνιασμένο κῦμα—
 Τοῦ ἀπιαστοῦ ὄνειρου μου κυνηγητής
 Νάχα τὴ θύελλα γι' ἄτι μου,
 Τὴ νύχτα γιὰ παλάτι μου,
 Καὶ δάση ἀπὸ κοράλλια γιὰ στερνό μου μνημα,

Νὰ μὲ γνωρίζατε, στοιχειὰ τῆς θάλασσας,
 Καὶ σεῖς πουλιὰ τῆς μπόρας, κουρνιασμένα
 Μέρα καὶ νύχτα στὴ βαθειὰ κουφάλια σας,
 Ν' ἀρχίζατε τρελλὸ χορὸ
 Πάνω ἀπ' τὸ κῦμα τ' ἀργυρὸ,
 Καλοσωρίζοντας τ' ἀδέρφι σας, ἐμένα!

Νὰ μὲ καλοῦσαν τοῦ γιαλοῦ οἱ ξωθιές,
 Γοργόνες κι' Ἀμφιτρίτες καὶ Νηρηίδες—
 Σειρήνες νὰ μ' ἀγκάλιαζαν ξανθειές,
 Καὶ στοῦ Πρωτέα τ' ἀνήλιο
 Σὰν ἑφτανα βασίλειο,
 Νάβλεπα φεγγαρόλουστες τίς Ὀκεανίδες!

Στὸ διάφανο ἀστροφῶς νὰ πρωταγνάντευα
 Χρυσοὶ νὰ στράφτουν τοῦ Ἐλντοράδο οἱ τροῦλλοι,
 Τῶν Ἀτλαντιδῶν τὰ ρεῖθρα νὰ μάντευα,
 Καὶ κάποιο ἀπόβραδο μουχρὸ
 Μέσ' ἀπ' τὸ ἠλιόβολο τ' ὠχρὸ
 Θολὴ νὰ ὀρθώνονταν ἡ ἔσχατη μπρός μου ἡ Θεώλη.

Ἄ τότε νὰ κατέβαινα, γλυκά,
 Κάτω ἀπὸ ἀφάνταστα, ρευστὰ ἀκρογιαλῖα,
 Καὶ κεῖ, σὲ κάποια θάμψη μυστικὰ—
 Στερνὴ τῆς μοῖρας χάρη μου—
 Νάγερνε τὸ κουφάρι μου
 Στ' ἀχνά, ἀπολιθωμένα δάση ἀπὸ κοράλλια ...

Ἔτσι φιοῦρα νάμουν καὶ ν' ἀρμένιζα
 Στοῦ καραβιοῦ τῶν πόθων μου τὴν πλώρη :
 Μὲ τὰ γαλήνια μάτια μου ν' ἀτένιζα
 Τοῦ μπλάβου ἀπείρου τοὺς βυθοὺς,
 Καὶ σ' ἥλιους ἀγνωστούς, ξανθοὺς,
 Νὰ μ' ἀργοκύλαε τραγουδώντας τ' ἀγριοβόρι!

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Ο ΥΠΝΟΣ ΣΟΥ

Πόσο ἤρεμα μάνα μου, ποῦ κοιμᾶσαι τὸ βράδυ
 βλογημένη ἢ ἀνάσα σου, σὰν ἀνάσα παιδιοῦ,
 ξεπερνάει τὸ διάστημα τοῦ πυκνοῦ σκοταδιοῦ
 καὶ μοῦ φτάνει, σὰ χᾶδι.

Ποῖα νεράϊδα σὲ κοίμισε στὰ χρυσὰ τῆς παλάτια;
 τὴ γαλήνη σὲ πότισε τῶν δικαίων γονιῶν,
 καὶ θὰ βλέπεις στὸν ὕπνο σου κεφαλάκια ἐγγονιῶν
 ποῦ μοῦ μοιάζουν στὰ μάτια.

Ἦ μαννούλα τοῦ ὕπνου σου τ' ἀγαθὸ χαμογέλιο
 καὶ τὸ γέλιο τοῦ ξύπνου σου πόση φέρνουν χαρὰ!
 κι' ὡς κοιτάζω τὰ μάτια σου μελετῶ καθαρὰ
 τῆς ζωῆς τὸ εὐαγγέλιο.—

ταν ακόμη έδημοσίευε την περί Δρακολιμνών του Πίνδου πραγματείας του την υπέβαλε προηγουμένως εις την κρίσιν αὐτοῦ, ὅστις ἐσημείωσεν εἰς τὸ πρῶτον φύλλον τοῦ χειρογράφου ἔγκρινεταὶ Σ. Λάμπρος.

ΔΕΝ ΕΥΡΕΘΗ ΔΙ' ΑΥΤΟΝ
ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ

Κατὰ λάθος γίνεται λόγος περὶ τοῦ Συλλόγου ὠφελίμων βιβλίων. ὁ ὅστις δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μετὰ κληροδοτήματα καὶ ὑποτροφίας. Πρόκειται περὶ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γράμμάτων μὲσω τοῦ ὑπολοίπου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπεκινῶναι καὶ ἐπεχορῆγει ἕνα σχολεῖα ἑλληνικὰ κοινοτήτων ἐν τῷ ἔξωτερικῷ, ἀπέστειλε σχολικοὺς χάρτας κτλ. δηλαδὴ δρᾶσις ἀσήμαντος καὶ ἄνευ προγράμματος. Δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐξαγάγῃ καὶ μόνος του τὸ συμπέρασμα τῆς μηθαρμινότητος τῆς δράσεως τοῦ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξοικονομήσῃ 50 δραχμ. μηνιαῖον βοήθημα ἐπὶ ἕν ἔτος διὰ τὸν Κρυστάλλον. Καὶ τότε; τότε δεῖτε τὰ μόνον φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα ποῦ ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις ἦσαν κατὰ πλειοψηφίαν Ἑπειρωτικά. Ἐνῶ οἱ Ἑπειρωταὶ ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ πρῶτοι ἔσπευσαν νὰ ἐνισχύσωσιν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος διὰ γενναίων δωρεῶν καὶ κληροδοτημάτων αὐτὸ δὲν κατάρθωσε νὰ προστατεύσῃ καὶ νὰ βοηθήσῃ ἕνα πρόσφυγα καὶ καταδιωχθέντα Ἑπειρωτὴν μετὰ 600 δραχμ. ὑποτροφίαν. Δὲν εἶχε δὲ τὸ Κράτος καὶ ἄλλους ὑποδούλους ὑπότροφους, ἐνῶ ἡ Βουλγαρία ἀπελευθερωθεῖσα ὑπερπλήρωσε ἀμέσως τὰ σχολεῖα τῆς καὶ τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς ἀπὸ ὑπότροφους περισυλλεγέντας ἐκ τῶν διακδικουμένων Μακεδονικῶν καὶ Θρακικῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ τυφλόκομειον τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων (= Ὑπουργεῖον Ἐξωτε-

ρικῶν) λίγα πράγματα ἐγνώριζεν. Οἱ ὑπουργοὶ πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν καταλάβαιναν πολλὰ πράγματα. Ὑπῆρχεν ἕνας Γενικὸς γραμματεὺς ὅστις ἔπρεπε νὰ μελετήσῃ ὅλας τὰς ἐκθέσεις, νὰ εἰσηγηθῇ καὶ νὰ ἀποφασίσῃ καὶ ἐπειδὴ καὶ ἀνθρωπίνως δὲν ἦτο τοῦτο δυνατὸν δὲν ἐλαμβάνετο καμμία μέριμνα. Ἴσως δὲν ὑπῆρχε καὶ ἀνάγκη κατ' αὐτοὺς νὰ μεριμνήσωσι διότι περιῶριζον τὰς ἀξιώσεις τῆς Ἑλλάδος ἕως ἐκεῖ ποῦ δὲν εἶχον ἄλλοι τοιαύτας τοῦτέστι πρὸς Βερρῶν ὄχι πέραν τοῦ Ἀλιάκιονος, ἕως τὸν Καλαμῶν εἰς τὴν Ἑπειρὸν, τὰς νήσους καὶ τὴν Κρήτην. Διὰ τοῦτο οὐτε καὶ κανονικοὶ πρόξενοι δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰ ἐπικαιρότερα μῆρη καὶ τὰ μᾶλλον χειμαζόμενα. Εἰς τὸ Ἀργυροκάστρο κάπου-κάπου ἐνεφανίζετο Ἕλληνας πρόξενος ὅστις μετὰ παραμονὴν 2-3 ἑβδομάδων ἐξηφανίζετο. Καὶ οὕτως ἡ προξενικὴ ὑπηρεσία μετεφέρετο εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ ἐκ Καλαρρυτιῶν ἀναπληρωτοῦ τοῦ προξένου, χρυσοκομ. Μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Τουρκικοῦ συντάγματος κατὰ τὸ 1909 ὁ Δημ. Ράλλης συνοδευόμενος ἀπὸ ἐπιτελεῖον πολιτευτῶν ἐπεσκέφθη καὶ τὸ Ἀργυροκάστρον Πρεμετῆν καὶ Κορυτσάν· ἐξεπλάγη ἐκ τῆς ζωτικότητος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας μοῦ εἶπε «καὶ ὅμως ἡ Ἑλλάς τὰ μέρη αὐτὰτὰ εἶχε καταδικασμένα». Διὰ τοῦτον τὸν λόγον οἱ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι δὲν ὑπελόγησαν ποσῶς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν πρῶτην συμφωνίαν τῶν τῆς 29 Φεβρουαρίου 1918. Ἐνῶμιζον ὅτι θὰ ἦτο ἱκανοποιημένη νὰ φθάσῃ μετὰ τῶν Καμβουνιῶν. Τὸ τυφλόκομειον αὐτὸ ἀνέβλεψε καὶ ἀνεσυγκροτήθη τῆ 18 Ἰανουαρίου 1910 ὅτε ἀνετέθη ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας εἰς τὸν Στέφανον Δραγοῦμην, ὅστις προσέλαβεν ὡς ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τὸν ἐν αὐτῷ τμηματάρχην Καλλέργην. Τὸ Ὑπουργεῖον διηρέθη εἰς τμήματα μετὰ καθωρισμένας ἀρμοδιό-

τητας, ἤρχισεν ἔντονος ἐργασία· ἠκούοντο καὶ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄμιν αἱ γνώμαι τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Βου τμήματος ἐτέθησαν οἱ Ἴων Δραγοῦμης καὶ Ἀ. Σαχτούρης, νέοι ὑπηρετήσαντες ἐν Προξενείοις ἐν Ἑπιρῶ καὶ Μακεδονίᾳ. Οὕτως ἀπεκομίσθη ἡ παλαιὰ μοδῆλα καὶ σκωρία.

**

Ἐὰν ὁ Κρυστάλλης ἀντὶ τοῦ 1888 εἶχαν ἐμφανισθῆ εἰς τὸ 1910 εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, θὰ ἐτύχχανεν ὀλοθέριμου ὑποστηρίξεως. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ 1888 ἡ χορήγησις 50—60 δρ. δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων ποῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ. Ἐλείπειν ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος, ἐκυριάρχει ἡ κακομοιρία. Ἐχῶν τὸ μικρὸν αὐτὸ ποσὸν ὁ ποιητὴς θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ συμπληροῖ μετὰ δημοσιεύσεις ποιημάτων καὶ ἄλλων διατριβῶν (διηγημάτων) κτλ.³

Ο ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΕΩΝ ΚΑΙ Η ΤΕΛΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΟΥ

Ο κ. Περάνθης ἔθιξε καὶ τὸ θέμα: πῶς δὲν εὔρεθη, τοῦλάχιστον, κανένας Ἑπειρωτὴς νὰ τὸν ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον, φαίνεται, ἐν

Ἀθήναις Ζωσιμάδαι χρησιμοποιοῦντες τὸ περιεχόμενον τοῦ βαλαντίου τῶν διὰ τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Συνεπῶς ἔκρουσε εἰς ὧτα μὴ ἀκούοντων· διότι καὶ τὸ κοινὸν τότε τὸ πολὺ, ὀλίγον ἐνδιεφέρετο διὰ τοὺς λογιούς καὶ ποιητάς, ἐνῶ σήμερον γίνονται διαλέξεις μετὰ πολυπληθῆς ἀκροατήριον ἐπὶ πληρωμῇ. Δὲν ἦτο δὲ καὶ γεννημένος ὁ ποιητὴς νὰ διακονεύῃ τὴν ὑποστήριξιν. Ἐγραψεν εἰς πολλοὺς καὶ μὴ εἰσακουσθεῖς παρεκάλεσε τὸν Λάμπρον νὰ τὸν συστήσῃ εἰς τέχνην. Ἐπροτίμησε νὰ ἐργάζηται ἐπὶ ὀλοκλήρους δέκα ὥρας ἡμέρας εἰς τὸ τυπογραφεῖον⁴ παρὰ νὰ ἀντικρύξῃ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν περιφρόνησιν⁵ καὶ τῶν συγχρόνων του ἀποκατεστημένων συγχωρίων καὶ συμπατριωτῶν του. Ὅταν ὅμως ἐκυκλοφόρησε τὸ φύλλον τῆς Ἀκροπόλεως τῆς 19 Μαρτίου 1893 μετὰ τὸ ἄρθρον τοῦ Β. Γαβριηλίδου κρίνοντος τὴν δημοσίευσιν τοῦ «Τραγουδιστοῦ τοῦ Χωριοῦ καὶ τῆς Στάνης» ἐξέβραυνοβολήθησαν οἱ κριταὶ τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἐξάλισθη ὁ κύκλος τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ὁ Κρυστάλλης ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ. Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ φήμη του καὶ ἡ δόξα του.
10 Νοεμβρίου 1943

Γεώργιος Γάγαρης

Υ. Γ.: Διὰ τοὺς μὴ γνωρίζοντας σημειοῦμεν ὅτι τὸ ὄνομα ἦτο Κρυστάλλης καὶ ὅτι τοῦτο μετὰ τὰς Σκιάς τοῦ Ἄδου μετέτρεψεν εἰς Κρυστάλλης.

Δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ποιητὴς ἐκρουσθῆσε κατὰ τὴν ἐκδρομὴν τοῦ θέρους τοῦ 1893 εἰς Πεντέλην καὶ ἠσθένησεν ἐκ πνευμονίτιδος ὡς ὑπέθεσε καὶ ὁ γέρον Κρυστάλλης καὶ γράφει εἰς τὴν ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1894 ἐπιστολὴν του ἣν ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ ὕπ. ἀριθ. 60, εἰς τὸν Ἀπριλίον 1949 φύλλον τοῦ περιοδικοῦ Ὑπαίθρο ἐκ εὐκαιρίας τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἐν Πεντέλῃ στηθείσης ὑπὸ τῶν ἐκδρομικῶν σωματείων προτομῆς. Τότε δὲν ἠσθένησεν. Ἀφηνήδιως συνέβη τοῦτο μίαν ἑσπέραν τοῦ Ἰανουαρίου 1894 ἐνῶ τῦρσκοτο εἰς τὸ ἔγναυτι τοῦ Πανεπιστημίου καφενεῖον Γαμβέ-

τας μετὰ τοῦ ἐκ Κράνης φοιτητοῦ τῆς νομικῆς Γεωργίου Σιάμου. Μετέβησαν ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ καθηγητοῦ Κ. Βουσάκη τοῦ ἐκ Καλαρρυτιῶν ὅστις διέταξε τὴν ἐπίθεσιν μιᾶς βεντούζας. Ἐκεῖθεν ἦλθον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ὀφθαλμιατρείου (νῦν Ἐδουάρδου Λῶ) οἰκίαν μου, μετὰ παραλαβῆς καὶ ἐθέσαμεν τὴν βεντούζαν. Τὸν μεταφέραμεν τὴν ἐπαύριον εἰς ξενοδοχεῖον εἰς Ὀμόνοισαν καὶ κατόπιν, κατὰ συμβουλήν τῶν ἰατρῶν τὸν ἐστειλάμεν εἰς Κέρκυραν, ἐνῶ τὸ κλίμα τῆς πόλεως ταύτης τὸν χειμῶνα εἶνε ὑγρὸν καὶ ἀκατάλληλον διὰ πνευμονικὰς παθήσεις (ιατρικὴ πλάση) ἔγραψα εἰς τὸν ἐκεῖ τότε ἰατρὸν Ἀριστίδην Π. Ἀγαβαντινὸν ὅστις τὸν ἐπεσκέπτετο τακτικῶς δωρεάν.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1) Κατ' ἄνδρα τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου του, συμβάντα περὶ τὸ ἔτος 1880, εἶχε πέντε τέκνα· δύο ἄρρενα, τὸν ποιητὴν Κώσταν θανόντα τῷ 1894 καὶ τὸν Γούλαν θανόντα τὸν Μάρτιον 1895, καὶ τρία θήλεα, τὴν Μαρίαν Κ. Βασιώτη, εἰς ἧς τὸ σπῆτι ἐν Ἄσπρῳ ἀπέθανεν ὁ ποιητὴς τῷ 1894, θανούσαν τῷ 1943 εἰς Κοκκινιάν τῆς Πειραιῶς τὴν Νίτσαν (Ἐλένην) Σιάμου ἧς οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν, ὡς μοι ἔγραψε διὰ τῆς ἀπὸ 21 Αὐγούστου 1894 ἐπιστολῆς του ὁ γέρω-Κρουστάλλης τὴν ἡμέραν αὐτήν, μετὰ τοῦ Νικολάου Σιάμου ἐμπορευομένου ἐν Βουκουρεστίῳ (Strada Romana 264):

α) «Ἰωάννινα 21 Αὐγούστου 1894. Ἀγαπητέ μοι Κύριε Γ. Γάγαρη εἰς Ἀθήνας. Ταύτην τὴν στιγμὴν ποῦ κλείει τὸ ταχυδρομεῖον μὲ εἰδοποίησεν ὁ κ. Μ. Λεύης καὶ συνάμα ἔλαβον παρ' αὐτοῦ μὲ ἀπόδειξιν μου εἰκοσάφραγκα εἰκοσι τρία (Ἀριθ. 23) ἐμβασιθέντα τηλεγραφικῶς διὰ τοῦ γραφείου Μένιου. Σὺς βεβαίως ἀκριβέου Γεώργε, ὅτι ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς μετὰ ἀποστολῆς μου εὐρισκόμην ἀπένταρος εὐρεθείς ἀμέσως μὲ τόσον ποσὸν χρημάτων ἔξαλλος ἔγινα ἐκ τῆς χαρᾶς μου. Δέομαι ὁδὸν τῷ Θεῷ νὰ σὺς ἀνταμείψῃ μὲ τὸν Ἀβραάμ τὰ καλά κτλ. κτλ. β) Συρράκον 25 Αὐγούστου 1894. Ἀφοῦ Σὺς ἐκφράσω καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστήσεις μου καὶ υποχεώσεις μου διὰ τὰς ἀδελφικὰς καὶ εἰλικρινεῖς εὐεργεσίας σου πολὺ περισσότερο διὰ τὴν ἐκ μέρους σου προσθήκην δρ. 300, Σὺς πληροφορῶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως βγάκα λιγώτερον ἐντροπισμένους εἰς τὸν γαμβρὸν μου μείνας χρεώστους μὲ γραμματίῳ μου 10 εἰκοσάφρα. δι' ἕνα μῆνα, καὶ ἕτερον δι' 25 εἰκοσάφρα. γὰρ διὰ τὸν Ἰανουάριον ὅτε θὰ ἀναχωρήσῃ διὰ Βουκουρεστίου καὶ διερχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν θὰ σὺς ἐπισκεφθῇ καὶ διὰ τὰ ὅποια ἐλπίζω νὰ μὴ ἐντροπισθῶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς προσπαθείας ὑμῶν. Ἀπεφασίσασμεν καὶ ἡμεῖς, συμφώνως τῇ συμβουλῇ σου, νὰ μείνῃ ὁ Γούλας καὶ φέτος ὡς δάσκαλος εἰς Συρράκον. Ἐγὼ τὴν ἐρχομένην ἐβδομάδα ἀναχωρῶ διὰ τὰ Σουλιτοχώρια ν' ἀποσυνάξω μερικὰ καθυστερούμενα ἀπὸ τὰ χροσόξυλα τοῦ Μακρυδήμα· ἀλλὰ στείλε τοῦ Γούλα τὸ σχέδιον τοῦ ἐγγράφου ποῦ θὰ υπογράψῃ ὁ μουχτάρης τοῦ Συρράκου ὅτι ὁ μακαρίτης ἦτο υἱὸς μου κτλ. διὰ νὰ πάρῃτε δύναμι αὐτοῦ τὴν χρηματικὴν ἐγγύησιν ποῦ ἐδώκατε εἰς τὴν Τράπεζαν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὸν μακαρίτην νομίζω νὰ ἔχῃς μάθῃ ὅτι παρὰ τὴν ἐν Γαδικίῳ Τρικάλων γυναικαδέλφην μου Πανῶν Παναθανασίου εἶχα κόρην Φανίτσαν ἣν μοῦ τὴν ἐπέθετο τὸ 1880, ἀκλήρος ὄσα, ὅτε τὴν ἀφῆσεν ἡ μακαρίτισσα σύζυγός σου ἐννέα μῶνῶν· τότε εὐρίσκοντο ἐν ἀνθη-

ρᾷ καταστάσει ἀλλὰ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας ἤρξατο τὸ σπῆτι νὰ ξεπεφτεῖ καὶ βαθμῶδ' ἄνωγ' ἄνωγ' εἰς τὴν ἀπὸ τὰ ἀγῶγια νὰ μεταβῶν εἰς Γαδικίον ἀπὸ Τρίκαλα ὅπου παραχειμάζον πάντοτε. Ταῦτα μαθὼν ἐστειλά καὶ τὴν πῆρα καὶ εὐρέθη καὶ αὐτὴ εἰς τὴν στέφιν καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς ἡδὴ ἀποκατασταθείσης Νίτσας. Ἐκαλοκαρδίσεν ἡ καυμένη διότι ἐθρηνοῦσεν εἰς Τρίκαλα ὅπου ἐπερίμενον ἐπὶ τὸν μακαρίτην νὰ περᾶσιν καὶ τὴν πῆρα καὶ νὰ ἔλθουν μαζὺ εἰς Καλαρούτας ὡς εἶς ἔγραψεν ἐκ Κερκύρας ὅπου εὐρίσκειτο ἀσθενής ὁ πεφλημένος τῆς ἀδελφᾶς. Νὰ στείλετε πεζογραφήματα εἰς τὸν ἐν Λεβαδείᾳ Ἀποστόλον Δ. Ζαμάνην καὶ τὸν γαμβρὸν μου Θεόδ. Κοσβογιάννην εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὅλος ὑμέτερος Δημ. Κρουστάλλης.

Διασαφηνίσεις: Ἡ Νίτσα μεταβᾶσα εἰς Βουκορέστιον δὲν ξαναγύοισεν, ὡς φαίνεται, εἰς Ἰωάννινα οὔτε ὁ σύζυγός της Σιάμος. Ἀγνωστον πόθεν κατήγετο ὁ Ν. Σιάμος. Σιάμοι ὑπῆρχον καὶ εἰς Καλαρούτας καὶ εἰς Κράφην. Ἐκ Κράφης κατήγετο ὁ Γεωργ. Σιάμος φίλος καὶ συμμοθητής τοῦ ποιητοῦ ἀποθανόντος πρὸ 14 περίου ἐτῶν ὡς συμβολαιογράφος ἐν Ἐάνθη. Τοῦτο μόνον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπόγονος τῆς Νίτσας ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς ἀεροπορίας εἰς τὸν Ρουμανικὸν στρατὸν.— Ἡ Φανίτσα τρίτη κόρη ὑπερδουλοῦ ἐν Ἰωαννίνοις τὸν Θεοφ. Ρίζον καὶ εἰς δευτέρον γάμον τὸν στρατιωτικὸν Δημ. Παπᾶν καὶ ἀπεβίωσεν καὶ αὐτὴ εἶναι ὅμως ἀγνωστον ἐπίσης τί εἶδος γαμβρῶ τοῦ Δημ. Κρουστάλλης ἦτο ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Θεόδ. Κοσβογιάννης εἰς ἡ σύζυγός ἐκαλεῖτο Μαρούσα. Πιθανὸν εἶς ἀδελφῆς. Ἀς μᾶς πληροφορήσουν οἱ γνωρίζοντες. Ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ ὁ γέρω Κρουστάλλης ἀπέκτησε ἕνα υἱὸν καὶ τρεῖς θυγατέρας, Κούλαν Ματσούλη, Ὀλγαν Νικοπούλου καὶ Ἀμυλιαν Σπανοῦ.

Εἰς τὰ τὰ γραφεῖα σιδηροδρομῶν Πελοποννήσου διορίσθη ὡς ἐξῆς

Ἐταιρία σιδηροδρομῶν Πειρ. Ἀθ. Πελοποννήσου: Ἀθῆναι 2 Αὐγούστου 1891—Κύριον Κ. Κρουστάλην

Εὐχαρίστως γνωρίζω ὑμῖν ὅτι προσελήφθητε ὀριστικῶς ὡς ὑπάλληλος ἐπὶ τῆς ἐκτυπώσεως καὶ ἀποστολῆς εἰσιτηρίων, ἐπὶ ἡμερομισθίῳ δρ. 3,50 καθ' ἑκάστην ἀπὸ 1ης τρέχοντος. Ἐλπίζω ὅτι θέλετε δικαιοῦσαι τὴν ἀπόφασιν τῆς Διευθύνσεως διὰ τῆς καλῆς καὶ προθύμου ἐργασίας σας. Διὰ πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας θέλετε ζητεῖ ὁδηγίας ὅπως μὴ συμβεῖ

λάθος τι ἢ ἀνωμαλία.— Ὁ προϊστάμενος τῆς ὑπηρεσίας

Τ. Δαμβέργης

δηλαδὴ ὑπηρετήσε δύο ἔτη ἀπολυθεῖς τὸν Αὐγούστον περίου τοῦ 1893.

2) Εἰς τὴν πλάνην περιέπεσε καὶ ὁ κ. Ἀγγελολομάτης· ἀλλὰ ὁ κ. Περσάνθης διώρθωσε τοῦτο εἰς τὴν εἰς ἰδιαίτερον τεύχος ἀναδημοσίευσιν τῆς πραγματείας του ὁ Τ σ ε λ ῖ γ κ α ς. Ἀναθεωρήσθη ἡ συγγράμει καὶ ἡ πληροφορία περὶ τοῦ Ξενοδοχείου «Ὁ Μωριάς». Τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διμπόνα καὶ Βασιλικῆς μετὰ τὸν τέρματος τῆς ὁδοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Αἰόλου, ἐλέγετο ἡ Μ ο υ ρ ῖ ᾶ διότι εἰς τὴν εἰσοδὸν ἐπὶ τῆς αὐλῆς εἶχε μεγάλην μ ο υ ρ ῖ ᾶ ν (μωρῶν) καὶ διευθύντο ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Λαδᾶ, θείου καὶ πατρὸς τοῦ δικηγόρου Χρήστου Μ. Λαδᾶ καὶ τοῦ ἱατροῦ Γεωργίου.

3) Ἄλλως τε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰ μαγεία ἢ μερὶς ἐντράδες ἐπιμάτο 0,45 λ. τὰ μακαρόνια καὶ πλάφι, 0,15 ὁ μοσχαρίσιος πατσᾶς βαθὺ πιάτο γεμάτο 0,25.

4) Τὸ τυπογραφεῖον Παπαγεωργίου ἦτο εἰς τὸ Ἰσόγειον (τὸ ὑπόγειον ἐρημιόμειον διὰ τὸ πειστήριον) τῆς οἰκοδομῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ὁφθαλματρείου 3, νῦν Ἐδουάρδου Λῶ 7. Τὸ Ἰσόγειον χρησιμεῖ νῦν ὡς κατάστημα εἰδῶν ὑγιεινῆς καὶ τῶ ἀνώγειον διὰ ραφείων.

5) Δυὸ-τρία ἔτη βραδύτερον ἕτερο συγγραμμάτιον (τοῦ Κρ.) ἀποφασίσας ὁπωσδήποτε νὰ σπουδάσῃ, στερούμενος τοῦ ὀβολοῦ καὶ εὐρισκόμην εἰς ἀπελιπίαν, μίαν ἡμέραν μετεβῆ περὶ εἰς Πειραιᾶ ὅπως ζητήσῃ ἀπὸ γνωστὸν τοῦ εὐκατάστατον μικρῶν ἐνίσχυσιν. Τὸν εὐρεῖ γευματίζοντα τοῦ περιέγραψε τὴν κατάστασιν του. Ἐμείνεν ἀσυγκίνητος. Δὲν τοῦ ἐχορήγησεν οὔτε ἕνα πιάτο φαγητόν. Μοῦ ἤλθε λιπόθυμος. Ὅταν κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἐτελείωσεν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, φοιτῶν τὸν ἕνα χρόνον καὶ τὸν ἄλλον διοριζόμενος δάσκαλος ἐν Ἡπειρῷ ἦλθε καὶ μοῦ ὑπέμνησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ τὴν προσθήκην ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος ν' αὐτοκτονήσῃ. Ἀποφεύγων λοιπὸν ὁ Κρουστάλλης τὰς περιφρονησεῖς αὐτὰς ἐγένετο τυπογράφος μὲ φθῶραν τῆς ὑγείας του.

ΝΤΑΡ ΘΟΥΛΑ — ΤΟΥ ΟΣΣΙΑΝ

“ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ,”

Σελήνη, κόρη τ' οὐρανοῦ, ὡμορφα ποῦ φαντάζεις,
Μὲ γήτεψαν τῆς ὄψης σου κι' ἡ γλύκα κι' ἡ ὡμορφιά!
Σὰν στολισμένη προχωρεῖς νύφη, καὶ πῶς χλωμαίσεις
Τ' ἀστέρια ποῦ σ' ἀκολουθοῦν δειλὰ μὲς τὴ νυχτιά.

Κι' ἀφοῦ εἶς' ἔτσι ἀσύγκριτη, ποῦ κρύβεσαι Σελήνη,
Σὲ ποιά βυθίζεσαι σκιά; Καὶ σὺ μὴν κατοικεῖς
Ὅσαν τὸν Ὀσσιαν, στὴν πικρὴ τῆς θλίψης σου γαλήνη
Καὶ δσ' ἀστέρια πέσανε καὶ πέθαναν θρηνεῖς;

Ἄχ! Θάρθη, θάρθη καὶ γιὰ σὲ τὸ τελευταῖο βράδυ!..
Τότε τ' ἀστέρια τὰ χλωμά θὰ λάμψουν στὸ σκοτάδι
Σὰν σβύσης, θαῦμα μου ἀργυρὸ τοῦ χάους τοῦ γαλανοῦ,

Θὲ νὰ χαροῦν τ' ἀδέλφια σου σὰν θᾶσαι πεθαμένη. . .
Ἄνεμε σκί' τὸ σύννεφο, δεῖξε μας τὴ θλιμμένη
Μορφὴ ξανά, τῆς κόρης τῆς νυχτιᾶς καὶ τ' οὐρανοῦ.

Ἀπόδοση στὸ Ἑλληνικὸ ἀπὸ γαλλικὴ
μετάφραση τοῦ Pierre Letourneur

ΜΑΡΚΟΣ ΚΡΟΚΟΣ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Έσκουζ' ό Μήλιας, έσκούζε,
του τραγουδιού τεχνίτης
μέ τή φωνή τή λιγυρή
«Άλή Πασά, καυμένε...»

Στή λίμνη έκει κατάμεσα,
κι' αντίκρυ μας τό Κάστρο,
τά πρώτα τά χαράματα
μας βρήκανε στό γλέντι
κι άπάνω στό ξεφάντωμα,
στού τραγουδιού τή γλύκα,
άπ' του γλυκόπιτου κρασιού
τή μέθη ξαναμμένος
ό Νοός μας όλο σμίλευε
του Κάστρου έκει τήν πέτρα.
Και στής αύγής τό σύθαμπο
άπ' τό μαβί τό Βράχο
νά ξεχωρίζουν άρχισαν
Βασιλικές, Φροσύνες,
Άλή Πασάς κι' ό Τάταρης
κρατώντας τά φερμάνια.
Άπ' τίς κουφάλες πρόβαλαν
οί Κομνηνοί κι' ό Πύρρος,
Βαλΐδες στα όλόχρυσά,
γύρω τους Σουφαρΐδες,
κρεμάλες και Καλόγηρων
άνεμισμένα ράσα.
Κι' άπάνω άπό τό Κάστρο μας
στούς δυό του μιναρέδες
Νά τρεμοφέγγουν άρχισαν
Ράμαζανιού καντήλια,
και τό Ναμάζ άντήχησε
ψηλά του Μουεζΐνη.
Άργοκυλοός' ή βάρκα μας
γυρίζοντας στό Μώλο
Μ' άκόμα σάλευε ψηλά
του Μουεζΐνη ό ΐσκιος
και ράμφιζε τόν ούρανό
τό σφηνωτό του γένι.

Κι' έσκουζ' ό Μήλιας, έσκούζε,
«Φροσύνη μου καυμένη...»

ΜΙΧ. ΚΑΠΠΑΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΑΠΟΨΕ...

Άπόψε θα σταυρώσουμε τά χέρια
κι' ίσως νά πούμε κάποια προσευχή
Άπόψε Θε μου λάμπουνε τ' άστέρια
και λεύτερα θα τρέξει μου ή ψυχή...

Τά μύρα, λές μυρώσαν τόν άγέρα,
τά λόγια μας ειπώθηκαν άπλά
κάποιο τραγούδι θ' άκουστεί άπό πέρα
και μείς θα συνεχίσουμε βραχνά...

βραχνά θ' άποτελειώσει ή φωνή μας
τό κλάμα που θα μοιάζει προσευχή
άπόψε Θε μου λεύτερ' ή ψυχή μας
κι' όλοθθε μας μυρίζει γιασεμί.

ΝΙΟΒΗ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΙΜΝΗ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ

Άσημι άναλυτό σέ περουζένιο τάσι
Φάνταζ' ή λίμνη άπόψε στό φεγγάρι
Κι ό Δρίκος λάγνος, ξαπλωμένος σέ γιαρτάσι,
Σ' άγκάλην όπαλένια άπλώνει νά τήν πάρει.

Οί λεόκες ώριες μέσ τή γδύμνια ξανανθίζουν,
Π' όρφάνεψεν ή χειμωνιά τά κλώνια,
Χρυσάφι ντόνονται, σεντέφι και λιχνίζουν
Διαμάντια μέσ τή λίμνη τήν αίώνια.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΡΑΛΗΣ

ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

(Δ' ΗΓΗΜΑ)

Ὁλόμπροστα κι' ὄχι πολὺ μακρὰ ἀπ' τὴ Δράμα ἀπλώνεται μεγαλόπρεπο το δασωμένο Παγγαῖο. Στὰ ριζὰ του χωρία πολλὰ μ' ὁμορφοχτισμένα σπίτια καὶ πιὸ ψηλά, ἀνάμεσα ἀπὸ θεόρατες καστανιές, τὸ φημισμένο μοναστήρι τῆς Παναγίας, χτισμένο ἀπ' τὰ Βυζαντινὰ ἀκόμα χρόνια.

Στὶς ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ ὁ ἀχώριστός μου τότε στὴ Δράμα καὶ ἀξέχαστός μου τώρα καὶ πάντα Θανάσης Πουρνιας, ὁ Νάσιος, ὅπως τὸν φώναζα, μοῦ λέει :

—Σὲ λίγες μέρες φεύγουμε γιὰ τὴν πατρίδα, ἀφήνουμε γιὰ πάντα τοῦτα τὰ χόματα. Δὲν πᾶμε, πρὶν φύγουμε, νὰ δοῦμε τὸ μοναστήρι ; Ποιὸς ξέρει, ἂν θὰ ξανάρθουμε ποτὲ δὴ ἀπάνου !

—Νὰ πᾶμε, Νάσιο, τοῦ ἀπαντῶ. Ἀπὸ κεῖ ψηλά θ' ἀγναντέψουμε ὁλόγυρα Σέρρες, Δράμα, Καβάλλα. Ὅσο νὰ πείς, ἓνα κομμάτι τῆς ψυχῆς μας θὰ μείνῃ ἐδῶ. Ἄς πᾶμε νὰ ποῦμε ἀπὸ κεῖ ψηλά : Ἐχετε γειὰ Μακεδονοποῦλες !

Καὶ πήγαμε. Μᾶς ὑποδέχτηκε εὐγενικά καὶ πρόθυμα ἓνας ὁμορφοκαλόγερος, ροδαλός, καμιὰ σαρνταριά χρονῶν τὸ πολὺ καὶ μᾶς ὠδήγησε στὸ κελλί, ποῦ θὰ μέναμε. Πάτερ Καλλίνικος λέγονταν. Πιάσαμε κουβέντα μαζί του.

—Ἀπὸ ποῦ εἶσαι πάτερ ;

Σὰ νὰ τὸν στεναχώρησε ἡ ἐρώτησή μας.

—Ἀπὸ μακρὰ, πολὺ μακρὰ, ἀπάντησε.

—Κι' ἐμεῖς ἀπὸ μακρὰ εἴμαστε. Πές μας ἀπὸ ποῦ.

—Ἀπ' τὴν Ἠπειρο.

Κοιταχτήκαμε λίγο μὲ τὸ Νάσιο κι

ὕστερα βροχή τὰ ρωτήματα.

—Ἀπ' τὸ Παγῶνι ; Ἀπ' τὸ Ζαγόρι ; Ἀπ' τὴ Λάκκα ; Μῶρ' σὰν Μετσοβίτης μοιάζεις. Μὴν εἶσαι ἀπ' τὸ Μέτσοβο ;

Ἄστραψαν τὰ μάτια τοῦ πάτερ Καλλίνικου.

—Ἠπειρώτες εἶστε ;

—Ναί !

—Πολὺ μ' εὐχαριστεῖ, πρῶτα πατριῶτες. Καθῆστε δῶ ὅσες μέρες θέλετε. Δὲ θὰ σᾶς λείπει τίποτε. Μὰ μὴ ζητᾶτε νὰ μάθετε περισσότερα γιὰ μένα.

Ντάν, ντάν, ντάννι! .

—Τώρα θὰ πᾶμε στὸν ἔσπερινό, μᾶς λέει. Σεῖς ξεκουραστῆτε λίγο καὶ σὰν τελειώσει ὁ ἔσπερινός θὰ ρθῶ νὰ τὰ ποῦμε.

Τρεῖς μέρες μείναμε σιὸ μοναστήρι. Καὶ τί δὲν ἔκαμε ὁ κσημένος ὁ Καλλίνικος, νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃ. Μονάχα σὰν τὸν ρωτούσαμε γιὰ τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς του, ἀπόφευγε μὲ τρόπο νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ. Μὰ σὰν τὸ τσοῦξαμε καλὰ τὸ τελευταῖο βράδυ, πρὶν φύγουμε, κι' ἄρχισε ὁ Νάσιος τὰ κλέφτικα —σωστὸς Μπαταρίας! στὸ τραγοῦδι.—ὁ πάτερ Καλλίνικος ξανοίχτηκε λίγο καὶ μέσες-ἄρες μᾶς εἶπε, πῶς ἀγαποῦσε στὴν πατρίδα κάποια, ποῦ παντρεύτηκε μ' ἓναν ἄλλον, κι' αὐτὸς ἀπ' τὴ στενοχώρια του, ἀπ' τὴ ντροπὴ του, ἔφυγε κι' ἦρθε δῶ κι' ἔγινε καλόγερος.

—Δὲν ξαναπήγες ἀπὸ τότε στὴν πατρίδα ;

—Θὰ σᾶς πῶ, νὰ μὴ γελάστε, σεῖς οἱ γραμματισμένοι δὲν πιστεύετε τίποτε, μὰ αὐτὸ ποῦ θὰ σᾶς πῶ εἶν' ἀλήθεια.

—Πὲς μας, δλα τὰ πιστεύουμε κι' ἐμεῖς.

—Τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο της ἡ κοπέλλα π' ἀγαποῦσα πέθανε. Ἐγὼ τὸν πεθαμὸ της τὸν παρακολούθησα ἀπὸ δῶ. Τὴν εἶδα μπροστὰ μου, νὰ, ὅπως σᾶς βλέπω καὶ μὲ βλέπετε καὶ, λίγο πρὶν ξεψυχῆσει, μοῦ χαμογέλασε —μ' ἔβλεπε τάχα κι' αὐτὴ; —κι' ὕστερα ἔκλεισε τὰ μάτια. Ἐφυγα τότε ἀπ' τὸ μοναστήρι κρυφὰ, πῆγα στὸ χωριό, δὲ φανερώθηκα σὲ κανέναν, μὰ κρυφορωτώντας ἔμαθα πῶς ἀλήθεια εἶχε πεθάνει ξημερώνοντας τ' αἰ-Γιωργιοῦ. Ξαναγύρισα δῶ κι' ἀπὸ τότε δὲν ξαναπήγα—εἴκοσι χρόνια ἔχω δῶ—οὔτε θὰ ξαναπάω. Γιοῖόν ἔχω τώρα ἐγὼ ἐκεῖ κάτω νὰ ἰδῶ ; . . .

Τὸ πρῶτ' πήγαμε νὰ τὸν ἀποχαιρετήσουμε.

—Φεύγετε κιόλας; Πολὺ μὲ λυπεῖ αὐτό! Καὶ θὰ πᾶτε τώρα στὴν πατρίδα; Στὸ καλὸ. Ὁ Θεὸς μαζί σας.

Τοῦ φιλήσαμε τὸ χέρι.

—Δὲ θὰ ξαναρθῆτε εἶπατε σ' αὐτὰ τὰ μέρη ; Δὲ θὰ σᾶς ξαναἰδῶ;

Συγκινήθηκε ὁ καημένος ὁ πάτερ Καλλίνικος. Τοῦ ξαναφιλήσαμε τὸ χέρι.

—Ἐ, δὲν ξέρεις. Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲν ἀνταμώνει.

**

Φτάσαμε μὲ τὸ τραῖνο στὴν Καλαμπάκα. Ἀπὸ κεῖ καὶ κάτω θὰ συνεχίζαμε τὸ ταξίδι μὲ μουλάρια. Ἐτσι ἰθὺς ὁ Νάσιος.

—Ἀξίζει, μοῦ λέει. Ἐγὼ ξανάκαμα αὐτὸ τὸ ταξίδι. Θὰ δεῖς ὁμορφιές, ποῦ θὰ σὲ μαγέψουν.

Καὶ ξεκίνησαμε καβάλλα στὰ μουλάρια. Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἀνοσπνέαμε κιόλας ἠπειρωτικὸν ἀέρα τοῦ ὀλόδροσος μᾶς ἔρχονταν ἀπ' τὰ γύρω βουνά, τὰ πευκοσκεπασμένα. Κι' ἡ μέρα χορὰ θεοῦ. Ἀρχὲς καλοκαιριοῦ, μὰ κεῖ ψηλά ἦταν ἀκόμα ἀνοιξη. Καθὼς προχωρούσαμε εἶδαμε μιὰ γριούλα νὰ κατεβαίνει βιαστικῆ—δο

μποροῦσε—ἀπὸ τὴν πλαγιά, πῶβοσκε λίγα προβατάκια, πρὸς τὸ δρόμο Στάθηκε καταμεσῆς.

—Ποῦθε ἔρχεστε, μῶρ' ψυχοῦλες μ' ; Ξένοι εἶστε ;

—Ὅχι, δὲν εἴμαστε ξένοι, ντόπιοι εἴμαστε, μὰ λείπαμε κάμποσα χρόνια καὶ τώρα γυρνᾶμε στὰ σπίτια μας.

—Μπᾶς κι' ἔρχεσ' ἀπ' τὴν ἔρμ' τὴ Βλαχιά ; Μὴν εἶδαταν κεῖ ἀπάν' τὸ Βασιλάκη τὸν δικό μ' ; Βασιλάκης Μαρμαρᾶς λέεται.

Ἀλλάξαμε μιὰ γλήγορη ματιὰ μὲ τὸ Νάσιο κι' ὕστερα :

—Ἀπ' τὴ Βλαχιά ἐρχόμαστε ! Γιοῦς σου εἶν' ὁ Βασιλάκης; Τὸν ξέρουμε! Καλὰ εἶναι. Σοῦ στέλνει πολλὰ χαιρετίσματα !

Ἐτρεμε σύγκορμη ἡ γριούλα, τρίκλιζοντας μᾶς πλησίασε.

—Νὰ ζῆστε, παιδάκια μ' χίλια χρόνια. Δὲ θάρθ' ὁ Βασιλάκης ὁ δικός μ' ; Δὲ σᾶς εἶπε τίποτε ;

—Θάρθει, θάρθει !

—Πότε, γιὰ μ' ; Δεκαοχτῶ χρόνια τὸν καρτερᾶω !

—Νὰ, κάτι μικροδουλιές ἔχει ἀκόμα νὰ τελειώσει καὶ θάρθει.

—Δὲν ξεπεζεύετε, παιδιὰ μ' νὰ σᾶς ρωτήσω, νὰ μ' πῆτε γιὰ τὸ παιδί μ' ;

Κατεβήκαμε, τραβήξαμε παράμερα ἀπ' τὸ δρόμο τὰ ζῶα καὶ ξαπλώσαμε κάτω στὴν πρασινάδα. Ἀρχίσαμε τὴν κουβέντα μὲ τὴ γριούλα, τῆς εἶπαμε πολλὰ, μᾶς εἶπε κι' αὐτὴ τὴν ἱστορία της, τὰ βάσανά της :

Εἶχε παντρευτεῖ στὰ εἴκοσι τῆς χρόνια μὲ τὸ Δῆμο Μαρμαρᾶ. Στὸ χρόνο ἀπάνω ἀπόχτησε τὸ πρῶτο παιδί, τὸ Βασιλάκη. Πρὶν κλείσει ὁ δεῦτερος χρόνος τῆς λέει μιὰ μέρα ὁ ἄντρας της :

Θὰ φύγω, Βάσιω,—ἔτσι τὴ λέγανε τὴ γριά—θὰ πάω στὴ Βλαχιά. Φεύγουν κι' ἄλλοι αὐτὲς τίς μέρες. Θὰ πάω κι' ἐγὼ. Γλήγορα θὰ γυρίσω. Καὶ μὲ καζάντιο. Θὰ δεῖς. Θὰ χτίσουμε καινούργιο σπίτι, θ' ἀγοράσουμε χτήματα ἐδῶ καὶ θὰ ζοῦμε χωρὶς στενοχώριες.

Κι' ἔφυγε, ἀφήνοντάς την ἔγγυο στὴν κόρη της, τὴ Λένη, ποὺ γεννήθηκε ἕξη μῆνες ἀργότερα. Στὴν ἀρχὴ συχνὰ πυκνὰ ἐρχόταν τὰ γράμματα. Ὑστερα πὺ ἀραιά. Κυλοῦσαν τὰ χρόνια. Ἐλυωνε ἡ Δήμαινα ἀπ' τὸν καημὸ τ' ἀντρός της, ὀλομόναχη. Ἔρμα νειάτα εἶν' αὐτὰ! Καὶ περίμενε. Κι' ὄλο περίμενε. Σάν μάθαινε πὺς ἐρχόταν κοντοχωριανοὶ ἢ καὶ μακρυνοὶ ἀκόμα, πήγαινε νὰ τοὺς δεῖ, νὰ τοὺς ρωτήσῃ:

—Μὴ σὰς εἶπε τίποτε ὁ Δῆμος ὁ δικὸς μ'; Δὲ θάρθῃ;

—Θάρθει, θάρθει! τῆς ἀπαντοῦσαν. Ὅλο θάρθει τῆς λέγανε κι' ὄλο ἀνέβαλε ὁ Δῆμος τὸν ἐρχομὸ.

Ἡ ξενητεία καὶ ἡ καλοπέραση πλανεύουν. Στὰ δώδεκα χρόνια τῆς μὴνᾶει ἕνας πατριώτης—μακρυνὸς—νὰ πάει νὰ τὸν δεῖ, τῆς ἔφευγε καὶ γράμμα ἀπ' τὸ Δῆμο. Ἔ, τώρα θὰ τῆς ἔγραφε σίγουρα πὺς θάρθει. Ἐβαλε τὰ καλά τῆς ἡ Δήμαινα καὶ πήγε. Πῆρε τὸ γράμμα. Τὸ διαβάζει:

—«Τὸ παιδί μας, Βάσιω, θὰ μεγαλώσει τώρα. Νὰ τὸ στείλεις ἐδῶ, νὰ μὲ βοηθάει στὴ δουλειά καὶ σάν πάνε καλά οἱ δουλειές, θὰ γυρίσουμε μαζί. Γιὰ τὸ καλὸ του πρέπει νὰ τὸ στείλεις...»

Πεισματώθηκε στὴν ἀρχὴ ἡ Δήμαινα κι' εἶπε νὰ μὴν τὸ στείλει, μὰ μετὰ νόησε. Φτωχὸς ὁ τόπος. Πὺς θὰ ζήσει τὸ παιδί; Ἄς πάει μιά κ' εἶναι γιὰ τὸ καλὸ του. Ἔτσι δὲν τῆς ἔγραφε; Καὶ τί δὲν κάνει ἡ μάνα γιὰ τὸ καλὸ τοῦ γιουῦ της! Καὶ τῶστειλε. Αἰπλὸς καημὸς κρυφότερωγε τώρα τὴ Δήμαινα. Ἐβλεπε κάθε Λαμπρὴ τ' ἄλλα παιδάκια τοῦ χωριοῦ νὰ γυρνᾶν ἀπ' τὰ Γιάννενα, (ποὺ ἄλλα πήγαιναν στὸ σκολεῖο κι' ἄλλα μαθαίνανε τέχνη) μὲ καινούρια φορεματάκια, μὲ τὸ γέλιο, τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀφροντισιὰ τῆς ἡλικίας τους καὶ ράγιζε ἡ καρδιά της. Ἐβλεπε τίς ἄλλες γυναῖκες μὲ τοὺς ἄνδρες τους στὸ πλάϊ καὶ μαραινόνταν. Σάν τέλειωνε ἡ δευτέρη ἀνάπτυξη μαζεῦ-

όνταν ὄλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, στὸ μεσοχώρι νὰ γιορτάσουν, νὰ χορέψουν. Χορεύουν τὴ Λαμπρὴ, ὄλοι χορεύουν. Γιὰ τὰ χρόνια πολλὰ, γιὰ τὸ καλὸ τῆς μέρας. Ἐμπαινε κι' ἡ Δήμαινα στὸ χορὸ:

Τὶ νὰ σὰς στείλω, ξένοι μου, ἀπ' τοῦ στὰ ξένα πὺ εἴστε;

Ραγισμένη ἡ φωνὴ τῆς. Σὰ θρήνος καὶ σὰ μοιρολόι. Ὅμοια λυπητερά καὶ σάν ἀντίλαλος ἐπιναλαβαίνανε τὸ τραγοῦδι τῆς Δήμαινας οἱ ἄλλες γυναῖκες—ὅμοια κι' αὐτὲς ξενητοπαθιασμένες. Πὺς νὰ μὴν εἶναι τὸ τραγοῦδι τοὺς σάν κλάμα; Κι' ὁ χορὸς τοὺς; Ὅτε «σειόνταν» οὔτε «λυγιόνταν» ὅπως τὸ θέλει τὸ τραγοῦδι. Ἄργα κι' ἄχρα ἀλλάζανε πατημασιές κι' ἀργοκίνητες καὶ μονοκόμματα προχώροσαν, σὰ σ' ἐκφορὰ νεκροῦ. Ἄμ' μὲ τί καρδιά νὰ δώσουν χάρη, κίνηση καὶ λυγερὰδα στὸ κορμί; Ἄπ' τ' ἀπαλὰ τους χρόνια στὰ ἄλλα στάλα πίνουν τὴν πίκρα τῆς ξενητείας.

Μοναδικὴ παρηγοριά τῆς Δήμαινας ἡ κόρη της, ἡ Λένη.

—«Ἐσὺ δὲ θὰ μοῦ φύγεις, εἶσαι κορίτσι ἐσὺ, μαζὺ μου θὰ μείνεις» καὶ τὴν ἔσφιγγε τὰ βράδια στὴν ἀγκαλιά της, σὰ νὰ φοβόταν πὺς κάτι μπορεῖ νὰ τῆς τύχει καὶ νὰ τὴ χάσει κι' αὐτὴ! Περνοῦν τὰ χρόνια. Ἡ Λένη εἶναι τώρα δεκοχτῶ χρονῶ, πανόμορφη, ὀλόδροση, ζώγραφιά. Καὶ τὴν καμαρώνει ἡ Δήμαινα. Μαζὺ μὲ τὴ Δήμαινα τὴν καμαρώνει κι' ὁ Κώστας τοῦ Ντάρρα, τὸ γειτονόπουλο. Λίγο μεγαλύτερὸς τῆς, ὄλο ὕγεια, δύναμη κι' ὁμορφιά κι' αὐτὸς. Πὺς χτυποῦσε ἡ καρδιά του γιὰ τὴ Λένη! Τὸν ἀγαποῦσε ὅμως κι' αὐτὴ; Ἄς τῶξερε! Εἶναι ἀλήθεια πὺς εἶχε πολλὲς ἀφορμὲς νὰ πιστεύει, πὺς τὸν ἀγαποῦσε. Κεῖνες οἱ ματιές ποὺ τοῦ ῥιχνε κάποτε στὸ χορὸ καὶ κεῖνο τὸ κοκκίνισμα τοῦ προσώπου τῆς σάν τύχαινε νὰ τὴ συναντήσει στὸ δρόμο, πολλὰ τοῦ λέγανε. Μὰ τίποτ' ἄλλο. Κι' οὔτε ποὺ τόλμησε ποτέ νὰ

τῆς μιλήσει γιὰ τὴν ἀγάπη του. Ἡ Δήμαινα κάτι εἶχε μυριστεῖ. Καὶ χαιρόταν γι' αὐτὸ χωρὶς νὰ τὸ δείχνει «Ναί» ἔλεγε, «ὁ Κώστας ταιριάζει τῆς Λένης μου. Ἐχει καὶ βιὸς. εἶα ζήσει στὸν τόπο του αὐτὸς, δὲ θὰ ἐξενιτευτεῖ, ὅπως οἱ ἄλλοι». Κι' ὄλο γλυκομιλοῦσε τώρα τοῦ Κώστα κι' ὄλο ἄρχισε συχνὰ πυκνὰ νὰ τὸν καλεῖ στὸ σπίτι γιὰ νὰ τὴ βοηθήσει τάχα, πότε σὲ τοῦτο, πότε σὲ κεῖνο. Κι' ὁ Κώστας τσακίζόταν νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ. Διὸ χρόνια κράτησε αὐτό. Ὅπου ἕνα βραδάκι τοὺς εἶδε νὰ φιλοδῶνται κρυφά. Δὲν εἶπε τίποτε τότε. Φώναξε τὴν ἄλλη μέρα τὴ Λένη κοντά της

—Τὸν ἀγαπᾶς;

—Μανούλα μου, ἂν δὲν τὸν πάρω θὰ πεθάνω.

—Καλά!

Κι' ἔπιασε ἡ Δήμαινα νὰ γράφει γράμμα στὴ Βλαχιά στὸν ἄντρα της, νὰ τοῦ πάρει τὴν ἄδεια νὰ παντρέψῃ τὴ Λένη μὲ τὸν Κώστα. Μὰ πρὶν στείλει τὸ γράμμα τῆς παίρνουν τὰ συχαρῖκια. Ἐρχονται! Ἄντρας καὶ γιουὸς!

Τὶ νὰ τὰ λέμε τώρα γιὰ τὴ χαρὰ τῆς Δήμαινας, σάν ἦρθαν; Ἀγκάλιασε τὸν ἄντρα της, φιλοῦσε τὸ γιουὸ της—εἰκοσιένα χρονῶ παλληκάρι—καὶ δὲν τοὺς χόρταινε. Κι' ἡ Λένη καμάρωνε καὶ χαιρόταν κοντὰ τους, εἶχε πατέρα τώρα, εἶχε κι' ἀδερφό. Πέρασε ἕνας μῆνας. Κι' ἐκεῖ ποὺ τοιμαζόταν ἡ Δήμαινα νὰ μιλήσει στὸν ἄντρα της γιὰ τὴ Λένη, τὸν Κώστα, γιὰ τὸ γάμο τους, κάτι μισόλογα τοῦ κόσμου φτάσανε σι' αὐτὰ τῆς, ποὺ τὴν ἀναστατώσανε. Τρέχει στὸ σπίτι κίτρινη ἀπ' τὴν ἀγωνία της, τὴ λαχτάρῃ της. Καὶ τὴν ὀργῆ. Βρίσκει τὸν ἄντρα της μονάχο.

—Μπᾶς καὶ εἶναι ἀλήθεια κάτι μισόλογα, π' ἀκούω ἀπ' τὸν κόσμο; Λέγε μου! Θὰ φύγετε πάλι γιὰ τὴ Βλαχιά;

—Ναί, Βάσιω, θὰ φύγουμε. Μὰ θὰ ξαναγυρίσουμε.

—Καὶ σκέφτεσαι νὰ πάρεις καὶ τὴ Λένη μαζί σου;

—Θὰ τὴν πάρω! Θὰ τὴν παντρέψω κεῖ μ' ἕναν δικό μας, ἔχει μαγαζιά δικὰ του, νὰ δοῦμε κι' ἐμεῖς προκοπή. Γι' αὐτὸ κατέβηκα.

Πῆγε κάτι νὰ πεῖ ἡ δόλια ἡ Δήμαινα, νὰ βγάλει φωνὴ δυνατὴ, νὰ σκούξει, μὰ σωριάστηκε κάτου μισοπεθαμένη. Σπαρταροῦσε τὸ κορμί της, πιασμένη ἡ φωνὴ τῆς, οὔτε νὰ φωνάξει, οὔτε νὰ κλάψῃ μπορούσε. Κάποια στιγμή ἀνασηκώθηκε. Ἄγρια καὶ τρομερὴ στὴν ὄψη, παραλοῖσμένη.

Ἐρριξε μιὰ φοβερὴ ματιὰ στὸν ἄντρα της, γεμάτη κακία καὶ μίσος. Μίσος θανάσιμο. Δὲν ἦταν ὁ ἄντρας τῆς κεῖνος, ὄχι, κάποιον κακὸ στοιχείο ἦταν, δράκος, ποὺ μῆκε ξαφνικά στὸ σπίτι της γιὰ νὰ τῆς πνίξει τὰ παιδιά. Βγήκε ὄξω καὶ καὶ σὲ λίγο ξαναγύρισε. Στὰ χέρια κρατοῦσε ἕνα τσεκοῦρι. Στάθηκε ἀνικρὸ του. Ὅλο τὸ μάτι της.

Χούφτιασε καλὰ τὸ τσεκοῦρι στὰ χέρια της καὶ πήρε θέση. Γιὰ πάλεμα. Ἄγρια μιλεῖ στὸν ἄντρα της.

—Ἀλλάξε γνώμη, Δῆμο Μαρμαρᾶ! Τὴν κοπέλλα δὲ σοῦ τὴ δίνω γά! Ἀλλάξε γνώμη! Ἄλλοιῶς... τῆρα δῶ!! κι' ἔσεισε ἀπειλητικὰ τὸ τσεκοῦρι.

Πεισματώθηκε ὁ Δῆμος.

—Ἐγὼ εἶμαι νοικοκύρης ἐδῶ μέσα! Θὰ τὴν πάρω!

Πὺς πολὺ ξαγριώνεται ἡ Δήμαινα. Δὲν εἶναι ἄνθρωπος πιά, εἶναι θερίο, δὲ μιλάει, οὐρλιάζει:

—Ποῖς εἶσαι σύ; Ἐξω ἀπ' τὸ σπίτι μου! Στοιχείο! Κακὸ στοιχείο!! Ἐξω ἀπ' τὸ σπίτι μου!!

Μὲ τὰ ξεφωνητὰ τῆς Δήμαινας ἄρχισαν νὰ μαζεύονται στὸ σπίτι οἱ γειτόνοι. Ἀλλόφρονη ἡ Δήμαινα μὲ τὸ τσεκοῦρι στὸ χέρι ξεφωνίζει ἀπελπισμένα:

—Διῶχτε, γειτόνοι, τὸ στοιχείο ἀπ' τὸ σπίτι μου! Διῶχτε τὸ στοιχείο!! Θὰ μοῦ φάει τὰ παιδιά!! Τὰ παιδιά

μου !!!

Πιὸ πολὺ πεισματώθηκε τώρα ὁ Δῆμος.

—Θά τὴν πάρω! Ξανᾶπε καὶ κίνησε νὰ βγεῖ.

Δὲν κρατήθηκε πιὰ ἡ Δήμαινα. Σήκωσε ψηλά τὸ τσεκούρι, χύθηκε καταπάνω του καὶ τὸ κατέβασε μ' ὅλη τῆς τὴ δύναμη.

—Νά !!!

Ὁ Δῆμος πρόλαβε καὶ παραμέρισε. Ἡ τσεκουριά ἔπεσε στὴν πόρτα καὶ τὴν ἀνοίξε στα δύο, ὡς κάτω.

Στὴν ὀρμη τῆς σωριάστηκ ἡ Δήμαινα κατὰ γῆς. Τὴν ἀνασηκώσανε οἱ γειτόνοι, τῆς γλυκομίλησαν, τὴ μέρωσαν. Σὲ λίγο ἤρθε καὶ ὁ Βασιλάκης. Φύγανε ἕνας ἕνας οἱ γειτόνοι. Ἐπέσε στὴν ἀγκαλιά τῆς.

—«Μὴ στεναχωριέσαι, μάνα. Ἐχε σὲ μένα ἐμπιστοσύνη, θά τὴν προσέχω σὰν τὰ μάτια μου ἐκεῖ στὴν ξενητεία. Θά τὴν ἔχω καὶ σὰν παρηγοριά—ὁ πατέρας σὰν ξένος μοῦ φαίνεται. Αὐτὸς ποὺ θά τὴν πάρει εἶν' ἄξιός καὶ καλὸς καὶ θά ζήσει κοντά του ἡ Λένη μας κυρά καὶ βασίλισσα. Γλήγορα θά γυρίσουμε ὅλοι μαζί καὶ θά ζοῦμε ἀντάμα.

Ἄρχισε νὰ μαλακώνει ἡ Δήμαινα, μὰ τὴ βασάνιζε ἀκόμα κάποιος φόβος. Χαμήλωσε τὴ φωνή τῆς κι' ἐμπιστευτικὰ λέει τοῦ Βασιλάκη:

—Ἡ Λένη, Βασιλάκη μ' ἀγαπάει ἄλλον ἐδῶ. Ξαίρω γώ. Τοὺς εἶδα μὲ τὰ μάτια μ' μὰ δὲ μίλησα, μὴ μὰς πάρουν τὰ στόματα τοῦ κόσμου.

Θά τῆς κάμουμε κακό, παιδί μ' μ' αὐτὸν τὸ γάμο ποὺ λέτε. Θά τὴ σκοτώσουμε!

—Θά τὸν ξεχάσει γλήγορα αὐτὸν ἐδῶ. Θά δεῖς...

Αὐτὸ ἦταν! Πάει κι' ἡ Λένη. Μιὰ Δευτέρα πρωτὶ ξεκίνησαν. Ὅλ' οἱ χωριανοὶ βγήκαν νὰ τοὺς ξεπροβοδίσουν. Κίτρινη ἡ Δήμαινα σὰν τὸ λεμόνι, μὰ προσπαθοῦσε νὰ μὴ δείχνεται, γιὰ νὰ κάμει κουράγιο στὰ παιδιά τῆς καὶ πιὸ πολὺ στὴ Λένη. Ἀ-

ποχαιρετοῦσε ἡ Λένη ἕναν ἕναν τοὺς χωριανούς, φιλοῦσε τὶς γυναῖκες, τὶς φιλενάδες κι' ἔφερνε ὀλόγυρα τὸ βλέμμα τῆς νὰ συναντήσῃ τὸν ἀγαπημένο τῆς, τὸν Κώστα, νὰ τὸν κάμει μὲ μιὰ ματιὰ τῆς νὰ καταλάβει, πὼς δὲν τὸν ἀπαρνήθηκε μὲ τὴ θέλησή τῆς. Μὰ ὁ Κώστας δὲν ἦταν ἐκεῖ. Ἀπ' τὴ μέρα ποὺ μαθεύτηκε στὸ χωριό, πὼς ἡ Λένη θάφευγε γιὰ τὴ Βλαχιά, γιὰ νὰ παντρευτεῖ ἐκεῖ μὲ κάποιον ἄλλον, πίστεψε, πὼς δὲν τὸν ἀγαποῦσε πιὰ καὶ κόπηκαν τὰ φτερά του. Ἀλλοιῶς δὲ θάφηνε νὰ τοῦ τὴν πάρουν μεσ' ἀπ' τὰ χέρια, χωρὶς νὰ παλαίσει. Μποροῦσε νὰ παλαίσει καὶ μὲ τὸ στοιχείο, ἀνῆξαιρε, πὼς ἡ Λένη τὸνάγαποῦσε ἀκόμα.

Μὰ τώρα... Πληγωμένος, καταφρονεμένος, ντροπιασμένος ἔφυγε ἀπάνω στὸ βουνὸ μὲ τὰ πρόβατά του κι' οὔτε ξανακατέβηκε ὡς τὴ μέρα ποῦφυγε ἡ Λένη. Ἀπὸ κεῖ ψηλά παρακολουθοῦσε τὸ ξεκίνημά τους μὲ βουρκωμένα μάτια. Ὅλα γι αὐτὸν σβύσανε κείνη τὴν ὥρα. Καὶ πήρε τὴν ἀπόφασή του:

—«Βουνὸ μου μὲ τὰ κρυόνερα... λογγά... πουλάκια... προβατάκια μου ἔρμα θά σὰς ἀφήσω...»

Ἐρριξε μιὰ ματιὰ κάτω πρὸς τὸ δρόμο, ποῦταν μαζεμένοι οἱ χωριανοὶ κι' ἡ Λένη ἀνάμεσά τους ν' ἀποχαιρέταί, καὶ μὲ σταθερὸ βῆμα ξεκίνησε. Τὶ ἀπόγινε κανένας ἀπὸ τότε δὲ μπόρεσε νὰ μάθει θετικά.

Σὰν ἀποχαιρέτησε ὅλους ἡ Λένη πλησίασε ν' ἀποχαιρέτησῃ τὴ μάνα τῆς. Ἐπέσε στὴν ἀγκαλιά τῆς.

—Μανούλα μου, ποῦ σ' ἀφήνω!...

Γύρισε ἡ Δήμαινα στὸ σπίτι τῆς τὸ ἄδειο καὶ σὰν μῆκε μέσα ἄφησε τὸν πόνο τῆς νὰ ξεσπάσει σὲ θρήνο καὶ σὲ μοιρολόι. Χτυπιόνταν, δέρνονταν τραβοῦσε τὰ μαλλιά τῆς, ξέσκιζε τὰ μάγουλά τῆς, κι' ὁ θρήνος τῆς ἀκούγονταν σ' ὅλο τὸ χωριό. Καὶ δὲν ἄργησαν ν' ἀκουστοῦν κι' ἀπ' ἄλλα

σπίτια οἱ ἴδιοι θρήνοι, τὰ ἴδια μοιρολόγια, γιὰτὶ ὁ ἴδιος καημὸς βασάνιζε ὅλο τὸ χωριό. Καὶ μονάχα τὸ χωριό; Ὅλη τὴν Ἠπειρο. Χιλιάδες ἀπ' τὰ παιδιά τῆς κάθε χρόνο καταπίνει ἡ μαύρη ξενητεία—ὁ ἠπειρωτικὸς αὐτὸς Μινώταυρος—καὶ χορταμὸ δὲν ἔχει. Κι' ὅμοια μὲ τὸ θρήνο τῆς Δήμαινας κάθεφράγγι καὶ κάθε ρεματιά, κάθε βουνὸ καὶ κάθε ποταμιὰ τῆς δόλιας Ἠπειρος ἐχολογᾷ ἀπὸ τοὺς ἴδιους θρήνους.

—Ὠχωχώωω! Ποιδάκια μ' σὰς ἔχασα! σκούζει ἡ Δήμαινα στὸ ἔρμο σπιτικό της.

—Ὠχωχώωω! Παιδάκια μ' σὰς ἔχασα! ἀντιλαλοῦν τὰ ἠπειρωτικὰ φάραγγια τὸ μοιρολόι τῆς δόλιας Ἠπειρος.

**

Πέρασαν τρία χρόνια ἀπ' τὴ μέρα ποῦφυγε ἡ Λένη. Σὲ κάθε ταχυδρομεῖο κι' ἀπὸ τὰ γράμμα λάβαινε ἡ Δήμαινα: «Μὴ στεναχωριέσαι,μανούλα μου, εἶμαι καλά καὶ περνῶ σὰ βασίλισσα» τῆς ἔγραφε ἡ Λένη. Μὰ στὸν τρίτο χρόνο ἔμαθε τὴν πικρὴ ἀλήθεια μὲ γράμμα τοῦ Βασιλάκη. «Δὲ μπορῶ νὰ σοῦ κρυφτῶ πιὰ ἄλλο, μάνα. Ἀπ' τὴ μέρα ποὺ φύγαμε ἡ Λένη ὅλο λυώνει καὶ μαραζώνει, μὰ δὲμ' ἄφησε νὰ σοῦ τὸ γράψω. Μὰ τῶρα ἄρχισα νὰ φοβάμαι. Φοβάμαι, μάνα, μὴν τὴ χάσουμε ἔτσι ποὺ γίνηκε. Γι' αὐτὸ σοῦ γράφω κρυφὰ αὐτὸτὸ γράμμα. Νὰ κινήσεις, μάνα, καὶ νάρθεις ἐδῶ νὰ τὴν πάρεις κάτω, μήπως καὶ τὴν προλάβουμε. Ἐδῶ δὲν ἔχει γλυτωμό...»

Τὰ παράτησε ὅλα ἡ Δήμαινα. Πέρασε στεριές καὶ θάλασσες, ὀλομόναχη. Καὶ πήγε στὴ Βλαχιά. Πήρε τὴ Λένη καὶ τὴνέφερε στὸ χωριό. Τρέξανε χαρῶμενοι οἱ χωριανοὶ νὰ τοὺς καλοσωρίσουν, μὰ φύγανε βουβοὶ καὶ θλιμένοι. Ἄρρωστη ἡ Λένη στὸ κρεβάτι, οὔτε νὰ μιλήσει μποροῦσε. Μονάχα τοὺς κυττοῦσε κι' ὕστερα... ἔκρυβε τὸ πρόσωπό τῆς στὸ μαξιλά-

ρι. Ἄφωνα κι' ἡ Δήμαινα κοντὰ τῆς. Μονάχα κάπου κάπου ἀναστεύναζε σιγανά. Τίποτ' ἄλλο. Μπαινόβγαιναν βουβοὶ κι' ἀμίλητοι οἱ χωριανοί. Κι' ἡ Λένη ἔψαχνε μὲ τὴ ματιὰ τῆς, σὰν κάποιον νάθελε νὰ δεῖ, ποῦ τὸν περίμενε. Κι' ὕστερα ἔκρυβε πάλι τὸ πρόσωπό τῆς στὸ μαξιλάρι. Ξιμερώνοντας τ' ἀτ-Γεωργιοῦ ἄρχισε τ' ἀγκομαχητὸ καὶ τὸ χαροπάλεμα. Κάποια στιγμή κάρφωσε τὰ μάτια τῆς στὸν τείχο ὧρα πολλή, χαμογέλασε καὶ... τᾶκλεισε γιὰ πάντα.

Δέκα μέρες μετὰ τὸ θάνατο τῆς Λένης ἡ Μαρία τοῦ Βρανᾶ, ἡ «τρελλο Μάρω» ὅπως τὴ φώναζαν στὸ χωριό, διηγόταν στὶς ἄλλες γυναῖκες, ποῦ τὴν ἄκουγαν, χωρὶς νὰ τὴν πιστεύουν, πὼς ζοῦσε ὁ Κώστας Ντάρας καὶ πὼς τὸν εἶδε ἡ ἴδια, ντυμένον παπαδίστικα.

Γελοῦν οἱ γυναῖκες.

—Μωρὲ τὸν εἶδα, σὰς λέω! Δὲ γνωρίζω γώ τὸν Κώστα Ντάρα! Στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνηκε σὰν ὁ Παπαθανάσης. Τὸν πλησιάζω. Δὲν ἦταν ὁ Παπαθανάσης. Τὸν κυτιάω καλά. Ἴδιος ὁ Κώστα-Ντάρας.

Πάω πιὸ κοντὰ:

—Ἐσὺ σαι, Κώστα;

—Δὲ μὲ λέν Κώστα! μ' ἀπανταεῖ.

Ἴδια κι' ἡ φωνὴ του.

Γελοῦν πάλι οἱ γυναῖκες.

—Τὶ χαζὴ εἶμαι καὶ σὰς τὰ λέω! Σεῖς γελάτε, μὲ λέτε τρελλή. Σάματις μὲ πιστεύετε; Μὰ γώ τὸν εἶδα!

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τῆς γριᾶς.

Ὁ Νάσιος μὲ κυττάει κατάματα. Ὅργρὸ τὸ μάτι. Ἡ σκέψη μας συναντιέται.

—Λὲς νὰ ἦταν αὐτὸς;

—Αὐτὸς ἦταν!

Καβαλλᾶμε τὰ μουλάρια.

—Ντέεε! Καὶ ξεκινήσαμε,

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΝΕΚΟΣ

1. Μιτασοῦλας=Ξαροῦπιτὸς τῆς αὐτοῦ τῆς ἐπὶ τὸ Μεσολόγγι. Τὸν ἀποθανάτισε ὁ Μολακάσης στὸ ὁμώνυμο ποίημά του.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ

ΟΙ ΕΥΛΟΚΟΠΟΙ ΚΙ Η ΒΑΛΑΝΙΔΙΑ

ΔΡΥΟΤΟΜΟΙ ΚΑΙ ΔΡΥΣ.

Δρυοτόμοι δρῶν ἔσχιζον· ἢ δ' ἔφη· οὐ τσοσῶτον τὸν κόψαντά με πέλεκυν μέφομαι, ὅσον τοὺς ἐξ ἐμοῦ φύντας σφῆγας...

Σκίζαν ξυλάδες τὴ γριά βαλανιδιά
μὲ σφῆνες ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν κορμὸ τῆς
κ' εἶπεν ἡ δόλια τὸν πικρὸ καημὸ τῆς :
«Δὲ μοῦ πικραίνει τόσο τὴν καρδιά
τ' ἄγριο τσεκούρι ποὺ μὲ ξάπλωσε κομμένη,
μὰ τὰ δικά μου τὰ κλαδιά,
—εἶπεν ἡ γρηῦ βαλανιδιά—
οἱ σφῆνες, τὰ ἴδια μου παιδιὰ.
ἔχουν τὴ δόλια μου καρδιά
φαρμακωμένη...

Ἀπόδοση : ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΣΤΟ ΣΤΑΘΜΟ

Τὰ πρῶτα τραίνα ἔχουνε φύγει πιά
Καὶ θὰ ἀκλουθήσουν τώρα κι ἄλλα κι ἄλλα·
Μὰ ἔμας στοῦ δρόμου ἀκόμα τὴν ἐρμιά
Μὰς δέρνει ἡ φθινοπωρινὴ ψυχάλα.

Πότε θὰ φτάσουμε, ὦ φίλε, στὸ σταθμὸ ;
Κι εἶν' ὁ σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ ποὺ ἐπείγει.
Κόβει ἡ λαχτάρια τὸν ἀνασασμὸ
Μὴν τὸ δικὸ μας τραῖνο ἔχει φύγει.

Κάλλιο νὰ μὴν κινούσαμε ποτέ
Μιά κι ὅπως βλέπω θὰ μάς βρεῖ τό γέρμα·
Μὰ κι ἂν προλάβουμε ἐκεῖ τό ἐξπρές
θὰ φτάσουμε ποτέ—τί λές—στο τέρμα ;

Φίλε μου, τούτη ἡ γκρίζα σουννεφιά
κι ἡ ἀγωνία μ' ἔχουν καταβάλει. . .
Σῶρε, θὰ βρεῖς μίαν ἄλλη συντροφιά
Ἐγὼ μονάχος θὰ γυρίσω πάλι.

Β. ΜΠΕΧΛΗΣ

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Α— ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΕΔΩ ΚΑΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

7. Ἀκούσαμε ἴσαμε τώρα δυὸ ξένους, τὸ Φρ. Γκουίτσιαρντίνι καὶ τὴ Νόρα Μπιελέκα, νὰ μάς ξαναζωντανεύουν, καθένας μὲ τὸ δικὸ του τρόπο, τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ περιβάλλον τῶν Γιαννίνων, τοῦ 1900 ὁ ἕνας, τοῦ 1909 ἡ ἄλλη· καὶ τώρα, μποροῦμε θορρῶ ν' ἀκούσουμε κι' ἕνα Γιαννιώτη νὰ μάς διηγεῖται κι' αὐτὸς τίς δικές του ἀπὸ τὰ Γιάννινα τῆς ἴδιας ἀπάνω κάτω ἐποχῆς ἀναμνήσεις κι ἐντυπώσεις, ὅπως κι αὐτὸς τὰ εἶδε καὶ τὰ ἔζησε καὶ πὶο πολὺ ὅπως τὰ αἰσθάνθη·ε. Καὶ τὸ Γιαννιώτη αὐτὸ ἄς τὸν ποῦμε... Μῆϊσο Καστρινό.

Τὸ «Καστρινός» εἶναι βέβαια ἕνα «παραγκῶμι», ὅπως λέγαμε ἐνὰ Γιάννινα τὸ παρατσουκλι, τὸ ψευτόνομα, μὰ ταυτόχρονα ἦταν τότε καὶ δηλωτικὸ τοῦ βέρου, τοῦ παλιοῦ Γιαννιώτη, ποὺ χρονολογεῖ τὰ προγονικά του σὲ μακρὸς καιρῶν : σ' ἐποχὲς δηλ. ποὺ τὰ Γιάννινα ἦταν ἀκόμα τὸ «Κάστρο τῶν Γιαννίνων», καὶ δὲν εἶχε ἀκόμ' ἀρχίσει, ξεκινώντας ἀπ' τίς ὄχθες τῆς λίμνης, ν' ἀπλώνεται πρὸς τίς μαλακὲς πλαγιὲς τῆς χαμηλῆς λοφοσειρᾶς ἡ σημερινὴ πράσινη πολιτεία. Τότε, ποὺ ὅσοι κατοικοῦσαν στὴ Γιαννιώτικη περιοχὴ, διακρινόταν σὲ Καστρινούς, πολίτες δηλαδὴ Γιαννιώτες ποὺ κατοικοῦσαν μέσα στὸ Κάστρο, κι' Ἐξωκαστρινούς, ποὺ κατοικοῦσαν στὰ προάστει-

α κι' ἦταν τὸ πὶο πολὺ ἀγρότες· διακρίση, ποὺ εἶναι κιόλας διατυπωμένη στὰ 1319, στὸ Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Πρεσβύτερου, τὸν καταστατικὸ αὐτὸ χάρτη τῆς Γιαννιώτικης Πολιτείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

«Καστρινός», ἔλεγε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ σου ὁ παλιὸς Γιαννιώτης· καὶ τονίζοντας πὶο πολὺ τὴν ἐξέχουσα αὐτῆ του ιδιότητα, «ἀπ' τὸν ὄφαλό τοῦ Κάστρου», πρόσθετε περήφανα, θέλοντας ἔτσι νὰ ξεχωριστεῖ τιμητικὰ ἀπὸ κάθε ἄλλον «ἐποικο ἢ ἐξωκαστρινός», τὸ ἴδιο ὅπως ἔλεγε περήφανα γιὰ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ Ὁρμαῖος πολίτη : « *divis Romanus* ».

Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Διονύσιου Τρίκκης, τοῦ ἐπιλεγόμενου «Φιλόσοφου», οἱ Γιαννιώτες, ὅπως ξέρουμε, διώχτηκαν ὅλοι ἀπὸ τὸ Κάστρο· ὁμως καὶ στὸν καιρὸ ἀκόμα τ' Ἀλῆ-Πασᾶ, ὕστερα δηλαδὴ ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες, ὅσοι κατοικοῦσαν τὴ Γιαννιώτικη Πολιτεία ποὺ εἶχε πάρει πιά τὴ σημερινὴ τῆς ἔκταση, ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμα νὰ διακρίνονταν σὲ «βαροσληδες» καὶ προερχόμενους «ἀπ' ἔξω» : « Κατὰ τὴν ὑψηλὴν σας προσταγήν », ἀναφέρουν ἐγγράφως πρὸς τὸν «Ἐψηλότατον ντιουβλιετλῆ Πασᾶ Ἐφέντη μας», «οἱ διωρισμένοι διὰ τῆς ὑψηλῆς σας προσταγῆς ταπεινοὶ σκλάβοι σας διατῆν»

στίμαν βαροσίου», για τον καθορισμό δηλαδή του προσοτού των φόρων που αναλογούσε στο βαρόσι, «έκαταγράψαμεν όλα τα δσπήια του βαροσίου και έβγηκαν όλα με τατε καλύβαις 1229»—(‘Ηπ. Χρον. ΙΔ.’ 1939 σελ 84). Οί Ζαγορίσιοι, οί Έβραίοι, μπαίνουν σέ ιδιαίτερα «δεφτέρια» του Βιλαετιού με ιδιαίτερη «στίμα». Οί Καλαρυτιώτες κι οί Συρρακιώτες που πρώττερα «ήτον πιστικοί και ραφτιάδες και τώρα έγιναν οί καλύτεροι πραγματευτάδες» έχουν επίσης ιδιαίτερα δεφτέρια. Και παρακαλούν στο άρτζουάλι τους τόν Άλλή Πασά να δλιγοστέψει την στίμαν του βαροσίου και «μάλιστα να προστάξετε να πληρώνουν όσοι είναι ο όρισμός σας άπό τούς άπλήρωτους και μάλιστα άλλοι οί ά π έ ξ ω, όποδο έχουν έδω πραγματείαν, άργαστήρια, τέχνες και άλλα έπιχειρήματα». (ένθ. άν.)

Κι’ άκού’ αργότερα, τόν καιρό που ή Κοινότητα της Γιαννιώτικης Πολιτείας άρχισε να μορφοποιείται σέ σώμα νομοθετικό και έκτελεστικό, κι’ είχε, στο 19ο αιώνα να φροντίσει για τή διαχείριση της τεράστιας περιουσίας, που είχε σχηματισθεί άπό τά «λάσσα», τά κληροδοτήματα δηλαδή που μεγάλοι Ήπειρώτες ταξειδεμένοι στη Βενετία, στη Ρωσία, στη Ρουμανία κι’ άλλοδο είχαν αφήσει για φιλανθρωπικούς κι’ έκπαιδευτικούς σκοπούς, ή διάκριση αυτή άνάμεσα Καστρινούς κι’ έποίκους, βαροσλήδες κι’ άπ’ έξω, πήρε τή μορφή διάκρισης μεταξύ Γιαννιώτη «γέννημα και θρέμμα», που πολεμούσε αυτός μονάχα να κρατήσει όλα τά προνόμια και τά δικαιώματα του Γιαννιώτη πολίτη, κι’ «έξωτερικόδο», που προερχόταν δηλ. άπ’ τό χωριό και τήν Έπαρχία κι’ άγωνιζότανε να ίθαγενοποιηθεί κι’ αυτός και νάχει κι’ αυτός τά ίδια δικαιώματα με τόν «άρχαιο πολίτη».

Και σχετικά με όσα λέμε, σέ γενικώτατες για τήν όρα γράμμές, πιο πάνου, έχω να σας πω και μιά μικρή

Ιστορία θά χρειαστεί όμως να κάνου με ένα μικρό ταξιδάκι ίσα με τό Στρούφι, τό χωριαδάκι που είναι στην ποδιά του Μεσοκελιού άντικρυ κι’ άριστερα άπ’ τό Νησί.

8. Ήταν θαρρώ ο προπέρσινος χειμώνας, τότε που είχε αρχίσει να σφίγγει για πρώτη φορά τίς ψυχές μας ή άγωνία για τήν έξασφάλιση του ψωμιού της χρονιάς. Τά χωριά είχαν αρχίσει να γεμίζουν άπό περιπλανώμενους Γιαννιώτες, που μετάφερναν εκεί ότι μπορούσαν να κορβαλήσουν άπό τό σπίτι τους, για να τ’ ανταλλάξουν επί τόπου με καλαμπόκι’ αλλάζουν βλέπετε καμιά φορά τά πράγματα.

“Ένα γλυκό λοιπόν φθινοπωρινό πρωινό ξεκίνησα κι’ έγω μαζί με άλλους... μπουμποτοθήρες για τό Στρούφι, όπου είχα θυμηθεί κάποιον παληό κουμπάρο. Στο Μώλο μπήκαθε σ’ ένα καϊκι βιζαβί, ο καϊκτοής μας πέρασε τά κουπιά σιούς τρουπουτήρες και δρόμο για τό Στρούφι. «Μώλο» λέγαμε τά παληά τά χρόνια τή Γιαννιώτικη προκυμαία, πριν άκόμα σιτά 1928 φκιαστεί όπως είναι τώρα, με πελεκητή δηλαδή πέτρα κι’ όγκολίθους. «Βιζαβί» λέγαμε ένα είδος μεσιακού καϊκιού που είχε τίς θέσεις των έπιβατών κίθετα προς τό μεγάλο άξονά του τή μιά άπέναντι στην άλλη, βιζαβί, όπως λένε γαλλικά.

Το είδος αυτό του καϊκιού ήταν σίγουρα νεωτερισμός πρόσφατος, άπομίμηση της θαλάσσιας βάρκας’ τά πολυ παληά καϊκια δέν είχαν θέσεις για τούς έπιβάτες, έτοιμες που έχουν τά σημερινά’ είχαν όμως κατάστρωμα, γέφυρα, σανίδωμα που έπιανε όλο τό πλάτος του καϊκιού και σχημάτιζε άμπάρι’ οί έπιβάτες καθότανε κει πάνω σταυροπόδι ή ξαπλωμένοι σέ χιράμια ή βελέντζες’ άργότερα βγήκε τό καϊκι με τίς πλευρικές θέσεις και τήν τέντα τό καλοκαίρι για τόν ήλιο και πιο άργότερα τό βιζαβί. Τά μικρά καϊκια ήταν πάν-

τοτε έτσι όπως τά σημερινά, με τή διαφορά ότι παληότερα τά λέγανε «κουρούτους», όνομα που πιθανώτατα έχει σλαυική τήν έτυμολογία, και νεώτερα «καραβούλια»’ ο σημερινός «νησιώτης» ή «βαρκάρης», ήτανε τότε ο «καγιακτοής» ή «καϊκτοής», άπό τό σλαυικό «καϊάκ» και τήν τούρκικη κατάληξη—τοή, (όπως μποσταν—τζή, τενεκ—τζή κτλ). Άπ’ τό γαλλόφωνο βιζαβί βγήκαν κι αντίστοιχα παραγκώμια’ και πιστεύω πως θά ζουν άκόμα στο Νησί μας νησιώτες με έπίθετο Βιζαβής, όπως υπάρχουν και νησιώτες με έπίθετο «Παγωτός», με τό να έχουν γεννηθεί σέ χρονιάς που πάγωσε όλόκληρη ή λίμνη, (όπως τελευταία τό Φλεβάρη του 1929 άνήμερα του Άγ. Χαράλαμπους, με θερμοκρασία 17 υπό τό μηδέν).

Ήταν λοιπόν τότε ένα γλυκότατο φθινοπωρινό πρωινό’ ο ήλιος δέν είχε άκόμα κατορθώσει να διαλύσει τήν πρωινή όμίχλη, που γλυστρούσε άργή και περίεργη στα ήμερα νερά της λίμνης, σά να περιεργάζοταν έρευνητικά τούς σκοτεινούς μά κοντινούς βυθούς. Δεξιά μας πρόβαλε, όγρός άκόμα και θολός ο ήσκιος του Βράχου που θαρρείς μας μούσκευε και μας, καθώς περνούσαμε δίπλα του. Ο μινάρές του τζαμιού τ’ Άσλάν Πασά, λόγχιζε λές τόν ουρανό. Η λίμνη είχε αρκετή κίνηση’ και καθώς ξεχαστήκαμε στίς κουβέντες, θαρρούσε πως γλυστρούσαμε μαλακά σέ μιά λεία και πλατειά λεωφόρο. Στη μέση μιας άπέραντης όλοϊσσίας άπλωσιάς, έξω άπό χρόνο και τόπο’ δεξιά κι’ άριστερά μας είχαν πιά ξανοιχτεί οί μακρυνοί όρίζοντες του Περιστεριού και της Νεμέρτσας, που χανόταν, λές σβυνόταν, σέ μιά γλαυκογαλάζια άχλύ. Είρήνη κι όμορφιά’ μιά γαλήνη παρήγορη και μιά μυστηριακή άταραξία άπλωνότανε σ’ όλο τό πλάτος των άκίνητων νερών, σά να βγαίνε θαρρείς άπό τά βάθη των αιώνων και σά να είσχω-

ρούσε και στους μελλούμενους καιρούς, σά βάλσαμο κι έλπίδα στους πόνους και τούς καύμους μιας πρόσκαιρης ανθρώπινης ζωής.

Μπουλούκια-μπουλούκια — χιλιάδες—οί φαλαρίδες και τά παπιά μαυρίζαν έδω κι εκεί στην άπλωσιά της λίμνης’ κι άν μας άφηναν να τά ζυγώσουμε κοντά, θά μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε τούς γίεσιους και τίς κανναβές τους, τίς ψαλλίδες, τίς άγλίστρες, κι όλα τά νέα, πουλιά τους, τά παλάζια’ και έξχωρα και μοναχικά τά νησσάρια, με τό λεπτότατο μεταξωτό τους και βαρύτιμο πτίλωμα, με τό όποιο γεμίζουν πουπυλένια σκεπάσματα, μαξιλάρια κτλ. Πιο θαρρετά μά και πιο σβέλτα στριφογύριζαν κοντινά μας τά γκουστερέλια (ή βουτ’σάρια όπως τάλενε άλλοι), που έπαιρναν μακροβούτια άνάμεσα στα νέρατα (τά φύκια) των βυθών.

Καθώς ζυγώναμε τίς καλαμιές ή γύρω μας ζωή άρχιζε να μας όπενθυμίζει πιο έντονα τήν παρουσία της: Οί φαλαρίδες άφηναν, άθέατες μεσ’ άπό τά πράσινα κι’ όγρ άσκίοφωτα τ’ άνήσυχά τους «κίπ, κίπ, κίπ», κι οί χαρακακλίδες, που σάν έξάισιοι τεχνίτες πλέκουν, ένώνοντας με φυτικά νήματα τρία—τέσσερα μαζί καλάμια, τό άριστούργημα της φωληάς τους, διάκοφταν κάθε τόσο με τό βροντερό τους καγχασμό’ «χάρασα, ...κί, κί, κί, κί, ...», τό μυστηριακό θρόισμα της καλαμιάς. Γέλια, φωνές, μурμουρητά, μας έναγκάζουν να προσέξουμε πως τό Νησί είναι καιρός τώρα που μπήκε στον πρωινό του κάματο.

“Όμως να τό στενό του «Μπλίτες» μιας άπ’ τίς πολλές πηγές του Μεσοκελιού που χύνουν τά κρύσταλλα νερά τους στη λίμνη μας. Δεξιά κι’ άριστερά, στην παρυφή του διαδρόμου που σκίζει τήν καλαμιά, τεράστια νούφαρα περιτριγυρίζουν τ’ άμπάρια, όπου οί νησιώτες κλειόσαν τούς καλούς εκείνους καιρούς τά ψάρια, έ-

ταν δὲν ἤθελαν ἢ δὲ μποροῦσαν νὰ τὰ ρίξουν στὴν κατανάλωση. Καθὼς πατοῦμε τὴν ἀκρολιμνιά, Στρουινιώτισσες γιομίζουν τὰ βουτσέλια τους με τὸ ὠραιότατο νερὸ καὶ μαζί τους πέρνομε, ἀριστερά, τὸ μονοπάτι περνοῦμε τὶς ξεραμένους τώρα πηγὲς τοῦ Κιόσκι, ὅπου ὁ Ἄλῃ Πασᾶς εἶχε φκιασμένο περίπτερο ἀνάμεσα σ' ἰτιές, κί' ἀνηφορίζοντας, ἀφήνομε, σύρριζα ἀριστερά μας, τὴν Ἐκκλησιά τῶν Ἁγ. Ἀναργύρων, ὅπου γινότανε τὸ πρῶτο ἀπ' τὰ ὠραῖα καλοκαιρινὰ πανηγύρια τοῦ Νησιοῦ, κί' ὅπου εἶναι θαμμένη ἡ Κυρὰ-Φροσὺνῃ διασχίζουμε τὸ Στροῦνι, καὶ στὸ τελευτάτο μοναχικὸ σπιτάκι σταματοῦμε: ἔδω εἶναι τὸ σπίτι τοῦ παλαιοῦ καλοῦ κουμπάρου μας.

Ὁ ἴδιος ὁμοῦ δὲν εἶναι στὸ χωριό· εἶχε πάει, μᾶς λέει ἡ κουμπάρα, «στὰ Γιάν'να» γιὰ ψώνια. Καθῆσαμε λοιπὸν ὑπομονητικὰ νὰ τὸν περιμένουμε σ' ἓνα πλάτωμα μπροστὰ στὸ σπίτι του: κάτου στὰ πόδια μας χωράφια, τὸ σκαρλί, ἡ καλαμιὰ, ὁ καθρέφτης τῆς λίμνης, ὀλάνοιχτα ὡς πέρα στὸ Πέσσαρμα δεξιά, καὶ ὡς ἀπόμακρα στὴν Κατοικὰ ἀριστερά. Ὁ Βράχος με τὰ δυὸ του τζαμιά, εἰσχωρεῖ βαθειὰ μέσ' στὰ νερά, κί' ἡ πράσινη πόλη ἀπλώνεται με νωχέλειά στίς πλαγιές τῶν λόφων τῆς Καραβιτιᾶς καὶ τῶν Ζευγαριῶν στὴν ἄκρη τοῦ ὄριζοντα, οἱ μαλακὲς καμπύλες τοῦ Ἁη Νικόλα καὶ τῆς Ζαντοβίτσας καὶ πίσω τους ἡ τεράστια, τραχειά καὶ κοφτερὴ ραχοκοκκαλιά τῆς Ὀλύμπιας.

Ἡ κουμπάρα ἐκεῖ κοντὰ κατὰπιάνεται νὰ μᾶς ψήσει τὸν καφέ σὲ μιὰ πρόχειρη στιά πού τὴν ἔφκιασε ἐκεῖνη τὴ στιγμή με τρία-τέσσερα λιθάρια.

—Καλότυχτοι ἐσεῖς, κουμπάρα, εἶπα ἀνασθενάζοντας, πού δὲ σὰς νοιάζει γιὰ τὰ ξύλα σας· μὰ πού τὰ κόβετε, ἀλήθεια; συνέχισα· ἔδω κοντὰ δὲν ξέρω πουθενὰ σὺδεντρο ἢ δάσο.

—Γιὰ ποιὰ ξύλα ρωτᾶς κουμπάρε,

ἀπολογήθηκε ἡ κυρὰ Ν'κόλαινα, γιὰ τὰ φωτήσια;

Φωτήσια! παραξενεύτηκα, τί σχέση νάχουν τὰ ξύλα με τὰ Φῶτα, ἀναρωτιόμουν· καὶ γιὰ νὰ ψαρέψω ἐξηγήσεις.

—Πῶς τᾶπες αὐτά, κουμπάρα; ρώτησα.

—Τὰ φωτήσια, μοῦ ἀποκρίθηκε ἡ κυρὰ Παρασκευή, αὐτὰ πού βάνουμε στὴ φωτιά γιὰ μαγείρεμα, καφέ, γιὰ τὴ λάτρα τοῦ σπιτιοῦ· ἔδω στὸ χωριὸ γιὰ τὶς πρόχειρες δουλειές βγάζουμε ἀσφάκες στὸ βουνό· δταν χρειαστοῦμε ξύλα, κόβουμε στὸ λόγγο, δυὸ ὥρες μακρὰ: ἀπὸ δῶ, λιανὸ ξύλα, πού τὰ λέμε φωτήσια.

—Μὰ ἐσεῖς κουβαλᾶτε στα Γιάννινα καὶ ξύλα ἀπὸ κεῖνα πού παίρνουμε ἐμεῖς γιὰ τὰ σπίτια μας· κί' αὐτὰ ἐκεῖ τὰ κόβετε;

—Ἄ! πρόλαβε ἡ κυρὰ Ν'κόλαινα, θὰ λὲς γιὰ τὰ καστρινά;

—Καστρινά; γιατί τὰ λὲς καστρινά; ρώτησα τώρα ξεφνιασμένος καὶ γεμάτος συγκινημένη περιέργεια.

—Ξέρω κί' ἐγώ, ἀπολογήθηκε ἡ κυρὰ Παρασκευή, ἔτσι τὰ λέμε ἐμεῖς στὸ χωριό.

Τὰ μάτια μου ἄθραλα γύρισαν κατὰ τὸ Γιαννιώτικο Κάστρο καὶ τὸ Βράχο πού ἦταν ἀκόμα τυλιγμένα σὲ γαλάζιες γάζες, ἔτσι πού μόνον τὸ περίγραμμά τους διαγραφότανε, θαμπὸ κί' αὐτὸ κί' ἀχνὸ στὸ ἄπειρο κί' ἄχρονο γαλάζιο φόντο. Τὰ «καστρινά», τὰ ξύλα πού τὰ κουβαλοῦσαν, αἰῶνες τώρα οἱ Στρουινιώτες γιὰ τὸ Κάστρο καὶ τοὺς Καστρινούς! Κί' ἡ καλὴ ἡ κυρὰ Παρασκευή, πού δὲ μάντευε κἄν τὴ συγκίνηση μου, καὶ πού δὲν εἴξερε νὰ μοῦ πεῖ γιατί τᾶλεγαν ἔτσι στὸ χωριὸ τους, σβύστηκε ξεφνικὰ ἀπὸ μπροστὰ μου κί' ἔγινε κί' αὐτὴ ἀχνὸς κί' ἀχνὸς κί' ἔγινε μιὰ θαμπὴ κί' ἀπόμακρη φωνὴ ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν καιρῶν, πού μοῦ μιλοῦσε γιὰ μιὰν ἐποχὴ πού ἡ πράσινη πολιτεία ἦταν γιὰ τοὺς Στρουινιώτες τὸ «Κάστρο», ἔτσι σκέτα. Τὸ Κάστρο τοῦ Γιαννίνου, κί'

οἱ Γιαννιώτες, Καστρινοί.

10.—

Ὁ Μῆτσος λοιπὸν Καστρινός— ἔτσι ἦταν τὸ παραγκῶμι του—κατέβαινε ἔδω καὶ λίγα χρόνια κάποιον βράδου τοῦ Νοέμβρη, τέλος τοῦ χινόπωρου, κατὰ τὴ Λειβαδιώτη στὸ Μῶλο ἦταν ὁ πιὸ συνειθισμένος του περίπατος: στὴ Λειβαδιώτη εἶχε γεννηθεῖ κί' εἰκοσιτέσσερα χρόνια τῆς ζωῆς του ἐκεῖ τὰ εἶχε ζήσει.

Κατηφορίζοντας εἶχε περάσει πιὰ τί Καμάρες² κί' ἄφησε δεξιά του τὸ δρόμο πού πάει κατὰ τὴ Μητρόπολη καὶ τὴ Σιαράβα³ καὶ προχώρωντας, κόντευε νὰ φτάσει στὸ μεγάλο πλατόνα ἐπεὶ πού τὸ καλοκαίρι πούλοῦνε τὰ Μπαρκμαδίτικα πεπόνια. Τὰ μαγαζιά εἶχανε κιάλας κλείσει· ἡ ἐρημιὰ τοῦ Παζαριοῦ καὶ μιὰ ἀνάλαφρη μὰ τσουχτερὴ ομίχλη τὸν ἔκανεν νὰ ριγῆσει· σήκωσε βιαστικὰ τὸ γιὰ τὸ παλτοῦ του καὶ βίασε λιγάκι τὸ βῆμα· κατεβαίνοντας προχώρησε κατὰ τὸ Κυρμανειό⁴.—Σκοτεινὸς ὄγκος, θολὸς μέσα στὴ βραδυτὴ ομίχλη ξεχώριζε μόλις στὸ χειμωνιάτικο οὐρανὸ τὸ Κάστρο· ἓνας πύργος, βουβὸς τώρα καὶ ραγισμένος σὰ ρημαγμένο σκέλεθρο, ὑψωνόταν ἀπάνου του, τὸ Ρολοῖ.

Μέσα στὸ σκοτάδι νόμισε πῶς ξεχώριζε κιάλας στίς πολεμίστρες τοῦ Καστροῦ τὰ τούρκικα κανόνια καὶ

1. Ἡ συνοικία Λειβαδιώτη εἶναι ἡ ἀρχαῖότερη συνοικία τῶν Γιαννίνων, προάστειο τοῦ Καστροῦ, πολὺ πρὶν διαχωτῶν ἀπ' αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ (Χρον. τῆς Ἡπείρου Β'. σελ. 240 ὑποσ. 3).

2) Τὸ κομμάτι τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ ἀπὸ τὸν Πλάτανο ἄριστερὰ στὸ Πηγᾶδι τοῦ Παλαγγέλη, ἴσα με τὸ πρῶτο μεγάλο σταυροδρόμι.

3) Ὁλὴ ἡ συνοικία ἀριστερὰ τῆς Στρατῶνας ἴσα με τὴ Λίμνη στὸ Ταμπακαρεῖα.

4) Ἡ σημερινὴ πλατεία Νεομάρτυρος. Στὸν καιρὸ πού ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ξανάχτιζε τὸ Κάστρο, ἐκεῖ μοιραζότανε στοὺς ἐργάτες τὸ ψωμί πού ἦταν κατώτερης ποιότητος καὶ τὸ λέγαν «κουραμάν» πιθανότατα ἀπὸ τὸ τούρκικο «κουραμάν» πού σημαίνει μελαχροινός.

θυμήθηκε τὰ Ραμαζάνια· καὶ γυρίζοντας χρόνια καὶ χρόνια πίσω, νόμισε πῶς, νά! τώρα δὰ θὰ πέσει τὸ βραδυνὸ κανόνι πού συνέχεια ἓνα μῆνα σημάδευε γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ Μωάμεθ τὸ τέλος τῆς νηστείας τῆς μέρας, στίς δώδεκα ἀκριβῶς ἡ ὥρα, με τὴ δύση τοῦ ἡλίου. Βιάστικοι-βιαστικοὶ περνοῦσαν τότε οἱ Χριστιανοὶ γιὰ νὰ κλειστοῦν στα σπίτια τους· κί' ὅσοι καθότανε στὸ Κάστρο, βιαζόταν πιὸ πολὺ γιὰ νὰ προλάβουν νὰ μποῦνε μέσα, προτοῦ σφαλῆσει ἡ βαρεῖα, ἡ ἀσκήκη πόρτα με τὰ τεράστια καρφιά.

Ποῦ καὶ ποῦ κανένα φανάρι πετρελαίου ἀγκομαχοῦσε νὰ σχίσῃ τὰ φοβισμένα σκοτάδια.

11.—

Εἶχε πιὰ φτάσει περπατώντας κάτου ἀπ' τὸ Ρολοῖ τὸ παραβοτσακισμένο κί' ἐτοιμόρροπο· Κάτι θυμήθηκε καὶ χαμογέλασε μέσα στὸ σκοτάδι:

—«Τὸ Ρολοῖ τοῦ Καστροῦ!» εἶπε μέσα του, καὶ θυμήθηκε κάτι χειμωνιάτικα βράδουα, καθὼς ὁ ἄγριος βορρῆς παράσερνε κατὰ ριπὲς μαζί του τοὺς ἤχους τῆς καμπάνας του· συχνὰ συνέβαινε νὰ παρασκαλίσει ὁ μηχανισμὸς του, καὶ τὸ Ρολοῖ βαροῦσε, βαροῦσε... ἀσταμάτηγα, ὡς πού νὰ φτάσει ὁ ἄνθρωπος πού τὸ φρόντιζε γιὰ νὰ τὸ σταματήσει· Ἔτσι ἓνα βράδου ὁ Μῆτσος ὁ Καστρινός ἀπὸ τὴ ζεστασιά τῆς κάμαρας του εἶχε νὰ μετρήσει ἑκατὸν δώδεκα ὥρες!...

—«Ἀπολύθηκε», λέγανε τὸν παλιὸ καιρὸ στα Γιάννινα, «σάν τὸ Ρολοῖ τοῦ Καστροῦ» γιὰ ὅποιον δὲν εἴξερε τί καὶ πόσα ἔβγαζε ἀσταμάτηγα ἀπὸ τὸ στόμα του.

Θυμήθηκε τώρα τὸ πλατὺ χαντάκι πού τριγύριζε ὀλόκληρο τὸ Κάστρο, ἀπὸ τὸ Μῶλο ἴσα με τὴ Σιαράβα, στὰ ψαράδικα· τρία ξύλινα γεφύρια ἔνωσαν τὴν πόλη με τὸ ἑσωτερικὸ του. Καθὼς κατέβαινε πατώντας ἀπάνω στα χῶματα πού γιόμοσαν, εἶ-

ναι τώρα καμμιά είκοσιπενταριά χρόνια, τὸ παλιὸ πλατὺ χαντάκι, θυμήθηκε, ἐκεῖ δὲ πού ἀρχίζει ἡ δεξιὰ πλευρὰ τῶν σπιτιῶν τῆς Ἑβραϊκῆς συνοικίας, τῆς Ρούγας, τῆς λιθόστρωτης τότε καὶ καλντεριμωτῆς μετὰ τοῦ μεσιανὸ ἀυλάκι γιὰ τὰ βρώμικα νερά, θυμήθηκε καὶ σαραβαλισμένα ξύλινα σπίτια, γραφικὰ μέσα στὴν ἀνισοροπία τους, πού ἀπ' τὸ πίσω μέρος στηριζότανε στὰ πλευρὰ τοῦ χαντακιοῦ σὲ ξύλινα δοκάρια ἀγκάθια κι' ἀγριόχορτα, πράσινα νερά καὶ μπάρες γεμίζαν τὸ βυθὸ του.

Ἡ μαχαλιώτισσά του ἡ Κυρὰ Στέρω, μὲ φρίκη μολογοῦσε γιὰ τὰ «τζίνια» πού συχνὰ τὸ βράδυ τ' ἄκουε πότε νὰ στριγγίζουν καὶ πότε νὰ νιαουρίζουν μέσα στὸ χαντάκι κοντὰ στὴ Ντάπια καὶ πότε ἀνάερα νὰ γλεντοῦν μὲ βιολιά καὶ ντέφια καὶ πότε νὰ γελοῦν μὲ χάχανα ἀπὸ πίσω ἀπ' τὸ σπίτι τῆς.

Περνοῦσε τώρα μπροστὰ ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ κύρ Σιμέλ πού εἶχε πιάσει κάποτε—ἦτανε τότε μικρός, πολὺ μικρός,—φωτιὰ ἕνα τόπι ἀπὸ τὸ Κάστρο εἰδοποιοῦσε σὲ κάθε τέτοια περίπτωση τὴ φοβισμένη πόλη γιὰ τὸν κίνδυνο, καὶ τοὺς τουλουμπατζήδες μὲ τὴ χειροκίνητη ἀντλία καὶ τίς κἀντζιες, γιὰ νὰ τρέξουν στὸν τόπο τῆς πυρκαϊᾶς. Κι ἀπὸ κεῖ θυμήθηκε τὸν τρόπο πού ἔσφιγγε τίς καρδιές ὅλης τῆς Ρούγας καὶ τῆς Λειβαδιώτης, ὅταν τόχαινε νὰ πιάσει φωτιὰ μέσα στὸ Κάστρο, μὴν τύχει κι ἀνάψει ὁ τζουμπχανές κι οἱ μπαροῦτες τ' Ἀλη-Πασᾶ καὶ τινάξουνε τὴν πόλη στὸν ἀέρα. Ὅμως καλὰ καλὰ πού ἦταν οἱ μπαροῦτες κανένας δὲν εἰξέρε· ἄλλοι λέγανε πῶς, τόσο καιρὸ—δὲ μπορεῖ!—ἢ μπαροῦτη θάχε χαλάσει.

Ὁ ἄγριος Βεζύρης κυνηγοῦσε θάρρεις ἀκόμα, μέσα στὰ χρόνια πού διάβαιναν, τὰ σκιαγμένα Γιάννινα μὲ τὴ φρίκη τοῦ θρόλου του.

Ὁ Μῆτσος Καστρινὸς προχωρώντας εἶχε βυθιστεῖ μέσα στὸ σκοτάδι

καὶ στὰ παλιὰ τὰ περασμένα χρόνια.

Καθὼς κατηφόριζε, μπροστὰ του ἀντίκρουσε πελώριο μέσα στὴ σκοτεινιά τὸ πράσινο τεῖχος πού φημιάνουν τὰ πλατάνια κι οἱ λεῦκες τοῦ Μώλου τ' Ἀμπνιουλλά, ἐκεῖ πού τώρα στὴν Ἐμποροπανήγυρη πουλιώτανε τὰ μάλλινα πὸ δεξιότερα μάντεψε μᾶλλον παρὰ εἶδε μιὰ σιδερένια πόρτα πού ἀνοίγεται ψηλά στὸν τοῖχο τοῦ Κάστρου καὶ πού αὐτὸς τὴ θυμότανε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ χορταριασμένη καὶ κατάκλειστη, σὰν ἀπὸ πίσω ἀπὸ κάποιο φριχτὸ δράμα.

Κι ἀπὸ κεῖ ὁ νοῦς του πέταξε στὴν Κυρὰ Ρούσιω τ' Μιραλάι, τὴν ψηλόκορμη, σὰν περήφανη λεῦκα γρηᾶ μὲ τὰ μεγάλα μάτια καὶ τὰ καμαρωτὰ τὰ φρύδια, τὸ τσεμπέρι καὶ τὰ κάτασπρα μαλλιά, πού τὸ χειμῶνα κάθε βράδυ—ἦτανε δὲ σπιτιακὴ στὸ πατρικὸ τῶν—μέσα στὴ θαλπωρὴ τῆς κρεββατοκάμαρας ἔπρεπε χωρὶς ἄλλο νὰ τοῦ πεῖ τὸ παραμῦθι του μὲ τίς Λάμιες, τὸν Ἀράπη μὲ τὸ τοποῦζι πού εἶχε τὸ ἔν' ἀχείλι στὸν οὐρανὸ καὶ τ' ἄλλο ὡς τὴ γῆ, τίς Ὁμορφες τοῦ τόπου πού μαρμάρωναν τὰ παλληκάρια, τοὺς Ἀντρειωμένους πού παιζαν τὰ βουνα πεντόβολα κι ἔφκιαναν μὲ τὰ δεντρά τριχιές· τὸ μαρτύριο καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου ἢ τῆς Ἁγίας τῆς ἡμέρας· τὰ κρουσιάλλινα παλάτια, τ' ἀθάνατα νερά, τοὺς Δράκους, τίς Ξωθιές, τὰ Τζίνια :

Ἐνας κόσμος ἀλλόκοτος, τερατώδης, ὑπερφυσικὸς ἐύπνησε μέσα του μονομιᾶς.

Καὶ θυμήθηκε τότες τὴν Ξωθιά πού φώναζαν, λέει, ἕνα βράδυ τὴν Κυρὰ Ρούσιω γιὰ νὰ τὴν ξεγεννήσει, τὰ μεσάνυχτα, καὶ τὴ μπάσαν, λέει ἀπὸ κείνη κεῖ τὴ σιδερένια πόρτα, τὴν κατάκλειστη καὶ χορταριασμένη· καὶ σὰν ἔφτασε, λέει, στὴ λεχῶνα, εἶδε πῶς ἦταν, λέει, μιὰ γκουστερίτσα, σὰν αὐτὲς πού τόσο συχνὰ κοιτοῦσε προσεχτικὰ ὁ Μῆτσος Καστρινὸς στὸ Μῶλο, μὲ τὰ γλυκὰ καὶ τρυφερά τους μάτια, τόσο σβέλτες καὶ λυγερές κι

ὁμορφες σὰν καὶ θαυμάσιες μινιατούρες.

—«Νὰ μὴν πειράξεις, γιᾶ μὲ, τίς γκουστερίτσες, γιὰτ' εἶναι Ξωθιακές» τοῦλεγε ἡ Κυρὰ Ρούσιω τ' Μιραλάι μὲ τὰ μεγάλα μάτια καὶ τὰ καμπυλωτὰ τὰ φρύδια, ἢ γρηᾶ ἢ ψηλόκορμη σὰν περήφανη λεῦκα.

12.—

Ἀριστερὰ του τώρα, εἶχε ξανοίξει ἡ Λειβαδιώτη κι ὁ Μῶλος· Πάτοῦσε τὰ νοτισμέν' ἀπὸ τὴν ὑγρασία πλατανόφυλλα πούχαν ἀρχίσει πιά νὰ πέφτουν, κιτρινωμένα καὶ νεκρά· μαῦρα πυκνὰ σύνεφα σχημάτιζαν ἀπάνου του θόλο πηχτὸ σκοτεινὴ ἀντανάκλαση ἄπλωνε μιὰ πλατεία φρίκη στ' ἀκίνητα σχεδὸν νερά τῆς λίμνης· μπροστὰ του στὸ βάθος—κοντινὸ τεῖχος—μάντευε τὸ βαρὺ τὸν ὄγκο τοῦ Μιτωκελιοῦ ψυχρὸ ἀεράκι ἔκανε τὰ δέντρα νὰ ριγοῦν στ' ἀπομεινάρια τῆς φυλλωσιάς τους· ἀριστερὰ του ξεχώρισε τὸν παράταξι τῶν σπιτιῶν τοῦ Μώλου.

Νὰ καὶ τὰ πατρικά του !.. Χορὸς ἀπὸ ὠχρὲς μορφές τὸν περιτόλιξαν ἀπὸ τὰ περασμένα ... Τίποτε δὲ ζοῦσε· μόνο τὸ ριγηλὸ ψιθύρισμα τῶν δέντρων κι ἕνα φωσάκι κάποιου τζουμπάνη στίς πλαγιές τοῦ Μιτωκελιοῦ: Ἐνα σκυλάκι ἄρχισε νὰ γαυγίζει ἀνήσυχο μέσα στὴ σκοτεινιά.

Ὁ Μῆτσος Καστρινὸς σφίχτηκε γερὰ στὸ παλτὸ του καὶ βίασε τὸ βῆμα κατὰ τοῦ Μαβίλη, στὸ ξέφωτο.

Ἀπ' τὸν ἀντικρυνὸ τεκέ τοῦ Σιῆ-Ραζῆ (παλιὰ Ἐκκλησιὰ τῆς Ἁγίας Τριάδας), ὠχρὰ φῶτα λερώνανε τὸ σκοτάδι, πού μάταια πολεμοῦσε νὰ πνίξει στὴ μαύρη του ἀγκαλιά τοὺς πουλημένους καὶ σιχαμεροὺς ἔρωτες πού κρυβότανε τώρα στὸ παλιὸ ἐκεῖνο τέμενος Βραχνὸ τραγοῦδι σὲ ἀχὸ κυματιστὸ καὶ σὲ ρυθμὸ πού ζωντάνευε τὴν αἰώνια, τὴν πανανθρώπινη κίνηση, ἔσβυσε μὲ τ' αὐτιά του...

Πῆρε βιαστικὸς τὸ δρόμο πρὸς τ' ἀπάνου ἔχοντας δεξιὰ του τὰ μποστάνια. Θυμήθηκε τὸ παλιὸ, τὸ χαλασμένο καλντερίμι πού γιόμοζε τὸ χειμῶνα ἕνα γόνα λάσπη, κι ὅπου κάπιο βράδυ εἶχε χάσει κυριολεκτικὰ ἕνα του γαλότσι.

Στὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Χατζηκώστα εἶδε φωτισμένα τὰ παράθυρα τοῦ Χειρουργείου: εἰκόνες πόνου καὶ σπαραγμοῦ χοροπηδήσανε φευγαλέες μπροστὰ του.

Περνώοντας ἀπ' τὸν Ἁγ. Νικόλα, ἔκανε τὸ σταυρὸ του καὶ θυμήθηκε τὸ μακαρίτη τὸν Παπὰ-Κρομμύδα.

Ξαφνικὰ, βρέθηκε στὴν Ἀγορά !..

Τὰ ἠλεκτρικὰ πλημμύριζαν μὲ φῶς τὸ δρόμο κι οἱ τελευταῖοι διαβάτες περνοῦσαν βιαστικοῖς τὰ πεζοδρόμια.

—Ἄς πᾶμε, εἶπε μέσα του, κατὰ τὴν Πλατεία νὰ ἰδοῦμε καὶ κανένα γνωστὸ.

Μὰ ἴσως νὰ προτιμοῦσε νὰ πᾶει στὸ σπίτι, νὰ ξαπλώσει, νὰ βάλει καὶ τὸ Ραδιόφωνο!

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

1) Τὸ τμῆμα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 10 ἴσαμε τὸ τέλος, εἶναι ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο βιβλίου μου «Γιαννιώτικα», ἡθογραφεῖς μὲ στίχους τοῦ κ. Κ. Μολάου.

ΣΑΝ ΟΝΕΙΡΟ

Κάτι άπαλό, κάτι γλυκό, κάτι σαν άχνα όνειρου
Σκορπάνε τὰ δυό δλόφωτα παιδιάστικά σου μάτια
Κι είσαι δλόκληρη ένα φώς στα βάθη λές του άπειρου
Μυριάκριβο άπ' άγνότη φώς μέσα στής γής τὰ πλάτια.

Λουλουδι που πρώτανοιξες τὰ ροδοπέταλά σου
σαν χαμογέλιο σύγινής τής άνοιξης πνοής,
Πώς καμερώνω τ' άσφαλτο, γερό περπάτημά σου
μέσ' άπ' τ' άγκάθια και τις τόσες μπόρες τής ζωής.

Άντιφεγγίζουν στή μορφή σου τ' άνθια τής άγνότης,
Μοσχοβολούν τ' άτίμητα τὰ μύρα τής ψυχής
Κι είσαι για μένα μιὰς ζωής καινούργιας φωτοδότης
Ήλιος, που χρόνια πρόσμενα πως κάποτε θά ρθείς.

Κι ήρθες, κι ώ πόσο λαχταρώ, γλυκειά, τὸ μονοπάτι
Που ή μοίρα χάραξε στους δυό νά πέθναμε μαζί!
Θά πλημμυρίζαμ' άπὸ Φώς κι άπ' άγνωρο ένα κάτι
Που αλώνια, φλόγα θεϊκιά, έντός μας θέ νά ζή.

KIMΩN BΑΣΜΑΤΖΙΔΗΣ

ΙΚΕΣΙΑ

Τ' άστέρια ψές τρεμούλιαζαν χλωμά,
οί πόθοι μας γλυστρουσαν στό σκοτάδι,
έτριζε στήν αύλή ή κληματαριά,
τό κύμα πέρα κύλαγε σά χάδι.

Ήταν σαν όνειρο ή νύχτα ψές
κι ή μυγαλιά χλωμή, λευκοντυμένη,
σιγόγερνε στή νύχτα τις κορφές
και κεί ώρες έμενε γονατιομένη.

Έτσι άπαλά βυθίστηκε δλ' ή γή
σ' άπόκοσμη, σέ θείαν ίκεσία
και διάβηκαν στής νύχτας τή στιγμή
ψυχές, κοντά κοντά, σά λιτανεία.

Ψές, τ' άστρα ένω τρεμούλιαζαν χλωμά,
χρυσόνειρα, σταλμένα άπ' τὸ φεγγάρι
διαβήκαν στήν ψυχή μου σιωπηλά
ώς νάρθει ή μέρα πάλι νά τὰ πάρει...

ΘΑΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

Από μήνα σε μήνα

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Στις 22 Άπρίλη 1894 έσβυσε στήν Άρτα ή τελευταία πνοή του μεγάλου Ήπειρώτη ποιητή του Κώστα Κρυστάλλη. Πενήντα χρόνια πέρασαν άπό τότε και στό διάστημα αυτό τὸ έργο του Κρυστάλλη κρίθηκε, συγκρίθηκε και κατακρίθηκε, αλλά στάθηκε πάντα τὸ πιο Έλληνικό και τὸ πιο πηγαίο και τὸ πιο άγνό έργο τής Νεοελληνικής μας Φιλολογίας. Έγιναν άλληπάλληλες έκδόσεις των τραγουδιών του, μελετήθηκε ὁ τραγικός του βίος, και ὁ Κρυστάλλης έγινε στή λογοτεχνία μας φωτεινό μετέωρο για δσους κούβουν μέσα τους τὰ ζώπυρα τής Τέχνης. «Τὰ Ήπειρωτικά Γράμματα» αισθάνονται τήν ιερή υποχρέωση νά άφιέρωσουν ένα τιμητικό τεύχος για τὰ πενήνταχρονά του. Θά είναι ὁ μεγαλύτερος φόρος τιμής άπό τήν Ήπειρο και τους Ήπειρώτες διανοούμενους και μη στόν μεγάλο μας συμπατριώτη Κρυστάλλη που τόσο γλυκά τραγούδησε τήν Ήπειρο και τόσο άγνά άγάπησε τήν Ήπειρωτική ζωή. Παρακαλούμε δσους αισθάνονται άγάπη για τὸ έργο του Κρυστάλλη νά τιμήσουν με τή συνεργασία τους τήν προσπάθειά μας αυτή.—

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ...

Τὸ τελευταίο Σάββατο τής Άποκριάς, που ή έκκλησία μας τὸ άφίρωσε στους νεκρούς— είναι, τάχα, άπαραίτητη ή μάσκα κι διαν πρόκειται νά επικοινωνήσουμε με τὰ ξωτικά βάθια τής γής ;— ένα βαθύ, άγίαστρετος πόνος μέφερε κι έμένα στό νεκροταφείο του Άγίου Νικολάου, ὅπου οί νεκροί κίτω άπό τις πλούσιες φαλασιές των δέντρων και μέσα σέ μεγάλο ποτεπος μαρμάρινους τάφους ή σά σκηνια φτωχά κίβουρια με ξύλινους σκαυρούς— βλέπετε πό; τὰ «στά τὰ γεγυμναμένα» τής νεκρικής; ώδής είναι βολετό νά διακριθεί άν άνήκουνε σέ πλούσιο ή φτωχό— κοιμούνται γαλήνια τὸν αϊώνιο του, ύπνο...

Πήγαίνα εκεί νάνάψω εύλαβικά ένα κεράκι στόν άγαπημένο μου τάφο και νά χύσω λίγα δάκρυα στό νωπό του χόμα. Σάν όμοι; πλησίασα τὸ κιγκλίδωμα του νεκροταφείου, τόμισα, πως έκανα λάθος στήν είσοδο. Μου φάνηκε πως έμπαινα σέ δεξίωση μασκαράδων κι όχι σέ μακάβριο τοπίο. Πραγματικό μελισσολόγ; άπό δεκαοχτάχρονης κοπέλας κι εικοσάχρονης νέους τιτίβιζε, χαχάνιζε, γελοῦσε

χοροπηδούσε. Δίχως άλλο, τὰ νέα αυτά παιδιά είχανε δώσει τὸ ριντεβοῦ τους στή μαρμαρένια νεκρόπολη, με τήν εὐκαιρία του ποταμιακά άνοιξιάτικου εκείνου ποταμιού, ὅπου νά στο άρμαό ψιχάλισμα ὁ άέρας έίρεμε άπό μυσσι κέ; λαχτάρες κι ή άτιμωσφαίρα ήταν κορεσμένη άπό επιθυμίες. Είχανε, φαίνεται, άπαφασίσεινά κάνουνε σουσπράϊζ-παρτυ στους νεκρούς, με.. ξένα κόλλυβα και προσφορές, που είχανε φέρει στους τάφους των παιδιών τους φτωχές, κακόμοιρες μητροῦλες, και ξένα λουλούδια που θλιμμένες καρδιές είχανε φέρει νά στολίσουνε τὰ μνημεία των άγαπημένων τους... Οί νεκροί τους υποδεχτήκανε, φυσικά, με τήν παγερή άξιοπρέπεια των τάφων τους και σέ λίγο οί δρομίσκοι τής μικρής πολιτείας τους, σαν τὰ κοσμικά σαλόνια, είχανε γίνει τὸ στάδιο εφαρμογής των πιο περιτεχνών έρωτικών άσκήσεων. Οί κοπέλλες, με τὸν πρόωγο σέ γυναίκα σχηματισμό τους, έλισσόνταν γύρω άπό τ' άγόρια επιδεικνύοντας τις στρουγγυλότητες του φιδίσου κορμιού τους, κοματίζοντας τὰ χέρια τους σαν ταινίες και λιγύζοντας προκλητικά και φιλήδονα τή δαχτυλιδένια μέση τους, έτσι που ένας άπό τους συντελεστής; για τή διέγερση τής επιθυμίας— ή όρση— είχε κορσσει. Η άφή έμενε κάπως παραπονεμένη. Ά νά

μπορούσαν να χορέψουν... Στο ήθονικό σπαθίσματα του ταχού και του φοξ-τρού και στη δαιμονική λαγναία του σίμμου και της ρούμπας, ά τότες... τότες...

Δίχως άλλο αδιά τ' αποσιωπητικά θα γαρ γάλλισαν την έπιδερμίδα μιαςς σελφίδας, όταν κοιτάζοντας ένα πλατύχωρο έλίπεδο μαρμάρινου τάφου, χωρίς νερολή - κι άς λένε πως τό «αίσθημα της αιδούς» δεν άφίνει τη γυναίκα άκόμα και σε περίπτωση κινδύνου ή αρρώστιας - φώναζε στους άλλους: -Τι ώραίσα πίστα για χαρό! Χορεύουμε; ένθ τά φλόσαρα πρόστατη; δοκίμαζαν στο κενό ήθονικά χορευτικά βήματα...

Μά οι περισσότεροι δεν συγκατένευαν, φαίνεται, να γίνουνε κορβιάντες. Ίσως γιατί έδειπε ή σατανική όρχήστρα. Ίσως -να τό πιστεύουμε; -γιατί σωζότανε κάποια ύπόλοιπα ήθικης και κοσμιοέτηας.

Άσπρια, μέσα σαυτό τό όργανιστικό πανδαιμόνιο άκούστηκε μια σπαραχτική κραυγή. Άμφιβάλλω, άν την άκουσε ό «όμιλος των βεβακχυμένων». Η θλιμμένη μου καρδιά την άκουσε κι έστρεψε προς τή δυστυχία, που με καλούσε κοντά της. Δίπλα σ' έναν νηόσκαφο τάφο ήταν σκυμμένη μια γυναίκα. Ντυμένη με κινερέλι κρατούσε στην άγκαλιά της ένα βρέφο, που δεν έννοούσε να ξεκαλλήσει τό σωματάκι του από τή ρόγα του μαστου της. Από βρούσας, - τέτοια γινίχανε τα μάτια της, στο πεινασμένο, κλαμμένο και τάλαιπωρήμενο πρόσωπό της - χίννανε άκατάπανστα δάκρυα, που κυλούσανε στο χώμα. Τό χέλι της, κολλημ το στο στήθος του τάφου, τρεμοτάλεσε και σ' άραιά δικστήματα έβγαινε από τά ποδικά της; μια σπαραχτική κραυγή, που έστριζε τή γή. Δηγόταν στον κολό της τή γάλια της και την άνημπορία της. Κι έλεγε:

- Έργασ, καλέ μου, τής ζωής μου στήριγμα, τού σπιτιού μου αντίστολι. Ουφάνεψε τό στίμι με. Σάθθηκε τό σόδο από τό πιάρι. Τέλειωσε κι ή σσαρή γούλι από τό λάδι. Και τό πουλάκι στην άγκαλία μου μάτωσε τα χέλι του μασώνοντας άκαρπα τό στήθη μου, που στέρεψαν από την άναφια. Ζητιάνεψα. Μ' έδιωξαν παντού. Τό κορμί μου σκελειώθηκε από τις τραχάλες στους όρμούς.

Κι άκόμα έλεγε: -Και σε σένανε, καλέ μου, που ήσωνα τό καράρι τής ζωής μου κι ή γλυκειά άπαντοχή τού γιού μας, δεν έχω τήν έπιτα να φέρω τόν παπά κοντά σου κι ούτε ένα κεράκι να σ' άνάψω. Κόλλισα, δεν έχω να σου φράσω κι ούτε λαυλοΐδια να σου φέρω Μονάχα τούτη την καρδιά φέρνω κοντά σου, που σιάζει αίμα άπ' την πληγή της...

Σέ μια στιγμή, που τά μάτια στερέψανε άπό τό κλάμμα - έχει κι ή δυστυχία τά όριά της - άνασπράθηκε και έβρισε σάν άπολιθωμένη. Χέιδεψε τό παιδάκι στά ξανθά μαλλιά του κι έθωσα σή μητέρα του μια μικρή βοήθεια. Ηθέλα και κάτι άλλο να πώ στη

δυστυχισμένη γυναίκα, που άργότερα τό ξεχάσα, μά ύποχρεώθηκα σ' άλλα ν' άπαντήσω.

-Δέ μου λέτε, σάς παρακαλώ κύριε, τι είναι αυτοί οι άνθρωποι που είναι μαζωμένοι εκεί κάτω; με ρώτησε ένας άγνωστος νέος, που μπήκε από την άπάνω μεριά του νεκροταφείου πηδώντας έναν ογκύμενο τοίχο, χωρίς να προσέξει καθόλου τή ζογραφία του πόνου, που ήταν ζωντανή μαρτυρά μας.

- Έδώ είναι ή δυστυχία, του άλοκρίθηκα, που βρισκίστε καθώς είστε, περνάτε χωρίς να τή προσέξετε. Έκει κάτω...

... Έίνα πνεύματα του Σατανά, καταδικασθέντα και φυλακισθέντα έντός ανθρώπινου σώματος! συμπλήρωσε ένας γέρος ακοντοδολογένης, έχων γυμνόν όλίγον τόν πάγωνισσάν εικόνα του Άγιου Αντωνίου, που για ν' άπορύγει τόν πειρασμό, έκανε συνέχεια τό σταυρό του μορμουρίζοντας τό:

«Καιπός τό σάηνος των μελισσών έκτρέπει, ψαλμωδία δέ δαιμόνων την σφηκιαν βάλλαι, κερυνεί, πυρπολεί, καταφλέγει».

Μά ό άγνωστος νέος - Πλαρίονα τόν βάφτισε αναπολώντας κάποιες σκανταλιάρικες σελίδες από τις «Festations de Saint Antoine» του Φλωμπέρ - ήλεκτερίστηκε από την άπάντηση τού αγαθού γέροντα και πήγε ν' άπολύσει από κοντά τή γαργαλιστική παράσταση.

Στό άναμεσαύ άπ' τή μακρονή κάπως άπόσταση ερχόταν ό αντίλοος τού γαλλίσματος τής ζωής; νεολαίας τής νεας Βαβυλώνας. Η κουρελιασμένη γυναίκα είχε τεντώσει τό αδει της στις δαιμονικές κραυγές και κοιτούσε έσπευστική.

Δεν έβρω ποιά ήταν ή ένσπρωγή της. Μά, καθώς έφευγα εξαγρυζίζοντας στους ζωντανούς; για να τους πώ, πως τό αξιοπεπρωταμένο μνημείο για να νεκρό του ό άνθρωπος πρέπει να τό στήσει μέσα του, είδα τή γυναίκα, με τό ξανθό πουλάκι στην άγκαλιά, να φεύγει με γληγοράκι από τό νέο Κεραμικό, όπου ούτοπόγονοι των άρχαίων Έλλήνων; γρόφταζαν τό Άφροδίσια μυσόμενοι έν τή μοιχική τέχνη».

Π. Φ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Όλμου Περάνθη. «Ό Τσέλιγγας (μυθιστορηματική βιογραφία). Άθήνα (1943).

Η ζωή του Κροστάλλη με τις πίκρες της τό άπόδειξαν ό Καμπότης; και ό Παπαντωνίου πόσο βαθειά μπορεί να συγκινήσει ένα λογοτέχνη. Ο Καμπότης έμπνεύστηκε τό «Δαχτυλίδι τής μίννας» όνευρόδογμα που έχει υπόθεση τή ζωή του Κροστάλλη. Από τήν βασανισμένη ζωή τού ίδιου τού ποιητή έμπνεύστηκε άργότερα και ό Ζαχαρίας Παπαντωνίου τό φράσι του διήγημα «Τό λαρ-πρό άμάξι».

Ο κ. Όλμος Περάνθη, ό ως, ή αν ό πιο κατάλληλος να έκμεταλλωθεί λογογχνικά τή ζωή του Κροστάλλη και να έμπνευστεί άπ' αδή ένα πρωτότυπο γά τή λογοτεχνία μας βιβλίο των «Τσέλιγγι» σόν όποιο έχοντας ύπ όψη τις πηγές. Έργασ μια μυθιστορηματική βιογραφία του ποιητή. Ο κ. Περάνθη είναι Ηπειρώτης από την Άρτα και σάν Ηπειρώτης ζει και ένθάνατοι τόν Κροστάλλη βοηθήτερα και γυνώτες α άτό κάθε άλλο Έλληνα λογογχνή. Άτό μικρό; έζησε στήν πόλη που πέθινε έγκαταλεμμένος και βιοτικά άφρωστος; ό ποιητή, άνατορφει και αυτός, στην άμόσφαιρα τήν Ηπειρωτική μέσα στήν όποία άνασπράζει τό Κροστάλλικο τραγούδι, γρόφισε άπό κοντά τό βουνό, τούς κομψους και χωρά της Ηπείρου και τήν πομενική και χωριάτικη ζωή της, είχε γράψει και άλλοτε διεξοδική βιογραφία τού ποιητή και ήταν ό μόνος κατάλληλος να μάς άνοπαστήσει τή ζωή τού ποιητή μυθιστορηματικά.

Ηθέλα νάμουν τσέλιγγας νάμουν κι ένας σκου- [τέρας

τραγούδιος με καμμό βαθύ ό ποιητής και χωρι, άλλο άπ' αυτό τό στίχο έμπνευστηκε τόν τίτλο του έργου του. Τό βιβλίο διατελεί αι σε δύο μέρη, όπως σε δύο μέρη διαίρειται και ή ζωή τού Κροστάλλη. Τό πρώτο μέρος περιγράφει στα χρόνια που έζησε ό Κροστάλλης στή Γιάννινα κυρίως ως μαθητής και σ ό Συρράκο και τό δεύτερο στήν Άθήνα. Δυστυχώς ή ζωή τού Κροστάλλη στή Γιάννινα δεν είναι και τόσο γνωστή και πολές άνακριβείες έχουν γραφεί. Όσοι σχεδόν οι βιογράφοι του γράφουν πως τις γυμνασιακές του σπουδές τις έκανε σ ή Ζωσιμαία Σχολή ως τήν Δ' τάξη τού Γυμνασίου τήν όπία δεν έτελειώσγαυι πηγαν να τόπιάσουν οι Τόυκοι και έργασ. Από τό άρχιτο όμως τή Ζωσιμαίας Σχολής βγαίνει ότι ό Κροστάλλης ήθε στή Γιάννινα α από τό Συρράκ, σε ήλικία 12 έτών άπόφοιτος τής Διευταξίας τού Δημοτικού στις 26 Σεπτεμβρίου 1880. Έδωσε εισαγωγικά, έ εισάσεις και γράφηκε στην 1 τάξη τού Έλληνικού Σχολείου. Στή Ζωσιμαία Σχολή έφοίτη έ έ στα κατά τό σχολικό έτη 1880-81 μέχρι 1884-85 δηλ. στις τέσσερ τάξεις τού Έλ. Σχολείου - τσέλιγγας τάξεις είχε τότε τού Έλ. Σχολείου τής Ζωσιμαίας Σχολής - και στήν Α' τάξη τού Γυμνασίου. Στήν Α' τάξη έμεινε έσχετισσός, έδω έ έξεύσεις και α ήλθε κατά τό τέλει Σεπτεμβρίου; ότως όν έώνητοι στή Γενικό Έλεγχο τής Ζωσι. Σχολής. Γιτί διεξοψε τί σπουδές του έ έα σε σιδ διάστημα των έτών 1885-1888 που έφυγε για τήν Άθήνα, πως βροθησε; τά 1888 στήν Α' τάξη Γυμνασίου τής Ζωσιμαίας Σχολής και ήγε ατόν συλλαβή ή Τριτοική άνωτεροί, είναι; τήματα που δεν έχω άσχοληθεί οί βιογράφοι του. Έχει γραφεί από πολλους και τό γράφει και ό κ. Περώνης πως οι συμμεθητες του Σταμάτης

και Σούλης ήσαν παρόντες στήν τάξη όταν μπήκαν στή Τριτοική άνωτεροί και τόν συλλαβή, και ότι ό Σταμάτης τόν έκρυψε κάτω από τό θρανίο και είπε πως είναι άπόν. Άπό τό άρχιτο όμως τής Ζωσιμαίας Σχολής άπορησ ό ύμωστε ότι ό Κροστάλλης δεν τού είχε ποιέ συμμθητες και ότι ό μόν Σταμάτης τελείωσε τό Γυμνάσιο στή 1891 ό δε Σούλης; στή 1892 όν ό Κροστάλλης ήταν στήν Άθήνα. Έπιζώ κάποτε να άσχοληθώ πλοτύ τρι με μικρές βιογραφικές άνακρίσεις τού Κροστάλλη έχοντας ύπ όψη τό άρχιτο τής Ζωσιμαίας Σχολής, τό άρχιτο τού κ. Γάγαρη και πληροφορίες τών συγχρόνων τού που ζούν άκόμα. Πάτως ό κ. Περάνθη, έμμετλη έσεται με πολλή άγαρη α έξση και με ένεπιώθευ; λογοτεχνική διαθεση όλα τά στοιχεία για να μάς δώσει μια εικόνα τής μαθητικής ζωής τού ποιητή στή Γιάννινα. Νομίζω όμως πώ ή μεγάλη προσώληση στις πηγές ζημώνει κάποιε. Σε τέτοιες έργασίες οί πηγές πρέπει να βροσκωνται πίσω άπό τό παραβάν τής τέχνης; και να φαίνεται περισσότερο ό λογοτέχνη; παρι ό βιογράφος. Ο Σπ. Μιλάς μά έωσε στή Γερα τού Μωριά ύποδειγματικές σελίδες. Τό πρώτο μέρος του φαίνεται πολύ στερόχωρο. Ο σ. βροσκωνται και με τά άποσπάσματα που ταυθόεται πεπειμένος του ό άναγνώστη; να συμληφω ή τά λογοτεχνικά κενά. Ο παλιός όμως και ή συγκίνηση με τό όπλι γράφει τις σφαιρές του ήρωά του άφίνει ίχνη βιβλιακά σγκινεϊ.

Τό δεύτερο μέρος άρτιώτερο, ίσως για ή είναι πλοιο ότε; ο και ή πηγές π.ρ.σ ότε; υστερα μάλιστα από ή δημοτικη της α λογογραφίας με τόν Άλξόπουλο. Όλη ή λογογρία τής ζωής τού ποιητή στήν Άθήνα γάφεται με σγκίνηση βαθειά που μεταοιδεται. Ο κ. Κατζίης; και ηροσει στή Ν. Έστια τού Μαρτίου 1944 τόν κ. Περάνθη «ότι πέρωσε κοντά από τό βαθύτερο; διότι; σον ήρωά του αλλά χωρίς να είζει τό φως που έλιβάλλενταν να φωτίσει τό βαθύ; μια ψυχής με άται φιοβήτητα τραγικό στοιχίο. Νομίζω πώ; αυτό είναι ύπεβολή, γιατί ό κ. Περάνθη; κατά τή γνώμη μου έρωξε πολύ φως στις τραγικές άντιθέσεις τής ζωής του ποιητή, κατάλαβε βαθειά τόν πόνο του κι μάς τόν άποτύπωσε με ειλκρινεία; έξση και με συμπόνια.

Ο Τσέλιγγας τού κ. Περάνθη για μάς τούς Ηπειρώτες που ζούμ; τά ποιήματα τού Κροστάλλη, που νοιώθουμε τούς πόνους του και τούς καμμούς του, μάς συγκινεί α άρφαθα. Τό δάμα τού Κροστάλλη είναι ένα δάμα Ηπειρωτικό συνειθισμένο. Ποσι Ηπειρωτόπουλα με κυρμένες άξίες δε δοκίμασαν στήν Άθήνα τό δάμα τού Κροστάλλη και δεν ήγαν γυμένα από τήν άστο για τών; ε γόλων και δυνατών Ηπειρώτων; Ποσα Ηπειρωτόπουλα δεν έφυγαν από τό χωριό τους

κατατοξεμένα και φτωχά με τη φλόγα και τον καπνό του Κρουστάλλη να αναοσιζοῦν και δὲν ἄγγαν χαμένα στη «βρομοσάθινα» γιατί ἔτσι εἶναι ἀσυγκίνητοι μεγάλοι Ἡπειρώτες; ἢ γιατί οἱ Μισοσώτες τοῦ περιαιερίσαν γινώσκον ὅσοι τριζύζον μερικὸς Μωροῦτες;

X. I. Σ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΝΕΚΟΣ

Δημοσιεύουμε στὸ τεῦχος αὐτὸ ἕνα διήγημα καθ' ἑρμῆν Ἡπειρωτικὸ τοῦ νέου Ἡπειρώτη λογοτέχνη Γιάννη Μπενέκου. Ὁ Μπενέκος δὲν εἶναι ἀγνωστος στα Ἑλληνικά γράμματα, γιατί ἔχει ἡμᾶς περὶ ὧν τόσα ἀρκετὰ διηγήματα παρμένα ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ ζωὴ—αὐτῆς Ἡπειρωτικῆς λαογραφίας τοῦ περιοδικοῦ τῆς Μεγάλης Ἑλ. Ἐκκκλησιαστικῆς καὶ πρὸ πῦρος στὰ Ἑλληνο-ἑλληνικά Γράμματα. Ἴνα τοῦ μάλιστα διηγηματικῆς βιβλιοθηκῆς ἐν λογοτεχνικῷ δουλειᾷ τοῦ ἴδιου προσηγορεῖται τὰ Ἑλληνο-ἑλληνικά Γράμματα. Τελευταίον ἀσχολεῖται καὶ μετὰ τὴν κριτικὴν καὶ δημοσίου εἰς τὰ κριτικὰ ἐπιφυλλίσκει στίς ἐφημερίδας τῆς Θεσσαλονίκης. Μιὰ τοῦ κριτικῆς τελευταία γιὰ τὸν Κιβάφη ἔδωκε ἀρκετὴ ἐνδιαφέροντα λόγον ἐκτικὴ συζήτηση.

ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ

Παραπάνω δημοσιεύεται μελέτη τοῦ κ. Χρ. Σούλη γιὰ τὸ ποιητικὸν κείμενον, ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη.

Στὴ μελέτῃ αὐτῇ ὁ κ. Σούλης χρησιμοποίησε ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ ἐκδομένα ποιήματα, καὶ ἄλλα τοῦ ἑξομοίου δημοσιευτῆς σὲ μερολόγιον, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες καὶ πρὸ παντὸς στὴν ἐφημερίδα τοῦ Χρηστοβασίλη «Ελευθερία» καθὼς καὶ ἀνεκδοτὰ πῶς τὰ ἔδωκε ὁ ποιητὴς χειρῶν. Ἀ γότιστα τὰ ἀνεκδοτὰ ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη θὰ δημοσιεύονται στὰ Ἡπειρωτικά Γράμματα ἀπὸ τὸν κ. Σούλη.

Κατάλογο τῶν δημοσιευμένων ποιημάτων τοῦ Χρηστοβασίλη βρισκόμενος ἀπὸ τὸ «Ἡπειρωτικὸν Χρονικόν» τοῦ 1908 ὅπου ὁ κ. Σούλης δημοσιεύει ἐκτενῆ βιογραφικὴν τὴν μεγάλου Ἡπειρώτη λογοτέχνη.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΡΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Γιὰ τὰ πενήνταχρονα τοῦ Κρουστάλλη μιὰ ομάδα ἀπὸ πολλοὺς νέους ὄργανωσε στὰ Γιάννινα στίς 8 Ἀπριλίου Φιλολογικὸν μνημόσυνον πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου Ἡπειρωτοῦ ποιητοῦ. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ ἡλικιωρῶν διεξοδικὰ οἱ κ. κ. Β. οἴλη Παπαζ., Ν. Λεβ.σο., ὁ Γιάννης Παπαζ. καὶ ἡ Αἴθρα Μιρόντα καὶ ἀπαγγελθῆσαν ποιήματα ἀπὸ τὴν Δῶδε Γασκλίδου καὶ Πρωτόμην.

ΜΕΡΟΠΗ ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Ὁ ἐκλεκτὸς μὲς φίλος καὶ συνεργάτης τῶν Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων κ. Δημ. Σολομάγκας δακίμασε τελευταία μιὰ ἐνέλιπτη ὁδὸν μετὰ τὸν θάνατον καὶ σκληρὸ θάνατον τῆς ἀγαπημένης τοῦ συζύγου τῆς Μερόπης Σαλαμάγκας. Ἡ Μερόπη Σαλαμάγκα, κρη τοῦ δικηγόρου Μέρη, ἔκρυβε τὴν ψυχὴν τῆς ἀνάμεσα σὲ ἄλλα χαρίσματα, καὶ τὸ μεγάλο χαρίσμα τῆς Χριστιανῆς γυναικῆς, τὴν συμπόνειαν, χωρὶς ἐπιδείξει καὶ φημισσισμοῦς, τὴν συμπόνειαν τοῦ βλάπτει ὡς ἀπὸ τὸ χιττιανικὴ ἀγάπη.

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ αἰσθάνεται τὴν ἀπαιχρῶση νὰ ἐκφράσει τὰ συλλυπητήριά της σὲ τὸν ἐκλεκτὸν τῆς συνεργάτη γιὰ τὸν τόσον πρῶτον χαμὸ τῆς συντροφῆς του.

ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Τὰ «Ἡπειρωτικά Γράμματα», ὅπως ἀπὸ τὰ ἐπιβληθέντα παρόμοια τοῦ διατυπώθηκαν ἀπὸ πολλὰ μέρη σχετικὰ μετὰ τὴν δόξιν τοῦ πῶν ἐκδόσει τοῦ Περιοδικοῦ Ἀθ. Γιάννα, ἔχουν τὴν ὑποχρέωση νὰ δηλώσῃν κατὰ ἑπισημαστικὰ στοὺς ἀναγνώστες τοῦ πῶ μετὰ τὸν κύριον αὐτὸν, πῶ μετὰ τὸ πρόσχημα τῆς ἀγάθης πρὸς τὰ γράμματα καὶ μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐνισχύσει οἰκονομικὰ τὴν ἐκδόσιν τοῦ περιοδικοῦ, κατὰ τὸν ὅσον νὰ ἐισχωρήσῃ στὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ νὰ ἐμφανισαί ὡς ἐκδόσει δὲν ἔχουν πιά καμμιά σχέση. Ἀπὸ τὴν ἐκδόσιν τοῦ Ἀ. τεύχους τῶν «Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων» ἀρχισαν τὰ πρῶτα κρούσματα Ἀά τες σὲ βά οἱ τῶν συν ἡγῶν τοῦ περιοδικοῦ, ἀσθαιρέσει ἔγγιστα ἡ συδουρητῶν σὲ διάφορες πόλεις ὅπου ἔφασι ἔζοταν ὡς ἐκδόσει, ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὄμου τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, πλαστογραφίες, ὑπερεκτίσεις, καὶ τόσα ἄλλα πῶ ἔως δὲν ἔφτασαν ἀκόμα σὲ αὐτὰ μὲς ἀνάγκασαν ὅπ' τὴν περὶ τῆς στιγμῆς τὴν Ἐπιτροπὴν ἀκόμην καθε ἐπαφῆ μετὰ τὸν Ἀθ. Γιάννα, ὁ ὅμοιος ἀλλοσιε, ἀφοῦ ἀξέψη κάμποσα ἐκατομμύρια μ' αὐτὴ τῇ μέθοδῃ, θρώπη κ' ἄλλ' ἄ εξαφανισαί ὁμοίως. Ὅσο ἀπατήθησαν ἀπὸ αὐτόν, θὰ πρέσει νὰ τοῦ ὀβάλουν μῆνυσιν. Καὶ μολονοὶ οἱ συνθήκες σήμερον εἶναι τόσον δύσκολα, τὰ «Ἡπειρωτικά Γράμματα» θὰ φροντίσουν νὰ σταλῶν ἕνα ἀντίτυπον ὁμοίως στοὺς συνδρομητῆς πῶ ἐνέργῃ πε ὁ Γιάννας, ἀρκετὴ αὐτοὶ νὰ μὴ γνωρίσουν τὴν διεύθυνσιν τοῦ σιέλλωντ' καὶ τὴν σχετικὴ ἀπόδειξιν καταβολῆς τῆς συνδρομῆς πῶ δυστυχῶς... δὲν ἔφτασε ποτὲ στὰ χέρια μας.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τομαδάκη Νικ. Ὁ Ἰωάννης Βηλαράς. Ἰδέαι—ἰστορικῶν—πρῶτον τοῦ ἔργου τοῦ καὶ ἰδέαι τῶν μύθων—ἡ γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ σ. 8 σελ. 72 Ἀθήναι 1913.

Ὀδὸς Ἡρακλείου παραρτήσεων
Εθνικῆς Τραπέζης. Ἐκδόσις Ἀθηνῶν
Ἀπρ. Συμπληρώματα.